

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2008

magazin istoric

Anul XLII – serie nouă – nr. 8 (497)

august 2008

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;

mistoric@gmail.com

1 Pictorul flamand Anthonis Van Dyck, contemporan cu suveranul Marii Britanii și Irlandei Carol I, cel decapitat la 30 ianuarie 1649 și pe care l-a înfățișat în acest tablou, s-a bucurat din plin de favorurile aristocrației și ale casei regale engleze, al cărei pictor de curte a devenit, fiind înnobilit

2 Etienne Chevalier, trezorier al regelui Franței Carol al VII-lea, a angajat un celebru miniaturist și pictor francez, Jean Fouquet (cca 1415 – cca 1480), care a executat pentru el un diptic, dar și *Orele lui Etienne Chevalier* (cca 1457), lucrare ilustrată cu miniaturi ca aceasta

3 Manifestări – reconstituire, cu ocazia celor 130 de ani de la Războiul de Independență: la Muzeul Militar Național din București (sus, fotografie de Olivia Mihăilțianu) și la Plevna, momentul predării lui Osman Pașa în fața comandantului Regimentului 6 Dorobanți (fotografia îi aparține lui Adrian-Silvan Ionescu)

4 Templul Atenei Nike, unul dintre cele mai vechi monumente de pe Acropole, centrul religios al vieții ateniene, reconstruit în secolul al V-lea î.Hr.

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician

DINU C. GIURESCU,
IONAUREL POP,

membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1-3, sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

august

2008

4 Binomul fisurat

*Omul politic – omul
de pe stradă*

N. TITULESCU

5 Renașterea

*balcanologiei
în plin război rece
Dosarul Papacostea*

N.-Ș. TANAȘOCA

11 Berlinul și Moscova împart Europa de Est

D. ZAMFIRESCU

16 Prețul lucrurilor nefăcute la timp

*De ce Țările Baltice
sunt în UE*

și Republica Moldova nu

V. SOCOR

21 Aurora boreală putea declanșa al treilea război mondial

M. RADNEV

ISTORIE CUNOSCUTĂ... MAI PUȚIN

24 Întâiul chip zugrăvit al Viteazului C. REZACHEVICI

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

30 O statuie în căutarea spațiului vital C. SCAFES

PASTILA DE CUVINTE

31 Două ebraisme „invizibile“ M. SALA

CITITORII SCRIU ISTORIE

32 Octavian Paler la „Spiru Haret“ D. TRICĂ

EXCLUSIVITATE

33 Republica din Orientul musulman F. KARIMLI

38 Un Machiavelli scotian

John Maitland

T. STĂNESCU-
STANCIU

REVERBERAȚII

42 O bătălie nu tocmai ignorată Târgu Frumos în contextul Frontului de Est P. OTU

47 Regele-spectacol Ferdinand al Bulgariei D. CAIN

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

52 Pomul îmbelșugat pentru viața de mai apoi G. ROȘU

53 Un monument și poveștile lui Eroii de la Bartolomeu B.F. POPOVICI

**PE VREMURI
OAMENII ÎSI
TRIMITEAU
SCRISORI**

57 Zurbale,
încondeieri și hatâruri
G. FILITTI

CHIPURI UITATE

61 Floreta
cu peniță în vârful
N.S. Petrescu-Găină
P. REZEANU

CLIO ANUNȚĂ

64 Proclamația
de la Islaz, în expoziție
I. ZĂNESCU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Românii se întorc
la Plevna
După 130 ani
A.-S. IONESCU

**ASA VĂ PLACE
ISTORIA?**

70 Bani calpi
pentru... colecție
A. POPESCU

77 Înainte
de Sanda Marin
Vechi cărți de bucate
M. NET

74 Revoluție
vestimentară
în Principate
D. COSMA

81 Un ofițer
care promite
I.C. Brătianu
M. GEORGESCU

83 O insulă,
un împărat,
o regină
și două Principate
Osborne, 1857
A. CĂPUȘAN

ECOURI

91 Pe marginea
articolului doamnei
E.S. Seniavskaia
I. ISPAS

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Potsdam
și speranțele emigrației

RUBRICI

86 În București,
acum 50 ani

90 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Telex

69; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

executat un puternic atac în fâșia Diviziei 18 Munte română, pe direcția Vulturilași. Scopul acestei ofensive era lărgirea capului de pod de la sud de râul Jijia, interceptarea comunicației Târgu Frumos-Iași și cucerirea capitalei Moldovei. Organele de informații românești aflaseră că în rândul ostașilor sovietici circula ideea că vor sărbători ziua de 1 Mai în Iași. Dar în ziua de 1 mai atacul lor a fost oprit prin intervenția trupelor germane și române.

Relativ concomitent, sovieticii au atacat și în regiunea Târgu Frumos, unde au folosit pentru prima dată, așa cum arată corect domnul Alexandru V. Ștefănescu, tancurile IS-2.

Frontul 2 Ucrainean a atacat între Liteni și râul Moldova cu părți din Armatele 27 și 40 (Diviziile 12, 13, 14, 15), Armatele 2 și 5 Blindate, respectiv Corpul Motomecanizat și Corpul 1 Cavalerie, la care s-a adăugat Divizia 7 Infanterie. Ofensiva s-a declanșat în ziua de 2 mai 1944, ora 5.40, după o pregătire de foc de o oră și jumătate. Șocul masivului atac a fost puternic resimțit de Detașamentul „General Ștefan Opriș”, care, având doar patru tunuri antitanc de 75 mm model 1938, a fost nevoit să se retragă de pe poziția înaintată. În fâșia Diviziei „Grossdeutschland” atacul trupelor sovietice a progresat în primele ore și pentru faptul

Manteuffel a lăsat infanteriștii să lupte singuri, concentrând cele 32 tancuri și 18 tunuri de asalt într-o singură grupare cu care a contraatacat puternic în după-amiaza zilei de 2 mai, acțiune la care s-au asociat și Diviziile 24 Blindată și 3 SS „Tottenkopf”. Ofensiva sovietică a fost definitiv oprită în următoarele zile, la acest succes aducându-și contribuția și trupele române, două batalioane ale Diviziei 1 Gardă acționând ca desant pe tancurile germane. Unele surse germane, precum scrisoarea generalului O. Wöhler către mareșalul Ion Antonescu din 5 mai 1944, apreciază că sovieticii ar fi pierdut în timpul confruntării circa 400 de tancuri, ceea ce este, evident, o exagerare.

Operațiile „Katia” și „Sonia”

Concomitent cu acțiunile din regiunea Târgu Frumos, comandamentul sovietic a

declanșat un atac puternic și la stânga dispozitivului românogerman, în fâșia Corpului 1 Armată, lovitura principală fiind dată în sectorul Oglinzi. Și aici atacurile au fost respinse.

Frontul s-a stabilizat, dar măsurile luate după bătălie în regiunea Târgu Frumos nu au fost prea inspirate. Cele două divizii blindate germane „Grossdeutschland” și 3 SS „Tottenkopf” au fost dispuse în spatele liniei fortificate amintite mai sus. Sub motiv că lucrările genistice împiedicau manevra lor, comandamentul german a cerut, și Marele Stat Major Român a acceptat, constituirea unei noi poziții de apărare, la 20-30 km mai la nord de linia fortificată. A fost o poziție slabă, în câmpie, care n-a putut fi întărită corespunzător până la declanșarea mării ofensive din 20 august 1944.

Simultan cu respingerea atacului din centrul dispozitivului, Grupul de Armate „Ucraina de sud” a hotărât să lichideze și capul de pod realizat de trupele sovietice la sud de Jijia și să împingă limita dinaintea poziției „Dacia” pe înălțimile dominante de pe malul sudic al râului. În acest scop, subgrupul „Wöhler” a organizat două operații ofensive, cu numele de cod „Katia” și „Sonia”.

Pentru operația „Katia” s-a constituit temporar Grupul de Corpuri de Armată von Knobelsdorf,

La 29 martie 1944, trupe din cadrul Frontului 1 Ucrainean, de sub comanda mareșalului G.K. Jukov (în dreapta), au ocupat orașul Cernăuți

POLITICA OMULUI DE PE STRADĂ

Practicarea unei politici care constă în a proclama de pe acum acțiunea pe care o vom face mâine înspăimântă omul de pe stradă.

Bietul om de pe stradă!

Să-mi fie îngăduit să-ți iau apărarea, măcar aici, la Universitatea marelui Komenius, în numele principiilor care stau la baza filosofiei sale: „Școala trebuie să fie o uzină de omenie și oameni, fără deosebire de clasă sau sex, trebuie să fie instruiți cu privire la orice subiect care le este necesar ca să trăiască și să obțină îndurarea”.

Desigur că omul de pe stradă, care nu cunoaște amănunțele și dificultățile politicii, are tendința, cu totul naturală, să evite războiul atât timp cât el sau țara lui sunt direct atacați.

Însă, printr-o educație potrivită, omul de pe stradă poate fi ușor făcut să înțeleagă că solidaritatea dintre națiuni este atât de strânsă, încât nu te poți atinge nepedepsit de una, fără să o vatăm pe cealaltă. Dar este și mai ușor să-l faci să înțeleagă că a proclama dinainte necesitatea de a porni la război este mijlocul cel mai sigur de a-l evita.

Pentru mine, situația opiniilor publice din Occident seamănă extraordinar de mult cu un film expus, dar încă nedezvoltat. Eu văd de pe acum imaginea. Dar omul de pe stradă nu o va putea vedea decât în ziua în care evenimentele îi vor fi permis dezvoltarea filmului. Numai că atunci va fi prea târziu: războiul va fi inevitabil, iar omul de pe stradă va fi obligat să-l facă.

Însă scopul nostru pe care trebuie să-l urmărim este menținerea păcii, și nu să o câștigăm a doua oară.

NICOLAE TITULESCU

Ce știa omul de pe stradă din Glasgow despre motivele care au determinat Marea Britanie în 1914 să intre în război? N-a știut nimic! Și totuși a murit ca un erou.

Când omul de pe stradă este în stare să-și dea viața fără să știe pentru ce, să-i arătăm cel puțin respectul cuvenit și să-i explicăm deschis care este obligația internațională a țării sale și, prin ea, care este propriul său interes.

Când va înțelege că tăcerea poate să-l ducă la moarte și că un cuvânt spus la timpul potrivit îi poate salva viața, atunci el însuși va forța guvernele de pretutindeni să vorbească și să spună cuvintele

necesare, care vor face să se plece săbiile și să tacă tunurile.

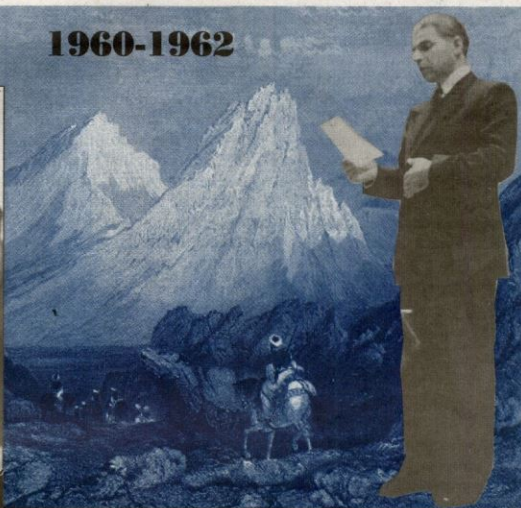
Nu, nu mi-e teamă că omul de pe stradă ar putea să împiedice guvernele să-și expună din timp politica lor. Mai curând mi-e teamă de lipsa de curaj care va fi necesară ca să se rupă cu tradiția și să se poată ține în mod deschis un limbaj, care pentru un moment poate provoca o ostilitate internațională. Dar omul politic trebuie să-și dea seama că această ostilitate nu este veșnică și că, până în cele din urmă, îi poate aduce un bun rău, un bun prețios; respectul adversarului pentru caracterul și pentru curajul său.

(Ordinea în gândire,
conferință cu prilejul acordării
titlului de Doctor Honoris Causa
al Universității Komenius din Bratislava;
19 iunie 1937;
fragment)

1960-1962

*Reconcilierea sovieto-iugoslavă,
factor favorabil creării institutului,
materializată prin întâlniri, ca aceasta
din imagine, între I.B. Tișo (stânga)
și N.S. Hrușciov*

*Victor Papacostea
la o întrunire politică*

BALCANOLOGIE ȘI POLITICĂ ÎN ROMÂNIA

Prof. univ. dr. NICOLAE-ȘERBAN TANAȘOCA
Directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române

Peninsula Balcanică sau, cum a mai fost numită, Sud-Est Europeană constituie o regiune culturală bine individualizată a continentului nostru, spațiul geografic în care un număr de popoare, diferite ca origine, limbă și confesiune, structurate mozaical, într-o formulă de o complexitate unică în lume, au trăit mai totdeauna în strânsă dependență unele de celelalte, vădind, pe de o parte, izbitoroare particularități și divergențe de interese, împărțind însă, pe de altă parte, în pofida acestora, un destin comun și evoluând în cadentele aceluiași ritm istoric. Ele au ajuns să constituie o mare comunitate umană, dezvoltând, la nivelul limbii, al mentalității și al stilului de viață, un anumit „aer de familie“, greu de tăgăduit, chiar dacă greu de surprins în formule riguroase.

Relevarea legăturilor istorice dintre popoarele balcanice sau sud-est europene, evidențierea unității în diversitate care le este proprie, sublinierea comunității lor de destin și a caracterului sincron al evoluției lor generale au fost, mai ales în epoca modernă, obiective statornice ale cercetătorilor. Descoperind lumea balcanică sau sud-est europeană, savanții europeni au fost fascinați – din capul locului și deopotrivă – atât de extrema varietate, cât și de remarcabila ei unitate, pe care au încercat să le descrie și explice în termeni științifici.

Din această năzuință de cunoaștere și înțelegere s-a născut sistemul științific coerent al balcanologiei sau al studiilor sud-est europene, ale căror principale exigențe de ordin metodologic sunt: *perspectiva globalizantă, comparatismul și interdisciplinaritatea*. Pe cale de consecință, din această concepție a balcanologiei decurg, în planul practicii științifice, imperativul *cooperării intelectuale internaționale* dintre cercetători, în primul rând dintre cercetătorii balcanici, și necesitatea dobândirii unei *formațiuni profesionale complexe* de către fiecare dintre balcanologii autentici.

Pe scurt, balcanologia a devenit o școală de universalism umanist și un factor de civilizație într-o zonă prea adesea încercată de cumplite calamități istorice și zguduiri de crâncene înfruntări interetnice și interconfesionale.

Contribuția românească la dezvoltarea balcanologiei

Aportul românilor la întemeierea teoretică și dezvoltarea practică a studiilor sud-est europene sau balcanologice în

toate domeniile – lingvistică, istorie politică, istorie a culturii, etnografie, filologie, istorie a artelor – a fost, de la primele înfiripări de creație științifică în domeniu și până la marile împliniri din secolul al XX-lea, bogat, original și important. El a constituit, în primul rând, rodul *aspirației intelectuale* la cunoașterea și înțelegerea propriei ființe și istorii naționale în dimensiunile lor reale și în conexiunile lor internaționale firești, aspirație care a impus învățătorilor, în chip necesar, extinderea investigației metodice pe toate planurile științelor umane la nivelul ansamblului regional, din care erau conștienți că poporul român face parte.

În al doilea rând, dezvoltarea balcanologiei sau a studiilor sud-est europene a fost impulsionată, la noi, de un *imperativ moral*, și anume de sentimentul datoriei de a face cunoscută ființa și soarta poporului român, ca și ale celorlalte popoare din această zonă, Europei civilizate, din ansamblul căreia fuseseră multă vreme desprinse prin acțiunea fatalităților istorice, dar căreia-i aparțineau, potrivit propriei lor convingeri, prin istorie, tradiție culturală și vocație.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, aceste studii veneau să răspundă unei *rațiuni politice*: necesității de a construi, în deplină cunoștință de cauză, pe plan regional, cadrul de solidarității internaționale propice afirmării libere a identității naționale. Ideea solidarizării popoarelor din Balcani și sud-estul Europei în jurul valorilor fundamentale comune, ideea solidarității balcanice a fost, pentru români, în diversele forme pe care le-a îmbrăcat de-a lungul secolelor, de la *coaliția ortodoxă* a națiunilor medievale creștine la *înțelegerea balcanică* a națiunilor moderne, nu numai rezultatul cugetării politice responsabile, o direcție de politică externă promovată în zonă, ci și factorul stimulat pentru dezvoltarea unei școli de studii științifice balcanologice sau sud-est europene de valoare unanim recunoscută.

În ajunul instaurării regimului comunist în România, regim care a impus brutală restructurare a întregului sistem de instruire universitară, cercetare științifică, viață academică, potrivit tiparelor staliniste, această tradiție era reprezentată de două institute specializate: *Institutul de Studii Sud-Est Europene*, întemeiat în 1913 de Nicolae Iorga împreună cu Vasile Pârvan și Gheorghe Murgoci și condus, după moartea marelui istoric, de Nicolae Bănescu, și *Institutul de Studii și Cercetări Balcanice*, întemeiat în 1937 de Victor Papacostea ca o fundație privată, transformat în 1943, prin decretul lui Ion Antonescu, redactat și contrasemnat de ministrul Ion Petrovici, într-o instituție bugetară de stat.

Ele dispuneau de două publicații periodice de tinută autentic europeană, la care colaborau și învățați străini de

Sofia lui Gheorghe Brătianu și Petre Papacostea

Academicianul Iorgu Iordan, cu care profesorul Papacostea a avut o relație de apreciere reciprocă

seamă: *Revue Historique du Sud-Est Européen și Balcania*. Conducătorii acestor institute și publicații dețineau importante poziții universitare, erau înconjuurați de o pleiadă de elevi devotați, desfășurau o bogată activitate didactică și științifică, întrețineau relații de fructuoasă cooperare cu omologii lor din străinătate, participau la proiecte de cercetare internaționale și lansau asemenea proiecte. Războiul însuși nu întrerupsese activitatea lor, deși o afectase, iar încheierea tratatului de pace le încuraja speranțele de viitor.

Adversitatea regimului stalinist față de balcanologie

În anul 1948, îndată după proclamarea republicii, toate institutele de cercetări istorice au fost unificate, potrivit modelului și instrucțiunilor sovietice, într-un singur mare Institut de Istorie și Filosofie, revistele lor au fost suprimate

(zațurile ultimelor numere în curs de tipărire fiind distruse), conducătorii și mulți dintre cercetătorii acestor instituții au fost disponibilizați ori pensionați înainte de termen, majoritatea universitarilor umaniști au fost transferați din învățământ în cercetare, mulți specialiști au fost excluși din Academia Română reorganizată ori pur și simplu înlăturati din viața științifică și publică, în momentul deplinei lor maturități creatoare.

Nu puțini aveau să fie aruncați ulterior în temniță din motive politice, unii chiar exterminați. Activiști comuniști aserviți Uniunii Sovietice și acoliți ai lor, improvizați în cercetători și profesori, au luat locul „lustratei” elite profesionale românești și în domeniul studiilor balcanologice sau sud-est europene, ca în toate domeniile vieții naționale. Direcțiile de cercetare servite de cele două institute aveau să fie suspendate ori alterate pentru mulți ani, formarea de noi cadre de specialitate întreruptă, comunicarea cu lumea științifică prin publicații prohibită, vocea României în dialogul științific internațional

înăbușită, iar tradiția studiilor balcanologice sau sud-est europene românești amenințată să sufere o gravă soluție de continuitate.

Rățiunea specială a înverșunării regimului stalinist împotriva studiilor balcanologice sau sud-est europene era, firește, ca în atâtea alte domenii ale științelor, de natură *ideologică și politică*. Cu nuanțe care țin de momentul constituirii lor și de personalitatea fondatorilor, cele două institute la care m-am referit serveau aceeași *aspirație intelectuală* de cunoaștere științifică dezinteresată, aceeași *năzuință morală* de afirmare a demnității naționale a popoarelor din spațiul balcanic și sud-est european, aceeași *idee politică* de solidarizare în jurul valorilor tradiționale comune, pe care am amintit-o ceva mai înainte. Or, toate acestea – cunoașterea științifică, demnitatea națională și solidaritatea regională constituiau pentru năzuințele de hegemonie imperialistă ale Moscovei, în ipostaza ei totalitară comunistă, ca și în celelalte, obstacole ce trebuia înlăturate.

Ion Petrovici (stânga) cu Mircea Eliade

O împrejurare cu totul particulară, afirmarea dreptului lor la autonomie față de U.R.S.S. de către liderii comuniști Iosip Broz Tito și Gheorghe Dimitrov, zecatori ai ideii solidarității balcanice în formele unui comunism original, cu o anumită culoare specifică națională și regională, a accelerat reacția regimului stalinist și a radicalizat ostilitatea lui față de orice formă de solidaritate balcanică. O altă împrejurare care a favorizat această reacție de ostilitate a fost împărțirea lumii balcanice în tabere dușmane, ca efect al izbucnirii războiului rece. Consecințele stalinismului și ale războiului rece în domeniul balcanologiei constituie o temă de cercetare ce va trebui adâncită în viitor.

Nu trebuie uitat însă că și cealaltă putere totalitară europeană din secolul al XX-lea, Germania nazistă, manifestase aceeași adversitate față de ideea unității în diversitate a lumii balcanice și față de idealul solidarizării ei. Oficiosul hitlerist *Das Reich* combătuse vehement, în 1943, ideea unității în diversitate a lumii balcanice, promovată de Institutul de Studii și Cercetări Balcanice din București, și se arătase surprins de faptul că,

în 1943, prin ministrul Ion Petrovici, guvernul lui Ion Antonescu, aliat declarat al Germaniei, asimilase acest institut unei instituții de stat, bugetându-l, deși, în concepția nazistă, Peninsula Balcanică ar fi fost o regiune a deosebirilor și a multiplicității. Dezbinarea lumii balcanice prin exacerbarea particularismelor naționale a fost întotdeauna utilă marilor puteri dornice să-și extindă sferile de influență în această zonă.

Semnificația politică a renașterii balcanologiei sub egida UNESCO

Destinderea internațională instaurată cu greu după decesul lui I.V. Stalin, nu fără rețențe și accidente de parcurs, dar mai ales nu neapărat irevocabil, a înlesnit renașterea balcanologiei sau a studiilor sud-est europene. România a fost, din motive încă nedesluite cu certitudine, leagănul acestei renașteri și locul privilegiat de coordonare internațională a eforturilor în această direcție. Între 8 și 14 iulie

1962, la Sinaia, s-a reunit, sub auspiciile UNESCO, un collovu internațional privind la civilizațiile balcanice și au fost relansate, în termeni noi, vechile concepte: *civilizație regională, unitate în diversitate, factori de unitate și diversificare balcanică, unitate lingvistică balcanică*.

Era un uriaș pas înainte. A vorbi despre valoarea diferenței și a argumenta implicit dreptul la ea într-o lume obișnuită să aplice stereotip, în toate domeniile, modelul sovietic, a vorbi deopotrivă despre unitate culturală regională, peste granițele politice ale blocurilor militare și politice adverse, relativizând oarecum deosebirile dintre ele și restabilind posibilitatea dialogului, dacă nu chiar a convergenței sistemelor, a distinge subtil între unitatea în diversitate a națiunilor și culturilor, pe de o parte, și omogenitatea lor culturală și mentală, pe de alta, toate acestea puteau fi socotite indiciile unei iminente reevaluări de către U.R.S.S. a raporturilor internaționale.

Reconcilierea sovieto-iugoslavă, recunoașterea de către Moscova a dreptului fiecărei țări la dezvoltarea socialismului pe o cale proprie, afirmarea necesității creării unei zone denucleare în Balcani, legitimarea autonomiei naționale în cadrul lagărului sovietic întâreau, în plan politic, această impresie și păreau să ofere nu numai balcanologiei un cadru propice renașterii ei, dar chiar și sistemului comunist o șansă reală de umanizare. Chiar dacă era dublată, putem bănuși, de intenția nemărturisită și, firește, nerealistă a Moscovei de a desprinde din structurile euro-atlantice țările capitaliste din sud-estul european, în numele ideii solidarității bal-

Urme vizibile în spațiul balcanic au lăsat atât Primul Război Mondial...

... cât și recentul conflict din Iugoslavia,...

canice, relansarea acestei idei arăta că Uniunea Sovietică și aliații ei conștientizaseră necesitatea reformării sistemului de dominație sovietic și a regândirii echilibrului mondial de forțe politice.

Puterile democratice occidentale au încurajat această tendință inovatoare și s-au angajat să o susțină, firește, în anumite limite, din dorința de a determina, la rândul lor, dacă nu chiar renunțarea țărilor balcanice din lagărul sovietic la programul revoluționar comunist, în orice caz consolidarea autonomiei lor față de Moscova.

O structură științifică internațională, Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (AIESEE), tutelată de UNESCO, cu un program bine articulat, avea să patroneze crearea unei întregi rețele internaționale de institute de studii balcanice și sud-est europene în toate țările balcanice și nu numai. Secretariatul general al AIESEE era fixat, prin Statutul ei, la

București. Congrese internaționale de studii sud-est europene urma să se reunească la fiecare cinci ani. Publicații periodice aveau să contribuie la schimbul de idei și cooperarea intelectuală internațională între specialiști.

Înființarea Institutului de Studii Sud-Est Europene

În această atmosferă și în desfășurarea acestei serii istorice a recrudescenței interesului

științific și politic pentru zona balcanică s-au născut, în anul 1963, și Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, împreună cu revista lui, *Revue des Études Sud-Est Européennes*, conduse, ambele, așa cum mulți dintre noi ne amintim, până la încetarea sa din viață, în 1978, de regretatul profesor Mihai

Berza, fostul adjunct al profesorului Gh.I. Brătianu la conducerea venerabilei *Revue Historique du Sud-Est Européen*.

Profesorul Mihai Berza fusese un colaborator al revistei *Balkanica*, ca de altfel întreaga echipă de la *Revue Historique du Sud-Est Européen*, după cum și profesorul Victor Papacostea, asemenea întregii echipe de la *Balkanica*, colaborase la *Revue Historique du Sud-Est Européen*. Perioada de gestație a Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române și a revistei sale, *Revue des Études Sud-Est Européennes*, acoperă însă anii 1960-1962 și este mai puțin cunoscută celor care nu au trăit-o.

Cel care a definit conceptul institutului și a pus bazele edificării sale în această perioadă, cel care a întocmit schema lui de personal științific și organizare, cel care a încheiat nucleul inițial de cercetători chemați să activeze în cadrul lui majoritatea elevii și colaboratorii săi din Institutul de Studii și Cercetări Balcanice, cel care

... fără greu încercată și în a doua conflagrație mondială (trupe germane invadează Iugoslavia, în aprilie 1941)

Cornelia Victor Papacostea cu soțul

s-a îngrijit de redactarea primelor două volume ale revistei a fost, din însărcinarea Academiei R.P.R., cu aprobarea autorităților de stat, Victor Papacostea, întemeietorul și directorul Institutului de Studii și Cercetări Balcanice (1937-1948) și al revistei *Balcanica*, fostul titular al catedrei de istoria popoarelor balcanice de la Universitatea din București.

Faptul că i s-a încredințat lui această misiune era nu numai o dovadă de încredere ci și prețuire din partea Academiei R.P.R., ci și mărturisirea opțiunii înaltului for pentru reînnoirea firului tradiției științifice de el reprezentate, semnificație confirmată și de numele pe care urma să le poarte și institutul, și revista acestuia, anume *Institutul de Studii și Cercetări Balcanice* și *Balcanica*.

Din motive de natură ideologică și politică, autoritățile de stat și de partid nu intenționau însă nicidecum să-i acorde lui Victor Papacostea, multă vreme figură proeminentă a Partidului Național

Liberal, fost deputat și ministru, fost deținut politic, poziția de director al noii instituții, ci numai pe aceea de redactor-șef adjunct sau secretar al revistei. Răspunderea conducerii proiectului de refacere a institutului și de relansare a revistei revenea oficial academicianului Iorgu Iordan, vicepreședintele Academiei R.P.R., cu care Victor Papacostea a colaborat de altfel excelent și cordial până la subita sa încetare din viață, survenită prematur, în urma unui atac cerebral, la 20 iunie 1962. Îndată ce a constatat producerea atacului vascular, întâmplată în lipsa ei de acasă, doamna Cornelia Victor Papacostea, altminteri foarte reticentă când era nevoie să solicite asistența cuiva, a făcut apel la academicianul Iorgu Iordan, care, vizibil zguduit sufletește, a folosit întreaga sa autoritate de vicepreședinte al Academiei pentru a urgenta venirea unei ambulanțe și a unui medic specialist. Era însă prea târziu.

Deși Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române și *Revue des Études Sud-Est Européennes* au rămas credincioase spiritului în care Victor Papacostea concepea balcanologia, deși meritele în refacerea institutului și a revistei i-au fost ulterior recunoscute, iar amintirea omagiată, la răstimpuri, de profesorul Mihai Berza, de cercetători din institut, de unii învățați din Balcani (Cleobul Tsourkas, Nikolai Todorov), deși alte institute de studii balcanice și sud-est europene din Apus preluaseră, pentru a le duce la îndeplinire, parțial sau integral, unele dintre proiectele lansate cândva de el (*Bibliografia balcanică*, *Enciclopedia balcanică*, *Istoria popoarelor balcanice*), totuși, la trei săptămâni de la decesul lui Victor Papacostea, numele lui nu a fost nici măcar amintit la Colocviul privind civilizațiile balcanice de la Sinaia, nici de participanții români, nici de cei străini. De asemenea, nici în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, nici în alte publicații privitoare la istoria studiilor sud-est europene în România, contribuția lui Victor Papacostea la întemeierea Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei și a revistei nu a fost, multă vreme, pusă în deplină lumină ori a fost menționată numai în treacăt, cu reticente. Faptul este cu atât mai frapant, cu cât între participanții la colocviu și între autorii textelor la care mă refer se numărau prieteni apropiați, vechi colaboratori, admiratori mărturisitori și devotați fideli ai profesorului Victor Papacostea.

De ce s-a întâmplat așa? ■

(Va urma)

STALIN DECIDE: UNIUNEA SOVIETICĂ SE ALIAZĂ CU GERMANIA NAZISTĂ

Dr. DRAGOȘ ZAMFIRESCU

Încheierea Tratatului de neagresiune dintre U.R.S.S. și Germania hitleristă i-a permis lui Hitler să declanșeze Al Doilea Război Mondial, fără a fi obligat să lupte pe două fronturi. Acceptând compromisul împărțirii temporare a sferelor de influență la nivel

europen cu Uniunea Sovietică, dictatorul nazist a mizat pe tendințele expansioniste ale lui Stalin și ale apropiatilor acestuia, fiind convins că va ocupa – într-un timp scurt – imensul teritoriu rusesc, după încheierea campaniei victorioase din Vest.

Foaie a Pactului, cu semnăturile lui Molotov și Ribbentrop, cei doi miniștri de Externe

**23 august
1939**

„Aceasta înseamnă victorie sută la sută. Acum toată lumea se află în buzunarul meu. Și cu toate că nu am făcut acest lucru niciodată, acum beau o sticlă de șampanie [...] Am ales răul cel mai mic și am primit un avantaj strategic fantastic“

(Hitler)

„Se pare că am reușit să-i înșelăm pe nemți [...] Hai că l-am păcălit pe Hitler. L-am păcălit pe Hitler!“

(Stalin)

In pofida faptului că, imediat după încheierea conflagrației mondiale, în Occident au devenit publice informațiile referitoare la negocierile secrete sovieto-germane din prima jumătate a anului 1939, prin publicarea în 1948 a volumului de documente *Germania național-socialistă și Uniunea Sovietică 1939-1941*, timp de 50 de ani (1939-1989), autoritățile sovietice au negat cu vehemență existența vreunui document privind Pactul „Ribbentrop-Molotov” și a protocoalelor secrete anexate acestuia. Încă din anul 1946, la Procesul de la Nürnberg, s-a vorbit despre protocoalele secrete, prin care s-au stabilit liniile de demarcație ale intereselor naziste și sovietice în Europa, dar oficialii ruși au respins categoric opiniile respective, tratându-le drept rezultatul „propagandei burgheze”.

Sovieticii au lansat în opinia publică internațională mai multe „versiuni”: în arhivele sovietice nu există nici un document referitor la evenimentul respectiv; între Stalin și Hitler a existat doar o „înțelegere tacită” despre împărțirea sferelor de influență ale Germaniei și Uniunii Sovietice; este posibil ca documentul să fi fost semnat la Moscova, dar, la ordinul lui Stalin, a fost distrus imediat după război.

La 1 septembrie 1988, istoricul Viaceslav Ivanovici Dașicev, de la Institutul de Studii Economice și Politice Internaționale al Academiei

de Științe din Moscova, a prezentat, într-o emisiune radiofonică, adevărul istoric legat de Tratatul de neagresiune sovieto-german. El a accentuat caracterul nefast al acestuia pentru începutul celui de Al Doilea Război Mondial, dar a fost criticat dur de conducerea C.C. al P.C.U.S. Demersul său științific a fost interpretat ca „o acțiune propagandistică antisovietică”. Abia în decembrie 1989, la al II-lea Congres al Deputaților Poporului, în urma examinării raportului comisiei constituite în iunie același an, sub conducerea lui A.N. Iașkovlev, membru al C.C. al P.C.U.S., la Moscova s-a recunoscut faptul că Tratatul de neagresiune și protocoalele secrete au fost semnate de către miniștrii de Externe german și sovietic, Joachim von Ribbentrop și Viaceslav Molotov, consfințindu-se astfel delimitarea sferelor de influență ale Germaniei și U.R.S.S. în Europa (*Magazin istoric*, nr. 12/1989). S-a precizat, de asemenea, că la Arhivele M.A.E. al Uniunii Sovietice au fost înregistrate, în luna aprilie a anului 1946, originalele Tratatului de neagresiune și protocoalele secrete, în limbile rusă și germană.

Majoritatea cercetătorilor din Uniunea Sovietică și, după 1991, din Federația Rusă i-a acordat „circumstanțe atenuante” dictatorului bolșevic. Pactul a avut ca scop canalizarea agresiunii hitleriste împotriva U.R.S.S.; dacă nu ar fi fost semnat, ar fi existat pericolul constituirii unui front unic antisovietic de către Germania, Anglia, S.U.A. și Franța.

După atacarea și destrămarea Poloniei, Hitler ar fi permis puterilor occidentale să atace Uniunea Sovietică, dar Pactul a preîntâmpinat o asemenea evoluție a evenimentelor. Pactul sovieto-german a fost necesar, deoarece Marea Britanie și Franța au întrerupt negocierile de la Moscova, din lunile iulie-august 1939. Așadar, ele nu au dorit realizarea unei „uniuni militare” cu statul sovietic. De fapt, Franța și Marea Britanie au refuzat să-i recunoască U.R.S.S. dreptul la sfere de influență în Europa.

Semnarea Pactului și a protocoalelor secrete a preîntâmpinat izbucnirea războiului dintre Germania și U.R.S.S. în 1939, aceasta din urmă dorind să mai câștige timp pentru consolidarea apărării frontierelor proprii.

Istoricul V.I. Dașicev consideră însă că inițiativa încheierii Pactului „Ribbentrop-Molotov” a aparținut Uniunii Sovietice. La 17 aprilie 1939, ambasadorul sovietic de la Berlin, Aleksei F. Merekalov, a solicitat o întâlnire cu secretarul de Stat german Ernst von Weizsäcker. În cadrul dialogului, diploma-

Bucuria de după semnarea Pactului

tul a subliniat, printre altele: „Din punctul de vedere al Rusiei, nu există motive serioase care să afecteze relațiile normale dintre noi. Și, de la normalizare pornind, relațiile vor deveni din ce în ce mai bune”.

Orientarea lui Stalin spre Germania și simpatia lui față de Hitler era evidentă încă din anul 1930, când, în loc să determine Cominternul să sprijine formarea unui front puternic al comunistilor germani împotriva naziștilor, a afirmat că Partidul Comunist German trebuie să lupte, în primul rând, contra social-democraților. Rezultatul a fost încurajarea indirectă a lui Hitler de a deveni „Führerul” celui de-al treilea imperiu german.

Academicianul A.O. Ciubarian, de la Academia de Științe a Federației Ruse, considera că analiza Tratatului sovieto-german de neagresiune din 23 august 1939 „reprezintă subiectul unor inamicii acute din partea criticilor Rusiei”. El rezuma astfel „atacurile” la adresa Rusiei: Pactul – și, în special, protocoalele secrete ar fi devenit cauza izbucnirii celui de Al Doilea Război Mondial și, pe baza lui, ar fi avut loc o nouă împărțire a Poloniei între U.R.S.S. și Germania. U.R.S.S. ar fi realizat o anexare a statelor baltice. Ocuparea lor, începută în vara anului 1940, întreruptă între 1941-1944, ar fi continuat până în 1991. Potrivit academicianului rus, Pactul ar trebui analizat în contextul situației internaționale generale de la sfârșitul anilor

Hitler (dreapta) a cooperat excelent cu Joachim von Ribbentrop

30. Încercările de creare a unui sistem de securitate colectivă, după venirea lui Hitler la putere, s-au soldat cu un eșec, răspunderea purtând-o toate părțile implicate. Tratatul franco-anglo-ruse din vara anului 1939 s-au soldat și ele cu un eșec, din cauza faptului că părțile puneau mai presus interesele proprii decât pericolul nazist, cât și din cauza poziției Poloniei, care refuza să permită trecerea trupelor sovietice (care ar fi urmat să vină în ajutorul anglo-francezilor) prin teritoriul ei.

Încă de la al XVIII-lea Congres al P.C.U.S., din zilele de 11-22 martie 1939, Stalin exprima poziții critice la adresa puterilor occidentale, subliniind: „Politica Franței și Angliei a neglijat soarta Cehoslovaciei, aceste țări încălcându-și toate obligațiile asumate. Apoi au început să vorbească în presă despre slăbiciunile armatei și aviației ruse, despre dezordinile din U.R.S.S., împingându-i pe

germani departe spre est, promițându-le avantaje facile: începeți voi războiul cu bolșevicii și apoi totul va merge bine”.

Hitler, la rândul lui, nu avea nici o reținere în exprimarea unor aprecieri laudative la adresa „tiranului roșu”: „La Stalin trebuie să ne referim cu respectul necesar. În felul lui, este un tip genial. Idealul lui este Genghis-Han. Știe absolut tot despre el”.

La 4 mai 1939, Stalin îl înlocuiește pe ministrul rus de Externe, Maksim Litvinov (cu orientări pro-occidentale), cu Viaceslav Molotov. Acțiunea respectivă este interpretată la Berlin ca un semn pentru reorientarea politicii externe sovietice spre Germania. În seara aceleiași zile, de la Ambasada Germaniei din Moscova era trimisă la Berlin o telegramă, în care se spunea: înălțurarea lui Litvinov este rezultatul unei hotărâri-fulger a lui Stalin, care este nemulțumit de modul cum au decurs negocierile dintre sovietici și britanici. Ea reflectă și neîncrederea lui în întreaga lume capitalistă. Molotov, care nu este evreu, este considerat un apropiat al lui Stalin. Numirea lui garantează, fără îndoială, că politica externă se va desfășura în conformitate cu ideile lui Stalin.

La 17 mai 1939, șeful Referatului Departamentului Europa Răsăriteană, care răspundea de relațiile cu U.R.S.S., din cadrul M.A.E. german, Karl Julius Schnurre, a avut o întâlnire cu Gheorghe Aleksandrovici Astahov, ministru însărcinat cu afaceri

al U.R.S.S. în Germania. Diplomatul sovietic a amintit cu această ocazie de Tratatul de la Rapallo, din 16 aprilie 1922 (prin care s-au reluat relațiile diplomatice dintre U.R.S.S. și Germania, primul semnat de Rusia bolșevică cu un alt stat european), precizând că „este puțin probabil ca rezultatele urmărite de Marea Britanie în cadrul negocierilor cu U.R.S.S. să fie atinse”. La începutul lunii iunie, același an, ambasadorul german la Moscova, Friedrich-Werner von Schulenburg, i-a transmis lui von Weizsäcker o telegramă în care sublinia, printre altele, că Molotov insistă asupra reluării dialogurilor sovieto-germane pe toate planurile. Este posibil – considera el – ca sovieticii să folosească aceste propuneri, pentru a exercita presiuni asupra francezilor și englezilor în timpul negocierilor.

Reațiile germane nu s-au lăsat așteptate. La 27 iunie 1939, germanii i-au prezentat lui Astahov un proiect de apropiere a Germaniei de U.R.S.S., în trei etape: a) restabilirea cooperării economice dintre cele două țări; b) normalizarea raporturilor politice; c) încheierea unei înțelegeri politice între Germania și U.R.S.S. de tipul Tratatului de la Berlin, din 24 aprilie 1926 (care era un acord de prietenie și neutralitate) sau al unui document care să aibă în atenție interesele politice vitale ale celor două state.

În luna iulie s-au intensificat contactele diplomatice sovieto-germane pe „canale secrete”, la una dintre întâlniri (26 iulie) Schnurre adresându-se lui Astahov: „Ce vă poate oferi Anglia? Participarea la război în Europa și relații dușmănoase cu Germania. Ce vă putem propune noi? Neutralitate și, dacă Moscova dorește, înțelegere reciprocă bazată pe avantaje comune [...] De la Marea Baltică până la Marea Neagră și Orientul Îndepărtat nu există probleme de nerezolvat între țările noastre”.

Răspunsul părții ruse, din 27 iulie 1939, s-a rezumat la „temperarea” partenerilor germani, Astahov declarând că procesul de apropiere sovieto-german trebuie să se realizeze în mod treptat, deoarece național-socialismul continua să constituie o amenințare la adresa politicii externe ruse, din cauza Pactului Anticomintern și a „teoriei germane” potrivit căreia statele baltice, Finlanda și România făceau parte din sfera de influență germană. Referitor la statele baltice și

România, sovieticii doreau să știe precis dacă Germania avea în afară de interese economice și alte pretenții.

La 3 august, Ribbentrop îi comunica la Moscova, lui Schulenburg, că se poate încheia convenția comercială sovieto-germană, în următoarele condiții: Germania și U.R.S.S. să nu se amestece în problemele interne ale celeilalte părți; încetarea politicii orientate de Uniunea Sovietică împotriva Germaniei sau invers; dacă se va răspunde pozitiv la aceste propuneri, atunci nu vor fi probleme în rezolvarea altor aspecte de politică externă privind spațiul situat între Marea Baltică și Marea Neagră.

În paralel cu negocierile sovieto-germane, la Moscova aveau loc discuții cu membrii delegațiilor franceză și engleză. Mareșalul K.E. Vorosilov, ministrul Forțelor Armate, care coordona această acțiune, primise dispoziții de la Stalin, la 7 august 1939, să-i întrebe pe occidentali dacă au înputerniciri

să semneze vreun document și să le pună condiții ultimative privind obținerea acordului României și Poloniei ca trupele sovietice să treacă pe teritoriul lor, dacă va fi nevoie să fie contracarată o agresiune militară.

Răspunsul delegațiilor franceze și engleze a fost prompt, respectând principiile democratice: România și Polonia sunt state independente și trebuie

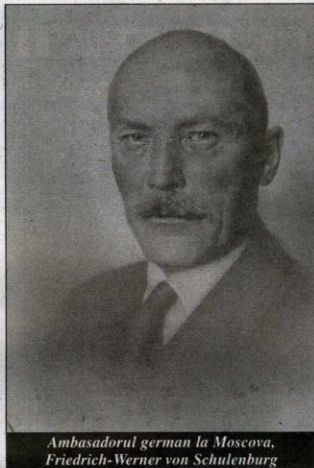

Copii ai unor basarabeni deportați în Siberia
(fotografie din 1950, preluată de pe site-ul
www.romaniidinkazahstan.info)

să se trateze cu ele pentru rezolvarea acestei probleme. În urma răspunsurilor negative, Vorosilov a propus, la 17 august, întreruperea negocierilor și reluarea acestora la 21 august. La 20 august 1939, ambasadorul francez la Varșovia a încercat să-l convingă pe mareșalul Edward Smigly-Rydz, conducătorul armatei poloneze, să accepte trecerea trupelor sovietice prin Polonia. Răspunsul acestuia a fost un refuz categoric: „Cu nemții riscăm să ne pierdem libertatea, dar cu rușii, ne pierdem sufletul“.

In context, la 21 august, au fost întrerupte negocierile sovieticilor cu francezii și englezii. Stalin, hotărât să se alieze cu Germania nazistă, și-a exprimat acordul ca Ribbentrop să sosească la Moscova peste două zile. În cadrul discuțiilor avute de Molotov, la Moscova, cu von Schulenburg, șeful diplomației ruse i-a dat de înțeles că Germania trebuie să plătească pentru neutralitatea Rusiei. La 18 august fusese transmis deja acordul U.R.S.S. pentru „îmbunătățirea relațiilor cu Germania“, o zi mai târziu fiind semnată la Berlin „Înțelegerea comercială de credit“ dintre cele două țări, prin intermediul căreia sovieticii primeau un împrumut de 200 de milioane mărci germane, pe o perioadă de șapte ani.

Foarte interesante sunt reacțiile celor doi dictatori, Hitler și Stalin, înainte și după semnarea Pactului de neagresiune, fiecare dintre ei

Ambasadorul german la Moscova, Friedrich-Werner von Schulenburg

fiind convins că și-a îndeplinit obiectivele strategice urmărite. Astfel, când a primit telegrama de la Moscova, prin care se anunța acordul părții ruse pentru primirea lui Ribbentrop la 23 august, Hitler a exclamat: „Aceasta înseamnă victorie sută la sută. Acum toată lumea se află în buzunarul meu. Și cu toate că nu am făcut acest lucru niciodată, acum beau o sticlă de șampanie [...] Am ales răul cel mai mic și am primit un avantaj strategic fantastic“.

La rândul lui, Stalin, extaziat de posibilitățile ce i se ofereau pentru proiectele lui expansioniste din estul Europei, îi spunea lui Hrușciiov: „Se pare că am reușit să-i înșelăm pe nemți [...] Hai că l-am păcălit pe Hitler. L-am păcălit pe Hitler!“.

Prin semnarea în capitala sovietică a Pactului de neagresiune și a protocoalelor

secrete anexate acestuia, au fost încălcate tratatele încheiate anterior de U.R.S.S. cu Polonia și Franța. Dar tot Stalin spunea: „Ce înseamnă tratatele? Hârtii fără valoare. Importanța în politica mondială o are numai forța“.

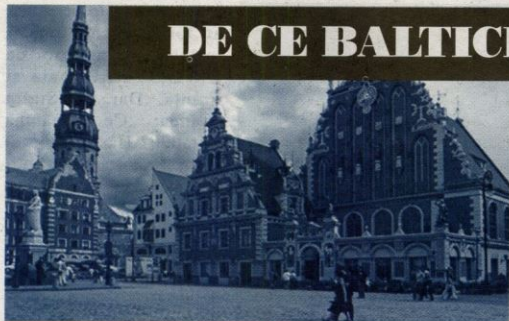
Alianța sovieto-germană a dus la distrugerea Poloniei într-un timp record și deplasarea a aproximativ 95% din trupele germane la frontiera cu Franța. Interesele unor state mici și mijlocii din nordul și estul Europei (Finlanda, țările baltice, România) au fost sacrificate. În cazul României, peste 10 luni, în urma unui ultimatum,

erau ocupate cu forța Basarabia, Nordul Bucovinei și Herța, teritorii rămase și astăzi în afara statului român.

La 24 august 1939, în ziarul *Pravda* a apărut un scurt articol, în care se preciza: „Prieteniei popoarelor U.R.S.S. și Germaniei, împinsă într-un impas de dușmanii Germaniei și U.R.S.S., trebuie să i se asigure condițiile necesare pentru dezvoltare și înflorire“.

În finalul acțiunilor protocolare de la Kremlin, din noaptea de 23-24 august 1939, care au marcat finalizarea negocierilor germano-sovietice, von Schulenburg i-a precizat pesimist referentului său, Hans von Hervart, cu premoniția expertului în relații internaționale: „Acest tratat ne va împinge către Al Doilea Război Mondial și va prăvăli Germania în prăpastie“. ■

DE CE BALTICII AU PUTUT

*Influența germană este evidentă în arhitectura orașelor baltice
(imagine din Riga)*

„De ce la Washington se organizează mai multe debateri având ca subiect Republica Moldova decât la București?” astfel și-a început domnul Vlad Spănu, președintele lui „The Moldova Foundation” din Washington, intervenția la Seminarul internațional „România și Republica Moldova în contextul integrării euro-atlantice”, ce a avut loc la Muzeul Național „Cotroceni”, luni, 16 iunie. Idee completată și de dom-

nul Andrei Brezianu, un nume cunoscut cititorilor revistei noastre (Magazin istoric, nr. 7, 12/2005), care se întreba de ce mass-media din România nu reflectă realitățile din Republica Moldova, măcar sub forma unor relatări săptămânale.

Republica Moldova reprezintă un caz aparte, am aflat de la domnul Dan Dungaci, pentru că aici toate metodele de analiză și prognoză sociologică au dat gres. Până la urmă, poziția cercurilor

conducătoare de la Chișinău față de orientarea geo-strategică a republicii a fost cel mai bine rezumată de vestita bătrână de lângă Ungheni: „Noi amu la șine ne lichim?”. Spectrul politic de la Chișinău nu se suprapune în niciun fel cu spectrul politic din Parlamentul european, iar partidele politice din România nu au făcut nimic pentru a ajuta la o coagulare politică în acest sens.

În ultima vreme, a sporit percepția pozitivă față de Rusia, care este văzută, în mod surprinzător, drept principalul sprijin pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. Acest fapt se datorează prezenței covârșitoare a televiziunilor în limba rusă. În sfârșit, de curând a apărut o nouă orientare la Chișinău: cei care sunt pro-Uniunea Europeană, fără să fie și pro-

— Statele baltice au fost parte a Occidentului vreme de 800-900 ani, datorită influenței germane, daneze și suedeze. Chiar și în timpul stăpânirii țariste, teritoriul acestor state baltice a beneficiat de un statut special, fiind guvernate de clasa nobiliară germană, proprietară de moșii, și de burghezia germană din orașe. Deci, chiar și în timpul stăpânirii țariste, statele baltice au rămas într-o zonă de influență culturală, politică, instituțională occidentală.

Moldova, dimpotrivă, s-a aflat sute de ani sub dominația otomană, cu o clasă conducătoare marcată de lipsa de responsabilitate socială, de lipsa oricărui viziuni pe termen lung. A urmat despotismul țarist, care în Basarabia nu a fost niciodată atenuat de o structură socială locală puternică. Așa se explică faptul că Basarabia a ieșit de sub

stăpânirea țaristă, în 1918, cu o populație de limba română lipsită de conștiință națională, lipsită de organizare politică și redusă la condiția de țărani, în timp ce clasa mijlocie lipsea aproape cu desăvârșire.

Populația din Basarabia, din cauza izolării impuse de regimul țarist, nu a luat parte la procesul de formare a conștiinței naționale a românilor. Conștiința de neam a românilor de dincolo de Prut a rămas cea din perioada premergătoare formării națiunii moderne.

Perioada interbelică, atunci când Basarabia a revenit la România, a adus unele schimbări pozitive la nivelul conștiinței naționale, dar perioada a fost prea scurtă pentru ca să aibă efecte profunde. A urmat o rusificare și mai puternică sub regimul sovietic. Foarte des se vorbește despre faptul că Stalin a creat

ȘI REPUBLICA MOLDOVA NU

români. Un posibil scenariu care se conturează este cel al desprinderii Republicii Moldova din sfera rusească, inclusiv integrarea ei la un moment dat în structurile europene, fără să se producă și o europeanizare de fond.

Potrivit lui Andrei Brezianu, a vorbi de relații româno-moldovene este ca și cum ai vorbi de relații franco-normande. Dar România nu trebuie să ajungă să datoreze cumva Rusiei rezolvarea problemei basarabene atrăgând atenția cunoscutului analist Vladimir Socor, de la Jamestown Foundation, S.U.A., pentru că ar ajunge să se subordoneze Moscovei în viața internațională. În intervenția sa, a subliniat faptul că România joacă un rol foarte redus în cadrul dialogului Uniunii Europene cu Republica Moldova. Ungaria sau Lituania sunt țări

Casă dintr-un sat basarabean interbelic

care au primit sarcini mult mai importante din partea Bruxelles-ului în această relație cu Chișinăul.

Recomandarea domnului Vladimir Socor a fost ca România să nu accepte – așa cum sunt deja dispuse o serie de state membre ale UE – semnarea Tratatului privind forțele convenționale, până când Rusia nu își îndeplinește obligația asumată la Istanbul: retragerea trupelor sale din Transnistria.

Am profitat de prezența la București a domnului

Vladimir Socor pentru a-i pune câteva întrebări legate de trecutul, prezentul și viitorul Basarabiei: de ce aceasta nu a reușit, precum țările baltice, și ele foste componente ale U.R.S.S., intrate în sfera de dominație sovietică în același moment, să devină membră a Uniunii Europene și a NATO; de ce trecutul istoric comun pare să conteze azi dincolo de Prut prea puțin și care sunt perspectivele Republicii Moldova.

identitatea moldovenească. Dar sentimentul acesta exista dinainte, datorită izolării acestei provincii în perioada stăpânirii țariste. Autoritățile sovietice nu au făcut decât să construiască pe acest fond deja existent. Au construit o suprastructură, cea a conceptului de națiune socialistă moldovenească, separată de națiunea română.

Modernizarea și urbanizarea au venit în Moldova sovietică dinspre Răsărit, nu dinspre Apus. În Moldova sovietică, construirea orașelor, a industriei moderne, alfabetizarea și școlarizarea, industrializarea agriculturii au fost aduse din U.R.S.S. Era o versiune rusească în conținut și sovietică în formă. Civilizația tehnică a venit în limba rusă. Sunt procese pe care România nu le-a cunoscut niciodată și multora din România le este greu să își

imagineze aceste procese așa cum au avut loc dincolo de Prut. Din aceste motive, și limba rusă a căpătat prestigiu social. Limba rusă a fost limba modernizării, a tehnologizării. Și mai pervers: limba rusă a devenit limba prin care literatura universală europeană a devenit cunoscută în Moldova sovietică. Rusificarea era, pentru basarabeanul educat, un pașaport către civilizația urbană, un certificat de orașenizare. Țăranul care venea la oraș absolvă școala potrivit sistemului sovietic; dacă urma eventual și cursuri universitare în limba rusă, era un domn. Dacă se însura și cu o rusoaică, eventual o ucraineană vorbitoare de limba rusă, transformarea din țăran în orașean era deplină.

Propaganda sovietică a reușit să-i facă pe locuitorii Moldovei sovietice să simtă că fac

Satul a rămas puțin afectat de rusificare și de sovietizare (imagine dintr-un sat al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și, în pagina următoare sus, dintr-unul din Basarabia inclusă în Imperiul Țarist)

parte dintr-un proiect universal, care conferă, indirect sau chiar direct, prestigiu cetățenilor sovietici. Construirea socialismului, cucerirea Cosmosului, expansiunea militară sovietică, industrializarea erau prezentate în culori triumfaliste de propaganda sovietică. Alte informații nu erau accesibile. Locuitorul dintre Prut și Nistru a simțit pentru prima oară, după mai multe generații, că făcea parte dintr-un proiect universal. Puterea sovietică părea să se răsfrângă, prin intermediul prezenței exclusive a televiziunii sovietice, care a jucat și joacă și azi, în varianta rusă – un rol devastator în Moldova sovietică. Cetățeanul obișnuit căpăta impresia că face parte dintr-o mare putere, care este acolo în mod etern, părea aceeași Rusie, învelișul sovietic nu era prea convingător.

România nu a oferit un prestigiu social asemănător. În perioada administrației românești, nici limba română, nici mecanismele de investiții, nici cadrul economic al României nu au exercitat o forță de atracție asupra locuitorilor dintre Prut și Nistru. Așa se explică prestigiul social al limbii ruse și faptul că numeroși locuitori ai Basarabiei au fost bucușori să se educe în limba rusă.

În memoria folclorică, perioada administrației române nu oferea nimic comparabil. Memoria folclorică, foarte intensă într-o

societate puternic ruralizată, se transmitea din generație în generație. Ea nu este o memorie scrisă sau științifică, este una orală. Memoria despre perioada administrației române a fost în bună parte negativă. Fără îndoială că propaganda sovietică a încercat să exacerbeze aceste amintiri neplăcute, dar ele existau. Administrația românească nu a investit în Basarabia. Uniunea Sovietică a investit masiv aici. În perioada administrației românești nu s-a produs modernizarea agriculturii. Uniunea Sovietică a industrializat agricultura, a ușurat munca la câmp. Țăranul basarabean nu a avut facilități pentru școlarizare în perioada administrației române, dar le-a avut în perioada sovietică, putând astfel promova pe scara socială. Puțini dintre cei care urmau cursurile unei universități realizau care era prețul plătit pentru ascensiunea socială asigurată prin educație. Prețul era ștergerea, estomparea, distrugerea chiar a conștiinței naționale, adoptarea unui model de gândire și de comportament rusești, deznaționalizarea și rusificarea.

Pe de altă parte, procesul rusificării a atins foarte superficial satul. Rusificarea i-a atins doar pe cei de la oraș sau ajunși la oraș. Uniunea Sovietică a dus o politică de transformare a Moldovei sovietice într-o anexă agrară a imperiului sovietic. Această politică a depins de utilizarea extensivă a forței de muncă. Puterea sovietică era interesată să îi fixeze pe basarabeni la sate. Procesul de urbanizare s-a făcut cu o populație de imigranți, aduși în mod organizat aici din străfundurile Rusiei sau din orașele rusificate ale Ucrainei. Dar țăranul moldovean a rămas la sat, pentru că așa cereau interesele U.R.S.S. Astfel se explică păstrarea societății rurale moldovenești, a satului ca celulă socială organică, neatinsă de rusificare, dar în același timp lipsită de educație modernă, de școlarizare și ruptă de cultura din România. Chiar dacă rusificarea nu făcea ravagii la sate, ravagiile erau provocate de ruperea de cultura din România. Iată deci moștenirea istorică, psihologică, a locuitorilor dintre Prut și Nistru și de la Est de Nistru, în anul 1989, când a început mișcarea de eliberare, și în 1991, când s-a prăbușit Uniunea Sovietică.

Un alt handicap uriaș, în comparație cu statele baltice, l-a constituit pentru Republica Moldova lipsa unei vecinătăți directe cu

Scandinavia. Am menționat deja moștenirea istorică diferită a celor două zone, dar nici vecinătatea geografică nu i-a avantajat pe basarabeni. Nu a avut de unde să vină investiții, transferul de know-how, inclusiv în agricultură. Asemenea transferuri și investiții au venit masiv în statele baltice din Suedia, Danemarca, Finlanda. Pentru Republica Moldova, singurul vecin era România, care nu a reușit să ofere nimic comparabil cu statele scandinave.

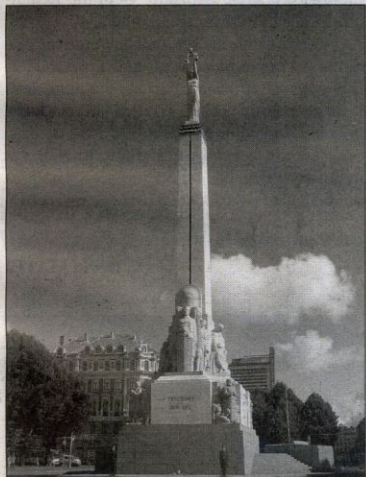
Alt handicap l-a constituit problema lingvistică, o problemă vitală a Republicii Moldova. Problema rusificării o știm cu toții, la fel pe cea a cunoașterii insuficiente a limbii române, dar problema ignorată este cea a slabei însușiri a limbilor occidentale de circulație, mai ales a limbii engleze. Deja, în 1991, constatam personal că locuitorii statelor baltice învățau de zor limba engleză. Prin 1990-1991, reprezentanții mișcărilor de eliberare națională din aceste țări încă mai comunicau între ei în limba rusă. În 1993-1994, deja rusa dispăruse ca mijloc de comunicare. Iarși, nimic comparabil nu s-a întâmplat în Republica Moldova. Dacă balticii au reușit să

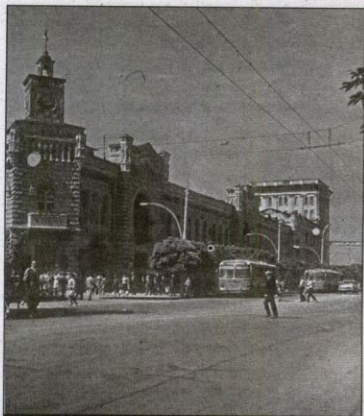
impresioneze lumea occidentală prin reformele lor, dar și prin eforturile lor de a adera la NATO și la Uniunea Europeană, de a face lobby în capitale occidentale, de a insista și a bate la uși, de a contacta și a construi rețele cu oameni de afaceri din Occident, în Moldova a lipsit cu desăvârșire acest instrument de comunicare, care este limba engleză.

Așa s-a dezvoltat un proces de ignorare reciprocă între Republica Moldova și Occident. Acesta nu știa nimic despre Republica Moldova, iar Republica Moldova nu înțelegea nimic despre Occident. Rezultatul a fost un mare deficit de capacitate administrativă pentru a aplica reformele ce aveau să fie cerute mai târziu de către Uniunea Europeană.

Clasa politică și administrativă din Republica Moldova s-a schimbat radical după 1991. Eu am venit pentru prima oară în vizită în Republica Moldova în luna iunie a anului 1991 și am găsit o clasă politică și administrativă în proporție de cel puțin jumătate rusească, iar cealaltă jumătate era formată din moldoveni rusificați, ce abia mai vorbeau românește. Schimbarea a fost extraordinară. Deja, la jumătatea anilor 90, clasa politică și administrativă era formată din băștinași; rusimea dispăruse din birourile oficiale. Și limba rusă era rapid eliminată din uzul oficial. Dar această primă generație de moldoveni care plecaseră de la țară și ajunseseră acum în instituțiile guvernamentale vorbeau prost românește. Deseori recurgeau, vrând-nevrând, la expresii rusești sau vorbeau limba română cu calchieri din limba rusă. În diverse sedințe guvernamentale, administrative, dacă erau prezente nouă persoane vorbitoare de limba română pe care ei o numesc limba moldovenească și o singură persoană care nu știa această limbă, toți zece vorbeau rusește. Acest

*Monumentul Independenței ridicat la Riga în perioada interbelică nu a fost demolat de sovietici, care i-au dat însă o altă interpretare: **Maica Rusia** susține cele trei state baltice reprezentate prin cele trei stele*

Două orașe, Chișinău și Tallin (foto de jos), care au trecut în mod diferit prin anii comunismului

model de comportare socială se întâlnește la toate nivelurile.

În 1994, statele baltice și-au declarat intenția de a adera la Uniunea Europeană. În 1996, Estonia a devenit primul stat baltic pe care Uniunea Europeană l-a plasat pe calea rapidă de aderare, fiind urmată peste un an de Lituania și Letonia. Moldova nici nu visa la așa ceva, era în altă epocă istorică. Statele baltice au ales ca președinți, ca prim-ministri, miniștri un număr de persoane provenite din diaspora baltică, din Statele Unite și din Europa Occidentală. Transferul de experiență, transferul de influență politică în statele respective occidentale a fost enorm. În cazul Moldovei nu s-a petrecut nimic similar. Moldova nu a avut diasporă. Basarabienii nu au emigrat masiv în perioada țaristă, după cum nu s-au refugiat în Occident nici după ocupația sovietică. Balticii au avut o diasporă foarte mare, care a alimentat clasa politică și economică de acasă după 1991.

Uniunea Europeană a început să realizeze că există pe harta Europei o țară numită Republica Moldova abia prin anul 2004. Din acel an, interesul UE a crescut foarte rapid, remarcabil de rapid, mai ales având în vedere faptul că UE este o organizație foarte lentă, care ia decizii colective. În cazul Republicii Moldova, UE s-a mișcat cu o viteză

necaracteristică după anul 2004. Dar în acest moment, Uniunea Europeană a atins limitele implicării sale în Republica Moldova. O implicare mai avansată de acum înainte a devenit un subiect de discordie. Există state neinteresate și state interesate. Între cele neinteresate sunt cele mediteraneene, care doresc o politică activă a UE în spațiul mediteranean. Această viziune intră în concurență directă cu viziunea unei politici active în Estul Europei. Cele două viziuni concurează pentru atenție politică și pentru fondurile financiare ale UE. Grupul de state numite glumet „Mañana” (Spania, Portugalia, Italia, Franța) au interesul să concentreze resursele politice și financiare în direcția dorită de ele, cu precădere asupra Africii de Nord. Statele care au aderat recent la Uniunea Europeană și Suedia și în parte Danemarca au interesul să promoveze viziunea estică. Republica Moldova se încadrează în acest proiect, care ar merge dincolo de politica de vecinătate. Aceasta este considerată ca neadecvată în primul rând de Ucraina, care este pur și simplu indignată de limitele ei. Și Moldova este nemulțumită, dar Moldova nu îndrăznește să se exprime. Georgia, nemulțumită și ea, îndrăznește să o facă.

Așadar, factorul care, mai devreme sau mai târziu, va contrabalansa influența rusească va fi Uniunea Europeană, dar ea nu a ajuns încă la un consens în această privință. Să sperăm că prietenii Republicii Moldova, care sunt aceiași cu prietenii Georgiei și ai Ucrainei din UE, vor impulsiona Bruxelles-ul să depășească politica de vecinătate și să adopte o strategie mai activă.

**A consemnat:
Dorin MATEI**

Ne aflăm în 27 octombrie 1962. Cu cinci zile înainte, președintele John Kennedy se adresează prin televiziune națiunii americane, relevând prezența rachetelor nucleare sovietice în Cuba (Magazin istoric, nr. 9/2003). Ore fierbinți de negocieri. Conducătorul sovietic Nikita Hrușciov cere, la rândul lui, retragerea rachetelor americane din Turcia. Tot atunci, un avion spion american U-2 se prăbușise în estul Cubei.

Schlesinger Jr., nu va ezita s-o caracterizeze drept „cel mai periculos moment din istoria omenirii.”

Recent, a apărut în cunoscuta editură americană Knopf, sub iscălitura lui Michael Dobbs, lucrarea *One minute to midnight: Kennedy, Hrușciov and Castro on the brink of nuclear war* (O clipă înainte de miezul nopții: Kennedy, Hrușciov și Castro în pragul unui război nuclear), consacrată odiseei

În acest context dramatic este anunțată dispariția unui alt U-2, rătăcit în spațiul aerian sovietic, în urma unei curse de rutină spre Polul Nord. Armele nucleare ale celor două superputeri se poziționează unele contra celorlalte. Comandamentele militare sunt în alertă maximă. Ziua respectivă va fi denumită „sâmbăta neagră”, iar consilierul lui Kennedy, Arthur

avionului american pierdut în imensitatea de gheață a Arcticii. Pentru prima oară sunt dezvăluite documente oficiale secrete, păzite cu strânicie decenii de-a rândul, fragmente din jurnalul pilotului american, la care autorul a adăugat numeroase interviuri cu acesta. Un eveniment editorial, căruia revista *Vanity Fair* îi dedică numeroase pagini și ilustrații.

SÂMBĂTA NEAGRĂ

MANASE RADNEV

● 600 zile prizonier la chinezi ● Misiune strict secretă: să culeagă probe radioactive ● Cu lampa de gătit, la 21.000 m altitudine ● Navigând precum Cristofor Columb și Magellan ● Aurora boreală îi joacă festa ● Rătăcit în spațiul aerian al Uniunii Sovietice ● Norocul lui: MiG-urile nu zboară așa de sus ● Hrușciov îi adresează o întrebare lui Kennedy

În vârstă de 36 de ani, Charles W. Maultsby făcea parte din elita piloților americani. Măiestria și-o dovedise atât în acrobațiile aeriene manevrând F-Super Sabre, cât și în apărarea Coreei de Sud împotriva dușmanului din Nord. Se oțelise și în cele 600 de zile petrecute ca prizonier la chinezi, în urma doborârii avionului său.

Misiunea lui în acea zi era să zboare pe o rută bine stabilită și cunoscută, pornind de la baza militară Eielson din Alaska spre Polul Nord, pentru a culege din aer probe radioactive rezultate din testele nucleare efectuate de ruși la Novaia Zemlia. „În comparație – scrie Michael Dobbs – cu zborurile deasupra teritoriilor ostile pentru a foto-

grafia locațiile adăpostind rachete, sarcina pilotului nu era prea atractivă”. Aviatorii zburau departe de spațiul aerian sovietic, luând probe cu filtre de hârtie special confecționate.

Așadar, la data sus-menționată, Maultsby și-a pus cască și costumul de suprasarcină, care îl strângea

ca un corset, și i s-a atașat o canistră mobilă de oxigen. Echipamentul de supraviețuire conținea: rachete de semnalizare, o macetă, unelte de pescuit, o lampă de gătit, o plută gonflabilă și un banner de mătase inscripționat în 12 limbi: „Sunt american”. Înălțimea sa medie de 1,75 m constituia un atu, întrucât Kelly Johnson, creatorul avionului, proiectase o cabină extrem de strâmtă, din care eliminase tot ce nu considerase a fi strict necesar.

Pentru a se putea ridica la înălțimea de 21.000 m, U-2 avea o formă specială, cu aripi cu o anvergură de 24,4 m. Ele erau de aproape două ori mai mari decât aparatul, măsurat de la cap la coadă. Această construcție îi permitea avionului să planeze aproximativ 400 de kilometri, dacă unicul lui motor nu mai funcționa.

La miezul nopții, după ora Alaskăi, avionul a decolat, iar după un ceas se afla deasupra insulei Barter, de unde nu mai

dispunea de ghidajul radio oferit de baza sa aeriană și trebuia să se orienteze după aceleași repere de navigație „utilizate de Cristofor Columb și Magellan” – cum scrie autorul cărții. La jumătatea drumului spre Polul Nord, pilotul a consultat harta cu poziția stelelor: dacă se afla pe ruta corectă, lumina portocalie împrăștiată de Arcturus, cea mai strălucitoare stea din emisfera nordică, trebuia să apară în dreapta aparatului, Vega urma să fie identificată mai sus pe cer, la nord-vest, iar Polaris direct deasupra, indicându-i că s-a apropiat de Pol. Maultsby a încercat să se ajute cu sextantul, dar fășii de lumină „dansau pe cer”, împiedicându-l să deslușească reperele astrale: intrase în jocul de lumini al aurorei boreale. Nici harta, nici compasul nu-i mai erau de folos.

Deși și-a dat seama că ceva nu e în ordine, că ruta urmată nu-i prea sigură, pilotul și-a continuat misiunea și a activat mecanismul de strângere a

pulberii radioactive. Când a ajuns la ceea ce credea a fi zona magnetică a Polului Nord, aviatorul american, după cum a consemnat în jurnalul său, a întors aparatul, dorind să zboare pe aceeași linie. Pe măsură ce se întorcea însă, observând dansul aiuritor al luminilor stelare, nemaivând niciun punct de reper cunoscut, el a început să se gândească la eventualitatea că naviga pe o rută greșită.

Dacă n-ar fi rătăcit drumul, Maultsby ar fi trebuit să aterizeze la baza Eielson, de unde plecase, după un zbor de aproape opt ore. Cu un ceas înaintea aterizării, el urma să întâlnească în zona insulei Barter avioanele americane ce trebuia să-l însoțească spre baza aeriană. Dar cel mai ciudat i s-a părut, după ce reușise, în sfârșit, să-și contacteze comandamentul, faptul că primise instrucțiuni opuse de zbor, unele fiind rostite de o voce nefamiliară. Pilotul nu știa exact ce se întâmplă și unde se află, dar la 7.59 a.m., ora Alaskăi, el trecuse frontiera sovietică. O incursiune involuntară cauzată de aurora boreală, ce-i încurcase reperele.

Vestea a căzut ca o bombă la comandamentul strategic al forțelor aeriene americane de la Nebraska. O altă criză majoră survenise cu 71 de minute înainte: anunțul prăbușirii unui aparat U-2, aflat într-o misiune de recunoaștere deasupra Cubei. Pierderea unui avion spion pe teritoriul Uniunii Sovietice ar fi

Astfel arăta echipat un pilot de U-2

constituit un fapt mult mai grav, fiind considerat de marea putere de la Est ca un act provocator, chiar incitator la război.

Intre-adevăr, când radarele militare au depistat pătrunderea avionului în spațiul aerian al Uniunii Sovietice, îndreptându-se spre peninsula Ciukotka, un grup de MiG-uri de la baza aeriană Pevek au decolat, îndreptându-se către musafirul neașteptat. Dar, cu toată viteza lor supersonică, aparatele sovietice n-au putut să ajungă la altitudinea de peste 20.000 m la care zbura U-2, ceea ce i-a salvat viața lui Maultsby și n-a agravat conflictul iscat de amplasarea rachetelor nucleare sovietice în Cuba.

În timp ce lumea se afla la un pas de războiul nuclear, cum apreciază autorul american, și datorită erorii involuntare a lui Charles Maultsby, acesta, ghidat în sfârșit de colegii de la sol, nu mai auzea instrucțiunile rușilor. Dar cantitatea de combustibil era pe terminate. După un zbor de 9 ore și 28 de minute, mai avea carburant pentru 12 minute. Știind că acesta îi era necesar pentru o aterizare forțată, pilotul a oprit motorul, bazându-se pe capacitatea de planare a aparatului. Momentele dramatice aveau să înceapă: oprindu-se și încălzirea cabinei, geamul câștii sale s-a aburit și el nu mai vedea tabloul de bord. Cu un efort maxim și-a apropiat gura de viziera câștii și a început să

Charles W. Maultsby

șteargă cu limba condensul depus pe geam, până a revăzut instrumentele.

În ciuda opririi motorului, altimetrul continua să arate înălțimea de 21.000 de metri. I-au trebuit zece minute avionului ca să-și înceapă lenta descindere. Pilotul și-a spus că tot ce-i rămânea de făcut era să mențină aripile orizontale, să asigure o coborâre lină și să spere că „îngerul lui nu moțâie”. Fără zgomotul motorului, în liniștea copleșitoare, Maultsby își auzea doar respirația. O lumină slabă apărură, întărindu-i încrederea că zbura în direcția dorită. Spre norocul lui, un cer fără nori i-a îngăduit să-și continue calm coborârea, până a zărit pământul. Două avioane F-102 i s-au alăturat și o voce a străpuns eterul: „Bun venit acasă”.

A fost nevoit să aterizeze pe o fașie de pământ acoperită de gheață și zăpadă, Kotzebue

Sound, în apropiere de Cercul Arctic, unde exista o stație militară radar. A deschis parașuta de la coada avionului și a izbutit să atingă lin câmpul de rulaș. Când a încercat să iasă din carlingă, a constatat că picioarele nu-l ajută. Va nota în jurnalul său că „un bărbat cu căciulă l-a prins de sub brațe, l-a ridicat ușor și l-a așezat pe zăpadă, ca pe o păpușă de cârpă”. Maultsby a continuat să facă parte din flota aeriană militară, dar i s-a interzis să mai zboare în nordul Arcticii. S-a stins din viață în 1998, la vârsta de 72 de ani.

Meritul cărții lui Dobbs este că îmbină povestirea alertă, plină de peripeții dramatice, cu analiza contextului politic și militar în care s-a produs aventura pilotului american. „Incidentul lui Maultsby – scrie autorul – a avut un rezultat salutar: le-a reamintit conducătorilor celor două superputeri riscul unui război nuclear accidental”. O zi după „sâmbăta neagră”, la 28 octombrie, Hrușciiov a anunțat public că va retrage rachetele din Cuba, dar într-un mesaj confidențial l-a întrebat pe Kennedy ce s-ar întâmpla dacă un avion spion ar fi luat drept bombardier cu arme nucleare, iar statul al cărui spațiu a fost încălcat ar răspunde printr-un gest fatal? Din fericire, în deceniile următoare o asemenea întâmplare a fost evitată de cele două superputeri. ■

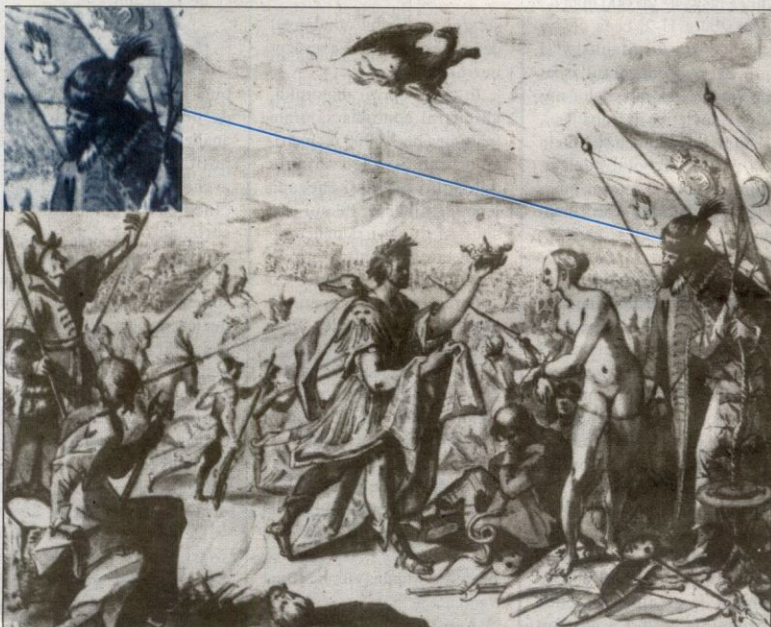
Istorie cunoscută... mai puțin

CEL MAI VECHI PORTRET AL LUI MIHAI VITEAZUL (1599)

CONSTANTIN REZACHEVICI

Se cunosc astăzi circa 30 de portrete ale lui Mihai Viteazul, sub formă de gravuri, apariții în tablouri cu subiect antic-oriental sau în alte lucrări doar menționate în izvoare. Voievodul a fost reprezentat și în bisericile mănăstirilor Călugărași și Mihai Vodă din București, ca și în biserica Curții Domnești din Târgoviște. Numai că, în afara medaliei bătute de el însuși în 1600 și a gravurilor lui Dominicus Custos și Aegidius Sadeler, din 1601, toate acestea sunt, de fapt, replici târzii, din secolele XVII-XIX, realizate după moartea voievodului.

E însă greu de crezut că Mihai Viteazul, care din 1596 a început să fie tot mai bine cunoscut pe plan european, nu a fost reprezentat în iconografia vremii încă din timpul vieții. El însuși, după bătălia de la Șelimbăr din toamna 1599 cu principele Transilvaniei, cardinalul și senatorul polon Andrei Báthory, a trimis împăratului Rudolf al II-lea (Magazin istoric, nr. 2-3/1999), care nu se deplasa din castelul său din Praga, dar era pasionat de scene istorico-

Bătălia de la Șelimbăr, tablou alegoric de Hans von Aachen.

În partea dreaptă, în picioare, Mihai Viteazul, prima reprezentare cunoscută a domnului român.

În medallion: capul voievodului (purta cuca, cu surguici din pene negre de cocor de Balear)

alegorice de bătălii memorabile, prin curierul imperial Carlo Magno, „un portret înfățișându-l împreună cu fiul său [Nicolae Pătrașcu] și alături este zugrăvită lupta cu Cardinalul și de partea cealaltă e numele său“ (sunt chiar cuvintele lui Magno). Mihai Viteazul a primit, la 6/16 noiembrie 1599, din partea împăratului, „o frumoasă medalie de aur cu efigiile a 10 împărați romano-germani și cu rubine orientale bune“.

În felul acesta, portretul lui Mihai Viteazul, din vremea bătăliei de la Șelimbăr, a ajuns la curtea lui Rudolf al II-lea. Din nefericire, tabloul, pictat de un artist în slujba lui Mihai, nu s-a păstrat. Dar nici n-a dispărut fără urmă. La Praga, el a intrat în atenția flamandului Hans von Aachen, pictorul oficial al lui Rudolf al II-lea, chiar în toamna anului 1599, servindu-i drept sursă de inspirație pentru tabloul său alegoric Bătălia de la Șelimbăr, care-l înfățișează și pe Mihai Viteazul în picioare, într-o postură plină de semnificații.

Hans von Aachen este autor și al altor două tablouri reprezentând bătălii ale lui Mihai Viteazul, cea de la Călugăreni (1595), având la bază chiar relatarea lui Mihai despre aceasta, și cea de la Guruslău (1601). Toate trei tablourile, necunoscute iconografiei istorice românești până în 2003, când le-am identificat și semnalat în România, au aparținut fabuloasei colecții artistice și de curiozități naturale adunate de Rudolf al II-lea în palatul său praghez.

Această colecție s-a risipit începând din vremea Războiului de 30 de ani (1618-1648). În 1620, sute de căruțe cu opere de artă au luat drumul Münchenului, în Bavaria, alte 50 de care au plecat spre Dresda în 1631, altele, în 1648, spre Suedia, toate ca prăzi de război. În 1749, Maria Terezia vinde o seamă de tablouri muzeului electorului saxon de Dresda și astfel, poate, au ajuns aici, la 1631 sau 1749, tablourile lui Hans von Aachen despre bătăliile de la Călugăreni și Șelimbăr, după care au fost executate copii.

În 1782, Iosif al II-lea vinde pe mai nimic sau chiar aruncă în răpa de lângă castelul din Praga alte piese din colecția lui Rudolf al II-lea. La 1876, o seamă de picturi au fost aduse la Viena, între care, poate, și originalul Bătăliei de la Guruslău, care are însă și o copie la Dresda. În sfârșit, între 1939 și 1944, alte comori ale lui Rudolf al II-lea au luat dru-

mul Germaniei. Abia în 1985 Thomas Dacosta Kaufman publică la Paris un catalog cu ceea ce s-a mai păstrat astăzi în muzeele europene din picturile „școlii de la Praga“ a lui Rudolf al II-lea, înregistrând, între cele ale lui Hans von Aachen, și pe cele trei amintite. Însă în lipsa cunoștințelor privitoare la istoria spațiului românesc, ele au fost greșit identificate, atât în depozitele

unde s-au păstrat, cât și de către autorul catalogului.

Împăratul, pictorul și voievodul

Pentru a înțelege semnificația reală a *tipului de tablou alegoric* datorat lui Hans von Aachen, trebuie să pătrundem în intimitatea curții imperiale din castelul de la Praga

(*Prazky Hrad*), unde Rudolf al II-lea de Habsburg și-a stabilit reședința imperială în 1582-1583, îmbogățind-o cu o colecție artistică, unică atunci în Europa, un adevărat *Luvru avant la lettre*. Rudolf e personajul cheie, la fel de puțin înțeles de către mulți dintre contemporanii săi, ca și Mihai Viteazul. De altfel, între cei doi – firi foarte diferite – a existat totuși o legătură politică specială, depășind raporturile de suzeranitate-vasalitate specifice epocii, stabilite în 1598, legătură de regulă nedescifrată cu

Portretul pictorului Hans von Aachen
(gravură de Jan Saenredam)

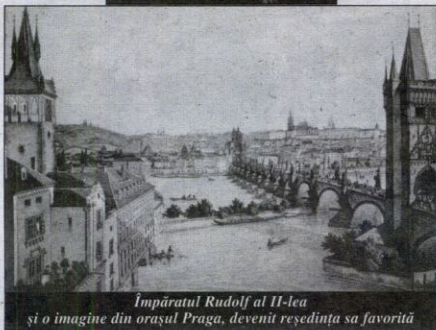
adevărat de istoricii perioadei (*Magazin istoric*, nr. 3/1972).

Ce i-a legat pe cei doi? Dincolo de slăbiciunile firii împăratului, pe care Mihai le-a sesizat cu luciditate, de pasiunile sale artistice și științifice de colecționar, de interesul, poate prea stăruitor, pentru alchimie, astrologie, magie și ciudățenii naturale, care i-au atras criticile interesate ale inamicilor politici, Rudolf al II-lea a fost un personaj inteligent, cultivat, tolerant, adept al unui catolicism moderat. El a condamnat intransigența rudei sale din Spania, Filip al II-lea (*Magazin istoric*, nr. 8-9/1983; 4/1991; 3-4/1993), la curtea căruia a trăit până în 1571, ca și „noaptea Sfântului Bartolomeu” a regelui Franței Carol al IX-lea, din 1572 (*Magazin istoric*, nr. 3/1973). N-a susținut cu adevărat nici măcar Contrareforma papală și n-a urmărit himerice planuri de hegemonie imperială universală, pe linia înaintașului său Carol Quintul.

În schimb, a fost adept hotărât al ideii unirii tuturor creștinilor din Europa (*Republica Creștină*), pentru stăvilirea expansiunii otomane. Aici a câștigat un aliat credincios în Mihai Viteazul, care a văzut în Rudolf al II-lea, iar nu în papă, pe adevăratul conducător al Creștinătății, angajându-se, din proprie inițiativă, în Războiul antiotoman de 13 ani (1593-1606), de partea Ligii Creștine conduse de împăratul de la Praga. În felul

acesta Mihai a și atras, încă din 1595-1596, interesul pe plan artistic și politic al lui Hans von Aachen, în care a găsit un talentat și iscusit ilustrator în registrul documentar, dar și în cel alegoric, după ob. zeul școlii de pictură de la Praga al victoriilor sale antiotomane.

Flamandul Hans von Aachen (circa 1522-1615), născut însă la Köln, a lucrat în Italia, între alții pentru Ordinul Iezuit, inițiator al noului curent baroc, apoi la curtea bavareză de la München (1589), la Augsburg pentru bancherii Fugger (1591-1592), iar la 1 ianuarie 1592 a devenit și pictor de Cameră (*Kammermaler*) al Casei de Austria. În 1596 s-a stabilit la Curtea imperială de la Praga, sub patronajul direct al lui Rudolf al II-lea, socotit cel mai

Împăratul Rudolf al II-lea și o imagine din orașul Praga, devenit reședința sa favorită

mare mecena al vremii sale. Aici a creat – într-o atmosferă renașcentistă, dominată de Camera de Artă (*Kunstkammer*), care cuprindea, pe lângă o prețioasă bibliotecă, și o colecție de curiozități naturale – cea mai mare pinacotecă europeană a vremii, îmbogățită de el însuși odată cu misiunile diplomatice în Apus. Din 1608 a devenit și consilier imperial. A supraviețuit morții lui Rudolf al II-lea (1612) trei ani, stingându-se la Praga în 1615.

Adevărate cronici ilustrate

Din 1592, urmând vestitului Giuseppe Arcimboldo din Milano, Hans von Aachen s-a aflat în fruntea celor 39 de artiști oficiali de la Curtea imperială, între care se numărau pictori de talia lui Jan Brueghel de Velur, gravori ca Aegidius Sadeler (gravatorul oficial al curții din 1597, autorul, în 1601, al celei mai cunoscute reprezentări a chipului lui Mihai Viteazul), Georg Hoefnagel, cel care a înfățișat cetatea Clujului, sculptori precum Adriaen de Vries ș.a. Hans von Aachen a pictat, după gustul sofisticat al

lui Rudolf al II-lea și al epocii, atât portretele de personalități care au avut legături cu spațiul românesc: împăratul Rudolf al II-lea, Sigismund Báthory, George Basta și chiar Mihai Viteazul (un portret ce, din păcate, nu ne este cunoscut, dar după care s-au executat gravurile amintite ale lui

Dominicus Custos la Augsburg și Aegidius Sadeler la Praga), cât și tablouri înfățișând biruințe ale imperialilor și aliaților acestora, Mihai Viteazul și Radu Șerban, împotriva otomanilor.

Cele din urmă, spre deosebire de pictura renescentistă a vremii, erau opere de dimensiuni reduse (34x42 cm), cu caracter documentar-alegoric, pentru cunoscători, după care se executau și copii, constituindu-se într-o adevărată cronică ilustrată a războaielor membrilor Ligii Creștine din Europa Centrală și de Sud-Est. Tabloul lui Hans von Aachen dedicat victoriei de la Șelimbăr, al cărui original nu a ajuns până la noi, s-a păstrat în două copii identice în celebra galerie de pictură de la Dresda. Acestea are o *însemnătate deosebită pentru istoria românească*: el redă în prim-plan, la 1599, *prima reprezentare cunoscută a lui Mihai Viteazul, și încă în înfregime, în cadrul unei extrem de interesante alegorii a problemei stăpânirii Transilvaniei între domnul român și împăratul romano-catolic*.

Biruința de la Șelimbăr (18/28 octombrie 1599) a fost răspunsul lui Mihai Viteazul la planurile mai vechi ale lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei (1595-1600; 1600-1606), de invadare a Țării Românești și înscăunare pe tronul acesteia a fratelui său Simion Movilă, acțiune gata să se înfăptuiască în toamna 1599, cu sprijinul intern al unor boieri complotiști și cel extern al polonilor și, mai ales, al omului acestora, principele Transilvaniei Andrei

Báthory, cetățean și senator polon, cardinal-episcop de Warmia (la Marea Baltică). Cel care, de altfel, i-a și cerut imperativ lui Mihai, la începutul lui octombrie 1599, să părăsească tronul Țării Românești.

Drept urmare, spre a nu fi „strivit” în țara sa de oștile lui Ieremia Movilă și Andrei Báthory, Mihai Viteazul, după cum însuși mărturisește, a „ieșit” în Transilvania cu tezaurul, familia și întreaga sa oaste, înfruntând pe Andrei Báthory, care era și inamicul împăratului, în bătălia de nivel european de la Șelimbăr. Rudolf al II-lea a primit „cu deosebită plăcere” vestea biruinței lui Mihai Viteazul înainte de 26 octombrie/5 noiembrie 1599, cu 13 zile mai devreme ca Dieta transilvană să-l proclame pe Mihai principe. Cum învinsul Andrei Báthory era socotit la Praga și un subordonat al Înaltei Porți, îndată ce știrea înfrângerii sale a fost confirmată și pictura amintită mai sus, trimisă de

Mihai Viteazul, a ajuns la curtea imperială, Hans von Aachen s-a apucat de lucru, înainte ca problema stăpânirii Transilvaniei între Mihai Viteazul și Rudolf al II-lea să fie rezolvată.

Privind tabloul care a rezultat, se remarcă structura sa pe trei planuri. În cel depărtat, la colțul stâng, apare armata lui Mihai Viteazul, cu tunurile în față, în momentul de început al luptei, iar la centru și în partea dreaptă armata transilvană pusă pe fugă, la sfârșitul bătăliei. Între cele două armate figurează simbolic o luptă individuală între două căpetenii, cea transilvană fiind culcată la pământ, cu calul său cu tot. În planul median apar doi lăncieri cu aripi prinse pe spate, cea mai veche reprezentare a acestui tip de echipament transilvănean (după moda polonă a vremii), unul având calcap secuiesc, și doi muschetari peșteri cu căști, din oastea lui Mihai Viteazul, având în față un lăncier în armură din tabăra lui Andrei Báthory.

Înfățișarea lui Mihai Viteazul după Șelimbăr

Dar numai personajele din primul plan sunt menite să atragă cu adevărat atenția privitorului. În centrul tabloului apare Rudolf al II-lea, reprezentat, ca de obicei în astfel de ocazii, ca împărat roman încoronat cu lauri, având deasupra, în înaltul cerului, acvila bicefală, care aruncă fulgere lungi asupra taberei Cardinalului. El se îndreaptă cu pas sigur spre stânga sa, înspre un grup

Celebra gravură cu chipul lui Mihai Viteazul executată de Aegidius Sadeler în 1601

format dintr-o femeie și un bărbat, și ei în picioare. Cu toate că sunt plasați spre colțul din dreapta al tabloului (rezervat părții transilvane), cei doi atrag din primul moment privirile, cu atât mai mult cu cât însuși împăratul se orientează și îndreaptă spre ei atenția privitorului.

Bărbatul e chiar Mihai Viteazul. Poartă barbă și mustăți negre, așa cum va apărea și în reprezentările ulterioare. E înalt de statură, chiar mai înalt decât împăratul, așa cum l-au descris relatările de la 1600. Pe cap are cuca cu surguciul din pene negre de cocor de Baleare, pe care a purtat-o, după cronicarul Șt. Szamosközy, și cu prilejul intrării solemne în Alba Iulia, la 1 noiembrie 1599. Este semnul apartenenței sale la corpul ienicerilor, primit de toți domnii odată cu investirea lor la Poartă. E înveșmântat cu un caftan simplu, cu manșetele mânecilor despicate, peste care are o mantie lungă cu brandenburguri și guler lat de blană, cum purtau și comandanții husarilor moldoveni din secolul al XVI-lea. În picioare are cizme scurte. Nu apare în armură, așadar, îmbrăcămintează sa e cea de după bătălie.

Pentru privitorul neavizat este necesar să apelăm la descifrarea simbolurilor utilizate de Hans von Aachen. Mihai Viteazul ține strâns cu ambele mâini un copăcel viguros, cu crengi scurte, dar fără frunze. Cum la partea de jos acesta trece printr-o pălărie de cardinal, copăcelul reprezintă stăpânirea lui Andrei Báthory, pe care domnul român o ține cu putere în mâini. Femeia goală de lângă el e chiar Transilvania, despuiață în vremea Báthoreștilor, și cu

măinile încâtușate. Ea se întoarce și privește spre împărat, care-i oferă cu mâna stângă coroana princiară (cu câțiva ani în urmă, Rudolf al II-lea ridicase voievodatul transilvănean la rangul de principat), iar cu cea dreaptă îi întinde o legătură de haine și o mantie amplă, spre a-i acoperi goliciumea. Numai că, și aici intervine un element foarte interesant, cătușele femeii sunt atașate la un lanț al cărui capăt se află prins de Mihai Viteazul. Iar acesta urmărește cu privirea, cu mare atenție, scena dintre împărat și femeia goală. E simbolizată, astfel, foarte sugestiv, *disputa pentru stăpânirea Transilvaniei între împărat și Mihai Viteazul, începută după biruința de la Șelimbăr.* Dispută pașnică, pentru că Rudolf personal îl prețuia pe dom-

nul român, fapt de care Hans von Aachen era, desigur, conștient.

Scena cu cele trei personaje principale e completată de trofee militare aflate la picioarele lui Mihai Viteazul și ale femeii-Transilvania: un steag de unitate militară, o halebardă, o sabie persană, un scut, o secure de luptă, un cap tăiat și doi nobili prizonieri sezând în spatele femeii. Iar în spatele lui Mihai Viteazul, alte trofee: trei steaguri cu valoare simbolică, cel din mijloc cu stema Báthoreștilor (cei trei colți de elefant în scut baroc, timbrat de coroană princiară) fiind flancat de un steag nobiliar, cu emblema o palmă deschisă în sus, și de un altul cu semilună, reprezentând sprijinul otoman de care se bucura Andrei Báthory.

Dar între femeia-Transilvania și împărat mai apare un personaj important, așezat însă în poziția celor învinși, cu capul plecat sprijinit de mâinile încrucișate pe piept. Hainele și tonsura (locul din creștetul capului de unde se tunde părul la ceremonia consacării unui cleric catolic) trădează o față bisericească. E chiar nunțiu papal, cardinalul Germanico Malaspina, care la tratativele dintre părți, dinaintea bătăliei, ar fi ținut mai de grabă partea lui Andrei Báthory, desigur, după instrucțiunile papei Clement al VIII-lea, care-l cunoscuse pe tânărul cardinal în Polonia înaintea pontificatului. Spre această interpretare trimite și masca aflată pe jos lângă nunțiu, ca și șarpele trădării care-l mușcă pe acesta, dar pe care împăratul calcă cu piciorul drept, arătând astfel că trece peste această atitudine a lui Malaspina.

Așa apare voievodul Mihai Viteazul în fresca bisericii Mănăstirii Călu

Opțiunea secuilor

În această scenă de prim-plan, care ocupă centrul și partea dreaptă a tabloului, Mihai Viteazul deține un loc distinct și nu e plasat sub simboluri imperiale, ba ține în puterea sa femeia care reprezintă Transilvania. Chiar dacă împăratul îi redă acesteia demnitatea (coroana, mantia și legătura de haine), ea rămâne și mai departe legată de Mihai și nimic nu arată că ceva ar amenința această legătură. Cel puțin la data când realiza tabloul Hans von Aachen.

În sfârșit, tot în prim-plan, dar în partea stângă și într-un alt spațiu, pictorul flamand a reprezentat alegoria morții lui Andrei Báthory. Capul acestuia zace pe jos într-un peisaj ce se vrea montan, simbolizat de stânca pe care stă secuul care l-a omorât și i-a adus capul la Alba Iulia.

Thomas Dacosta Kaufman (în centrul fotografiei) este autorul unui catalog cu lucrări din fabuloasa colecție a împăratului Rudolf al II-lea și care se află astăzi în păstrarea diferitelor muzee europene

Acesta ține în mâna stângă chiar securea de luptă cu a cărei muche l-a lovit în frunte pe principele-cardinal, iar rana mortală se vede foarte bine, Hans von Aachen având la dispoziție, la Praga, cel puțin două dintre cele trei desene realizate la Alba Iulia cu capul tăiat al cardinalului. În mâna dreaptă, amintitul secui strânge o hârtie cuprinzând, desigur, privilegiile secuilor de rând încălcate de principii Báthorești, care cu doar câțiva ani în urmă înăbușiseră cu o

cruzime ieșită din comun rășcoala acestora pentru apărarea privilegiilor lor. Așa se și explică de ce la 1599 secuii de rând au fost de partea lui Mihai Viteazul, respectiv a împăratului, fapt simbolizat foarte clar de pictorul flamand prin cel de-al doilea secu din colțul stâng al tabloului, care, în picioare, arată cu privirea și mâna stângă ridi-

cată cât se poate de elocvent spre acvila bicefală imperială.

Acesta este cel de-al doilea tablou datorat lui Hans von Aachen, din cele trei dedicate de pictor celor mai însemnate bătălii ale lui Mihai Viteazul. L-am prezentat mai întâi, încălcând cronologia, deoarece el redă cea mai veche imagine integrală a lui Mihai descoperită până în prezent, acesta fiind înfățișat chiar în 1599, în contextul sugestiv al disputei cu împăratul Rudolf al II-lea pentru stăpânirea Transilvaniei. ■

DOMNUL UNIRII (Criptografie: 4, 7, 2, 3, 5)

A^Z N K^R N K^R C A^N

Gheorghe BRĂȘOVEANU

Soluție integrată din nr. 7, EGIPTUL ANTIC

– P – U – E – M – N – HIEROGLIFE
– RAMSES – AF – RA – ATE – ERE –
MU – A – STAR – LINISTE – OT –
DAC – UMANI – REN – ETNA – T –
A – INIMA – AI – SOMN – ELAN –
SA – US – LIM – SI – AR – NOME –
RACITI – AN – LIRA – ULITE –
SCRIB – SES

Tristetele Muzei Clio

MIHAI VITEAZUL ÎNFRÂNT DE CHIOȘCURI ȘI STÂLPI

CORNEL SCAFES

La 8/20 noiembrie 1874 a avut loc dezvelirea festivă a statuii ecvestre a lui Mihai Viteazul în Piața Universității din București, opera sculptorului francez Albert Ernest Carrière-Belleuse, statuie cu o semnificație deosebită în anii în care națiunea română își revendica din ce în ce mai apăsător independența și unitatea țării.

Era firesc ca trupele române care au participat la Plevna la atacul redatei Grița nr. 1 și au capturat, la 30 august/11 septembrie 1877, de la otomani, mai multe trofee – un fanion de batalion și trei tunuri „Krupp” – să le depună ca o ofrandă la picioarele Viteazului. Trofee, din ordinul domnitorului Carol I, au fost trimise în zilele următoare în țară și așezate, în urma unei ceremonii, la care a participat și doamna Elisabeta, soția domnitorului Carol I, la monumentul celui ce înfăptuise prima unire a Țărilor Române.

Ulterior, statuia a devenit simbolul unității neamului românesc, loc de pelerinaj pentru manifestanții care cereau realizarea României Mari.

În Primul Război Mondial, în timpul ocupației Bucureștilor de trupele Puterilor Centrale, pe lângă distrugerile suferite de către instituțiile publice și pagubele înregistrate de populația civilă de la germani și bulgari, statuia lui Mihai Viteazul a fost și ea victimă a războiului. Constantin Kirițescu, în a sa *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1919*, nota, cu amară tristețe: „Până și turcii găsiră prilejul să

capete o satisfacție. Ei au ridicat de la statuia lui Mihai Viteazul și de la Palatul Regal vechile tunuri de la Plevna și le-au trimis ca trofee la Constantinopol. Poate că-și închipuiau că au smuls, cu aceasta, și pagina Plevnei din istoria războaielor româno-turce”.

În vremea celui de Al Doilea Război Mondial, statuia a scăpat ca prin minune, în 1944, după un bombardament american, în vreme ce aripa centrală a Universității a fost distrusă. Abia la sfârșitul anilor '60, prin reconstrucția clădirii bombardate, Piața Universității și-a regăsit vechea înfățișare.

În zilele noastre, rezistența de neînchipuit a statuii și refuzul de a dispărea din peisajul bucureștean în cei 134 de ani de existență se pare că sunt pe cale de a fi înfrânte.

Azi, monumentul, deși a fost restaurat în ultimii ani de Comisia monumentelor de pe lângă Primăria Generală, se pare că nu mai stărnește interesul autorităților. Dimpotrivă, chiar stânjenește. Afirmatia nu este fără temei, deoarece fizic monumentul abia se mai zărește. Să fie un efect al faptului că istoria lui Mihai Voievod nu își mai găsește locul în manualele de istorie românești, pe care să devină din ce în ce mai „europene”?

Ne întrebăm dacă și-a dat acordul Comisia monumentelor de pe lângă Primăria Generală ca în jurul statuii și foarte aproape de ea să fie amplasate mai multe chioșcuri pentru bilete RATB, panouri de reclamă, refugii ale stațiilor de autobuz și troleibuz. Piesa de rezistență, de altfel cea mai nouă, o reprezintă un stâlp indicator de circulație, care domină strivitor statuia, plantat la câțiva metri în fața pedestalului.

Ne întrebăm dacă nu ar fi mai bine ca Mihai Viteazul să fie acoperit, pentru totdeauna, cu un cuțar „Louis Vuitton”?!?! Pompierii din Dealul Spirei știu de ce!!! ■

Pastila de cuvinte

Sunt două cuvinte care la originea îndepărtată vin din ebraică. Ebraica a fost la început limba Bibliei, care a fost scrisă probabil între jumătatea secolului al IX-lea î.Hr. și sfârșitul secolului al VII-lea î.Hr. În urma distrugerii Ierusalimului de către Nabucodonosor (587 î.Hr.), ebraica devine treptat doar o limbă scrisă, folosită în scopuri religioase; ea a fost înlocuită în vorbirea orală de aramaică, limbă din aceeași familie, una dintre limbile importante ale Antichității. În aramaică au fost scrise o parte din cărțile Bibliei (Estera, secolul al III-lea î.Hr.; Daniel, secolul al II-lea î.Hr.). Se pare că Hristos ar fi predicat în aramaică.

CALVAR, SCANDAL

Academician MARIUS SALA

Ebraica a constituit o sursă bogată de împrumuturi lexicale, în primul rând pentru greacă și apoi pentru latina bisericească. Din greacă și latină, cuvintele respective, care au apărut mai ales în traduceri ale Bibliei, au pătruns în limbile europene moderne, printre care și româna. Unele se recunosc prin formă că provin din ebraică. Astfel, *aleluia*, *amin*, *eden*, *osana* sunt cuvinte care, chiar dacă au trecut prin diverse limbi până au ajuns la noi, au păstrat forma și înțelesul cuvântului ebraic.

Există și cuvinte ebraice a căror înfățișare nu ne permite să mai recunoaștem că provin din limba Bibliei. Forma ebraică a cuvântului nu este cunoscută, pentru că s-a transmis numai înțelesul său tradus în greacă și/sau în latină și, de acolo, transmis limbilor moderne. Am arătat, cu alt prilej, că *înger* provine din lat. *angelus*, un împrumut din greaca bisericească (*aggelos*), al cărui sens general era acela de „trimis”, restrâns la ideea de „trimis ceresc”: o copiere a sensului ebr. *malakh*, „înger” și „mesager”, care însemna încă de la Iov (I, 14), „trimisul regelui”. *Înger* reprezintă deci un

„Calvaria”, biserica romano-catolică din apropierea Clujului (veacul al XI-lea)

ebraism doar semantic, în opoziție cu *heruvim* și *serafim*, nume de îngeri de rang superior, care sunt împrumutați, ca formă și sens, din ebraică. (De precizat că finala *-im* este desinență de plural masculin, în ebraică, interpretată în toate limbile ca formă de singular.)

Cazuri similare prezintă cuvintele *calvar* și *scandal*.

Calvar, „probă lungă și dureroasă” vine în română din fr. *calvaire*, unde a fost împrumutat din latina bisericească *calvaire*. Lat. *calvaria*, „craniu” era traducerea ebr. *Golgotha* (în ebraica biblică *goulgoth*), colina unde Iisus a fost crucificat (în Matei XXVIII, 33, se spune: „și venind la locul numit *Golgota*, care înseamnă „local căpătâniei”); textul latin este *calvaria locus*. Numele face aluzie la forma și la aspectul deșertic al colinei, care dădea impresia unui craniu (în latina clasică *calvus* însemna „chel”, așa cum arată limbile roma-

nice, care păstrează termenul: fr. *chauve*, it., sp., pg. *calvo*). Sensul „probă lungă și dureroasă” a fr. *calvaire* a apărut mai târziu.

Scandal, „zarvă, vâlvă produsă de o faptă reprobabilă, indignare” a pătruns din mediogreacă (secolul al XVII-lea) și mai târziu din franceză (*scandale*) și latină (*scandalum*). Cuvântul provine, în limbile europene, din greaca bisericească: *skandalon* a tradus ebr. *mikchôl* „piatră care provoacă o piedică”. Din greacă a trecut în latina bisericească *scandalum* (apare și la Marcu IX, 43: „și dacă mâna îți va deveni piatră de poticnire”). La început *scandal* a însemnat „obstacol” (gr. *skandalon*) și a devenit în latina bisericească *scandalum* „piedică, obstacol care creează piedici”. De la sensul religios s-au dezvoltat, în limbile moderne, celelalte sensuri mai largi: „dispută”, „gălăgie”.

Putem spune, în încheiere, că *scandal* și *calvar* sunt ebraisme „invizibile”, după expresia folosită de Henriette Walter în cartea sa *L'aventure des mots français venus d'ailleurs* (Aventura cuvintelor franceze venite din altă parte; Paris, 1997). ■

Cititorii scriu istorie

„În luna mai s-a împlinit un an de la decesul distinsului scriitor și om de presă care a fost Octavian Paler. Pentru a menține trează amintirea acestui mare intelectual, vă trimit câteva rânduri cu caracter memorialistic cu rugămintea de a le publica în revista dumneavoastră.”

Dăm curs rugăminții cititorului nostru.

UN CRÂMPEI DIN VIAȚA LUI OCTAVIAN PALER

DIMITRIE TRICĂ

Într-o seară din ianuarie 1944, student fiind la Facultatea de Litere și Filosofie, am zărit un anunț la avizier. Era o ofertă de angajare ca pedagog la Liceul „Spiru Haret”.

M-am prezentat timid la cabinetul directorului, un apreciat dascăl de limba română, George Șerban, originar din Lisa. Renumit autor de manuale școlare, auster și sever în impunerea disciplinei, a fost unul dintre secretarii particulari ai lui Iuliu Maniu.

Ca director, profesorul Șerban locuia într-o veche clădire din perimetrul Liceului, fostă proprietate a unui vechi negustor. În acea clădire și-a avut adăpost, vreme de patru ani, elevul Octavian Paler.

Am fost angajat la Liceul „Spiru Haret”, slujind până în anul 1955 ca pedagog, secretar, profesor. Am aflat de la secretarul șef, Constantin Dobrescu, că directorul Șerban își adusese, în anul 1937, pe unicul nepot, Octavian, spre a învăța la București. Fusese supus unui regim spartan, obligat de unchiul său să trăiască, să învețe și să „slujească” familia care îi oferise adăpost. La început purta uniforma cu care venise de la Lisa: îmbrăcăminte groasă de aba și lenjerie aspră. Avea adăpost într-o cămaruță modestă și-și împletea învățătura asiduă cu treburile casnice. A reușit să-i uimească pe dascăli cu volumul și valoarea cunoș-

tințelor dobândite și cu raționamentele pe care le făcea.

Dar pentru tânărul școlar situația aceasta crea un disconfort care i-a marcat, cred, restul vieții. Un altul decât Octavian Paler poate ar fi renunțat. Cu unchiul său nu prea s-a înțeles. Ultimele clase le-a urmat la Liceul „Mihai Viteazul”, în internatul căruia a locuit până la absolvire, în anul 1945.

După mai bine de două decenii, am primit o scrisoare

de la George Șerban, prin care îmi solicita sprijin într-un caz „administrativ”. I-am sugerat să apeleze la nepotul său, aflat într-o poziție de demnitar. Unchiul a respins sugestia. În final, am găsit o cale de soluționare.

L-am găzduit pe Octavian Paler de mai multe ori în biroul meu de la Consiliul de Miniștri, în așteptarea momentului de începere a unor ședințe de lucru cu vicepremierul Emil Bodnaraș. Nu era prea încântat de sarcinile ce-i reveneau, se simțea stânjenit de barierele rigide așternute în calea proceselor de creație specifice radioteleviziunii. Mi-a făcut o mărturisire lapidară, că se simte bine în biroul meu. Alte contacte, sporadice și episodice, s-au produs după 1980, în atmosfera Liceului „Spiru Haret”, când se întruneau vechi promoții cu foștii dascăli. ■

.... turiști englezi la Cascada din Caserta, la 1860...

... demonstrații de echilibru pe bare paralele, în cadrul școlii de vară de educație fizică anglo-scandinavă, din Kent

... la vânătoare de rinoceri în Africa...

... escaladare pe Vezuviu...

... un picnic sub ramurile sălcilor plângătoare...

... cu bicicleta, la 1900, în cadrul săptămânii sportului de la Berlin...

ALBUM ISTORIC

Prin definiție perioadă de concediu, de relaxare, înaintea toamnei celei pline de roade, luna august ne scoate din trepidația vieții cotidiene, dar și din orașele supraaglomerate, la fel cum, cu zeci de ani în urmă, îi răsfața cu ofertele ei și pe bunicii și străbunicii noștri.

Câteva imagini de vacanță din secolul trecut: o baie de aer la țară, pentru membrele primului Institut pentru Femei, din Marea Britanie...

...la plajă fără costumul de baie adecvat, socotit încă indecent

Republica Democratică Azerbaidjan (1918-1920) a fost cea dintâi republică democratică și parlamentară din Orientul musulman.

După revoluția rusă din februarie 1917, organizația politică ce a atras cele mai multe simpatii din rândul opiniei publice a fost partidul „Müsavat” („Egalitatea”), înființat în 1911, care, de la bun început, s-a bazat pe dreptul de autodeterminare al națiunilor.

PRIMA REPUBLICĂ DIN ORIENTUL MUSULMAN

Dr. FAXRI KARIMLI (Azerbaidjan)

Spre sfârșitul lui octombrie 1917, „Müsavat”, în frunte cu M. Emin Rasulzade (1884-1955; *Magazin istoric*, nr. 2/2008), și-a ținut primul Congres, ocazie cu care a fost definită atât tactica și strategia partidului, cât și programul nou, care conținea următoarele

Constituție; 3) egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor, fără deosebire de religie, naționalitate, sex sau credințe politice; lichidarea sistemului pașapoartelor fără de care nu se putea călători dintr-o parte în alta a Rusiei (sistem păstrat și în cadrul U.R.S.S.) și afirmarea dreptului de liberă strămutare a oamenilor atât în cadrul statului, cât și peste hotare, fără permise speciale; 4) stabilirea unui program de

muncă de opt ore pe zi pentru toți funcționarii și muncitorii; 5) împărțirea, fără dobândă și fără condiții, a tuturor pământurilor, atât cele ale statului, cât și cele private, țăranilor; 6) impunerea unui sistem judiciar ferm; scutirea cetățeanului de pedeapsă, în

puncte: 1) reformarea politică a Imperiului Rus, prin transformarea sa într-o republică federativă democratică, compusă din autonomii național-teritoriale; 2) libertatea de exprimare, de credință, de presă, de întrunire, de demonstrație – drepturi garantate de stat și afirmate prin

Orășul Baku, prin exploatarea sa de petrol, a constituit o permanentă atracție.

Lovitura de stat a bolșevicilor (dreapta), care l-a înlăturat pe Kerenski (în stânga, salutând trupele), a făcut ca orășul să ajungă sub stăpânirea bolșevicilor, în vreme ce restul Caucazului de Sud recunoștea puterea lui Kerenski

lipsa deciziei finale a organelor de justiție; 7) educația generală și superioară, gratuită, publică și obligatorie.

Sejm-ul Trans- caucazian

Chiar în timpul Congresului, a ajuns și informația despre căderea guvernului lui

Recruți armeni se instruiesc pe străzile din Baku

Aleksandr Kerenski și lovitura de stat a bolșevicilor de la Petrograd (Sankt-Petersburg actual). La 2 noiembrie 1917, bolșevicii, în frunte cu armeanul Stepan Șaumian (1878-1918), au reușit să declare Sovietul din Baku puterea supremă din oraș, însă zona de influență a noului guvern se limita la periferiile capitalei Azerbaidjanului. Restul Caucazului de Sud era condus de Comisariatul Transcaucazian, înființat la 11 noiembrie, la Tbilisi, care recunoștea legitimitatea lui Kerenski.

În guvernul transcaucazian (prim-ministru era georgianul E. Gheghechikori) erau prezenți și trei azeri: Fatali han Hoyski, M. Yusif Djafarov și Halil Hasmammadov. Mai târziu, la 23 februarie 1918, s-a inaugurat și organul legislativ, numit, după modelul polonez, Sejm.

Așadar, Azerbaidjanul se afla într-o situație unică și periculoasă, deoarece, din tot Caucazul, doar la Baku, datorită caracterului cosmopolit și componenței etnice mixte, formate după descoperirea petrolului în zonă, bolșevicii, la care aderaseră în special elemente ne-azere, au reușit să obțină puterea. Fenomenul a separat țara în două fronturi: *veneticii* din Baku și *băștinașii* din

restul Azerbaidjanului.

După ieșirea Rusiei din război, din cauza blocării căilor ferate dintre Baku și Tbilisi, s-au adunat mii de soldați ruși și

armeni, întorși de pe fronturile iranian și occidental sau trimiși pe frontul caucazian. Lor li s-au adăugat și mii de militari înarmați de Partidul Revoluționar Armean „Dașnakțutian“.

Masacrul din Baku

În acele vremuri, azerii nu dispuneau de trupe, deoarece toți cetățenii musulmani din Imperiul Rus erau scutiți de serviciul militar, în schimbul unei taxe speciale. Pentru eliminarea localnicilor care nu susțineau puterea sovietică, Sovietul din Baku și partidul „Dașnakțutian“ au pus la cale un măcel sângeros al populației azere din oraș, soldat cu 12.000 morți (31 martie 1918). Mai târziu, „tatăl independenței“ aze-re, M.E. Rasulzade, remarcă: „Pentru evenimentele din martie au fost acuzați membrii partidului «Müsavat», ceea ce era total lipsit de temei, fiindcă, pentru a declara război, este obligatoriu să dispui de o oarecare forță, ceea ce nu era cazul «Müsavat». Alții

au acuzat «Müsavat»-ul de lansarea ideii autonomiei Azerbaidjanului, provocând, astfel, evenimentele din martie. Aceștia ar putea avea parțial dreptate. Poate, dacă ne-am fi supus și ne-am fi înclinat capetele în fața dușmanilor libertății noastre, nu s-ar fi întâmplat aceste evenimente. Însă nu am fi putut s-o facem. Am cerut, în mod direct, autonomie pentru Azerbaidjan. Totodată, prin aceasta ne-am sporit numărul dușmanilor“.

Sub lozincă stabilirii puterii sovietice, Armata Roșie, al cărei nucleu era constituit de trupele „Dașnakțutian“, a fost autoarea altor masacre în orașele Quba, Șamaxî, Lankaran, Salyan, Kürdamir, din estul țării. Din cauza situației instabile de pe frontul turc și a înaintării trupelor Puterilor Centrale, Sejm-ul Transcaucazian, speranța azerilor, nu a reacționat la veștile sosite din regiune.

Mai târziu, Sejm-ul a devenit conștient de anormalitatea situației și, la 22 aprilie 1918, s-a transformat în Republica Federativă Transcaucazia Independentă. Doar câteva zile mai târziu, s-a format un nou guvern, în frunte cu georgianul A. Thenkeli. În componența sa au intrat cinci miniștri azeri: F.H. Hoyski (Justiție), H. Malik-

Uciderea, în martie 1918, a comisarilor sovietici din Baku (tablou de epocă)

Comisia de reconciliere azero-armeană, constituită în Karabagh, în 1918

Aslanov (Transport), N. Yusifbayli (Învățământ), M.H. Hadjinski (Comerț și Industrie), I. Heydarov (Control de Stat).

Declararea independenței nu a schimbat însă nici situația internă, nici pe cea externă a statului. Fiecare dintre cele trei națiuni titulare (georgieni, azeri, armeni) își apăra interesele naționale mai mult decât pe cele comune caucaziene, iar țara suferea de anarhie, în lipsa unei puteri autoritare.

Dușmănia interetnică a ajuns la apogeu în gubernia Erivan (actualul Erevan), unde trupele armenie realizau o purificare etnică a azerilor, pentru a obține o situație favorabilă declarării, în viitor, a independenței Armeniei. Numai în acel an, 80.000 de azeri din gubernia Erivan au devenit refugiați. Nici în sudul guberniei Tbilisi, relațiile dintre georgieni și armeni nu erau mai bune, ceea ce, spre sfârșitul anului, a condus la izbucnirea războiului armeno-georgian.

Proclamarea independenței Azerbaidjanului

La 26 mai 1918, prin declarația de independență a Georgiei, Federația Trans-

caucasiană a dispărut. Peste două zile Armenia și Azerbaidjan și-au proclamat, la rândul lor, independența. Deputații azeri au constituit organul temporar de conducere

– Consiliul Național (*Milli Şura*) –, al cărui președinte a fost ales M. Emin Rasulzade. La 4 iunie 1918, a fost semnat un tratat de pace între Imperiul Otoman și Republica Democratică Azerbaidjan, document ce garanta noului stat sprijinul atât de necesar. La 16 iunie, guvernul azer, în frunte cu avocatul F.H. Hoyski (1875-1920), s-a mutat de la Tbilisi la Gandja, al doilea mare oraș al țării, deoarece Baku era ocupat. Este interesant de remarcat că, în momentul respectiv, nici Armenia nu avea o capitală proprie. Ca un gest de favoare, Consiliul Național i-a cedat acesteia, la 29 mai 1918, orașul Erevan, unde azerii erau majoritari.

La 30 mai, proclamarea noului stat a fost adusă și la cunoștința altor capitale, precum: Istanbul, Berlin, Paris, Londra, București, Roma, Washington, Moscova sau Tokio etc. La 27 iunie, limba azeră a devenit limbă de stat și s-a stabilit steagul provizoriu, definit, la 9 septembrie, în forma tricoloră: albastru, roșu, verde, cu o semilună cu stea în opt colțuri. Cele trei culori ale steagului național simbolizează „cultura națională turcică, democrația europeană modernă și civilizația islamică” (M.E. Rasulzade).

Problema esențială rămânea însă chestiunea de viabilitate a noii republici. La 12 iunie 1918, conform ordinul lui S. Şaumian, trupele Sovietului din Baku au atacat Gandja, act ce a împins statul azer în pragul dispariției. Nedeținând o armată regulată, guvernul a cerut ajutor militar de la Istanbul, conform punctului 4 al tratatului semnat la 4 iunie. Armata unită turco-azeră sau, altfel spus, „Armata Caucaziană” a întâmpinat trupele sovietice în apropierea capitalei provizorii.

Ofițeri turci în Gandja, în 1918, și la frontiera dintre Azerbaidjan și Turcia

Masacrul din Baku, martie 1918

Bătălia a durat câteva zile și s-a desfășurat lângă localitatea Göyçay (27 iunie-1 iulie 1918). Armata Roșie a fost zdrobită, eveniment ce a determinat două răsturnări de situație: „Dașnakțutiu” și-a trădat foștii aliați bolșevici; iar la Baku a survenit o lovitură de stat (1 august 1918). Dictatura „Centrocaspă”, compusă din ofițerii ruși și simpatizanții „Gărzii albe”, a chemat în oraș trupele engleze, în frunte cu generalul L. Densterwill, iar cei 26 comisari bolșevici, care încercau, la bordul unei nave, să ajungă la Astrahanul „roșu”, au fost arestați pe Marea Caspică și au fost împușcați, împreună cu Șaumian, în nisipurile deșertului Agdjakum (din actualul Turkmenistan). Însă soarta războiului era deja scrisă și, la 15 septembrie, Armata Caucaziană a intrat în oraș.

Parlamentul azer

Peste câteva luni, Imperiul Otoman a ieșit din război și a fost obligat să-și retragă trupele din Azerbaidjan. Armata engleză a păstrat în întreaga zonă, din Iran la Baku. În următoarele luni, statul azer s-a străduit să

obțină recunoașterea legitimității sale de către Londra. La 7 decembrie 1918 s-a ținut prima ședință a Parlamentului azer, compus din 120 deputați (80 azeri, 21 armeni, 10 ruși, 1 evreu, 1 georgian, 1 polonez, 1 german).

Președintele organului legislativ a fost ales Ali Mardan

Unitate de infanterie azeră

bey Topciubași (1862-1934), jurist, absolvent al Universității Sorbona. În Parlament au fost reprezentate următoarele partide:

„Müsavat” - 36,
„İttihad” - 11,
„Blocul Socialist” - 12,
„Ahrar” (liberalii) - 10, independenții - 9,
„Dașnakțutiu” - 7, alte partide armene - 4, minorități naționale - 5 deputați.

Una dintre cele mai impor-

tante probleme ale noii republici o reprezenta normalizarea relațiilor cu Armenia vecină, unde, conform recensământului din 1897, din șapte uezde (provincii rusești), azerii erau majoritari în patru. Baku-ul era însă deranjat de atacurile și de deportările populației azeri din Armenia, ca și de revendicările teritoriale ale Erevanului asupra Azerbaidjanului, în provinciile Zangazur, Nahtivan, Karabagh. Spre deosebire de Azerbaidjanul filo-turc și Georgia filo-germană, Armenia era susținută de Antanta. În vara anului 1918, trupele fostului general otoman de origine armeană Andronik au invadat provincia Zangazur, situată la granița dintre cele două state, și au ocupat centrul zonei, orașul Goris, provocând valurile de „epurări etnice”. Au fost însă zdrobite la intrarea în provincia Karabagh. Sute de sate azeri au fost distruse doar în sudul guberniei Erevan și, ca urmare, 150.000 azeri s-au refugiat în Azerbaidjan. La 23 noiembrie 1919, la Tbilisi, cele două state au semnat o înțelegere, conform căreia

Trupele azeri intră în Baku

trebuia oprită orice acțiune militară, problemele urmând a fi rezolvate prin mijloace pașnice. Conferința armeano-azeră organizată la Baku, la data de 14 decembrie 1919, nu a dat nici un rezultat. Peste câteva săptămâni, armata armeană a invadat iar Zangazur-ul. Confruntările au durat, cu mici pauze, până la invazia Armatei Roșii în Azerbaidjan și aceasta a fost una dintre cele mai importante cauze care a determinat căderea republicii.

La 22 martie, în zilele sărbătorii naționale, minoritatea armeană din provincia Karabagh s-a răsculat și a atacat garnizoana armatei azere la Hankendi (redenumit pe perioada sovietică, sarcastic, după numele bolșevicului S. Șaumian – „Stepanakert“). Revolta a obligat guvernul să concentreze aproape toată armata (40.000

de militari) la granița cu Armenia, ceea ce a lăsat granițele nordice ale țării fără apărare. La 27 aprilie 1920, Armata a XI-a a intrat în Azerbaidjan și, oprindu-se în suburbiile Baku-ului, a lansat ultimatumul de capitulare. Parlamentul azer a cedat puterea, în schimbul unor condiții ce prevedeau, printre altele, păstrarea independenței țării sub regimul socialist, securitatea demnitarilor de stat, ajutorarea revoluției kemaliste de către sovietici.

Nici un punct din înțelegere nu a fost respectat de Moscova. Ca urmare a reperișurilor, au fost împușcați 40.000 de cetățeni azeri, chiar la începutul instaurării puterii bolșevice. Trupele armatei azere s-au răsculat la Gandja (mai 1920), nimicind Armata Roșie din zonă, însă succesul a fost temporar, revolta fiind

reprimată (10.000 de morți). Ultimii soldați ai armatei azere au părăsit țara și s-au alăturat războiului pentru independență din Anatolia (1919-1922). În noiembrie a căzut și Armenia, iar în februarie 1921, aceeași soartă a avut-o și Georgia. Cu aceea ocazie, guvernul sovietic al Azerbaidjanului, „de dragul frăției socialiste“, a cedat Armeniei provincia Zangazur, ținuturile Goycia (actualul Sevan), Dilidjan, Daralayaz (actualul Vahkadzor), ca și alte provincii reducându-și, astfel, teritoriul de la 114.000 de kilometri pătrați la 86.600.

În iunie 1920, fostul prim-ministru F.H. Hoyski a fost ucis la Tbilisi, de mâna unui asasin armean. Șeful Parlamentului, A.M. Topciubași, a murit la Paris, în 1934, iar M.E. Rasulzade, în 1955, la Ankara. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

John Maitland – cel mai rece prieten și cel mai violent dușman pe care l-am cunoscut vreodată!
(Episcopul și istoricul Gilbert Burnet 1643-1715)

JOHN MAITLAND, UN MACHIAVELLI AL SCOȚIEI

THEO STĂNESCU-STANCIU

Din spatele gratiilor, viața se vede altfel, mai îndepărtată și, sigur, mai puțin fericită. Pentru majoritatea celor care au ajuns într-o asemenea postură, sfârșitul pare aproape. Sfârșitul carierei, al vieții de familie, al fericirii... Însă nu de foarte puține ori în istorie lucrurile au stat complet diferit! Astfel a simțit și John Maitland, conte de Lauderdale, la începutul lui aprilie 1657, în timpul prizonieratului de la castelul Windsor. „Zilele mele de acțiune au ajuns la final“ își notase în însemnările zilnice. Și totuși...

Născut în 1616, într-o veche familie scoțiană, a fost fiul cel mai mare al lui John Maitland (?-1645), președintele Parlamentului scoțian, și al lui Lady Isabel (1594-1638), fiica politicianului Alexander Seton, și strămoș al poetului Sir Richard Maitland (1496-1586).

Cu 16 ani mai tânăr decât regele Carol I (1600-1649), John Maitland a devenit, încă de la o fragedă vârstă, obișnuit cu problemele ce măcinau Scoția și Anglia acelor timpuri.

O familie cu renume

Desele conflicte intervenite între Carol I și Parlament aveau să conducă la primul război civil din Anglia, izbucnit în 1642. A urmat înfrângerea armatei regale (eveniment la care a jucat un rol decisiv Noul Model de Armată al Parlamentului), în bătălia de la Naseby (iunie 1645). Silit de derularea evenimentelor, regele a fugit în Scoția, dar a fost predat, contra unei sume importante de bani, Parlamentului englez. Evada-

rea sa a condus, apoi, la debutul celui de-al doilea război civil, de mai scurtă durată. Au urmat capturarea și procesul intentat lui Carol I, în urma căruia s-a hotărât execuția prin decapitare, în ianuarie 1649, la Whitehall Gate din Londra. Monarhia a fost abolită; Oliver Cromwell a devenit Lord Protector.

Pentru John Maitland, primul pas în lumea politicului, care îl va atrage ca un magnet, a fost făcut cu ocazia unui fastuos eveniment, petrecut în 1633, la Edinburgh: încorona-

rea lui Carol I, ca rege și al Scoției, după ritualul bisericii anglicane, ce se dorea a fi aplicat la nivelul întregii țări. Pregătirea pentru cariera viitoare a fost solidă și impresionantă: tânărul Maitland a studiat la Universitatea St. Andrews, devenind un bun cunoscător atât al limbilor vechi – latina, greaca și ebraica –, cât și al francezei, spaniolei și italienei. Colegii i-au apreciat, încă de la început, tenacitatea, dar s-au și temut de rezultatele obținute. Invidia și-a făcut imediat loc, multe sfori fiind trase pentru ca descendentul ilustrei familii scoțiene să nu atingă, prea repede, cercurile înalte ale puterii. Mai ales că lordului Maitland, asemenea tuturor fiilor altor nobili scoțieni, nu îi era permis, prin decizia Parlamentului, să joace un rol important în viața politică, atâta timp cât părintele său mai era în viață. Însă John a văzut repede o altă modalitate: calea Bisericii!

L-a salvat și l-a luat de soț

În vara anului 1643, a devenit unul dintre „înțelepții” ce făceau parte din Adunarea.

Mandatul unei clemente date de Carol al II-lea lui Lauderdale, în octombrie 1673

Generală a Bisericii Scoțiene (cei care guvernau biserica scoțiană, ca organizație presbiteriană). Ajunsesă să dețină un rang ce nu se atinge, prea des, la o asemenea vârstă, doar 27 de ani. Însă nici John Maitland nu era o personalitate obișnuită. După cum avea să sublinieze și istoricul german din secolul al XIX-lea Leopold von Ranke (1795-1886), care l-a considerat unul dintre cei mai educați miniștri care au trăit vreodată.

Începuse ascensiunea politică! Un an mai târziu, a devenit și membru al Consiliului Privat al Angliei și al Scoției, iar în noiembrie același an

(1644) a fost trimis să negocieze cu regele Carol I, la Uxbridge, acceptarea Bisericii Presbiteriene. Primul contact cu purtătorul coroanei britanice s-a consumat în 1645, moment din care lordul Maitland a păstrat o legătură destul de strânsă cu acesta, mai ales că regele Carol I își găsisese refugiu în Scoția. Iarna anului 1647 și-a petrecut-o în întregime la Londra, tocmai pentru a face lobby pentru regele din exil. Fin cunoscător al firii englezilor, a declarat, în acea vreme, că aceștia nu vor accepta niciodată „nici presbiterianismul, nici guvernarea monarhică, nici pe scoțieni”!

Au urmat ani grei, mai ales pentru Carol I – cum am spus deja –, care și-a găsit sfârșitul, prin decapitare, la 30 ianuarie 1649. Dar și pentru John Maitland, care se dovedea destul de temător de mersul evenimentelor; a ajuns să semneze, în corespondența privată, cu pseudonim, „John Reid” sau „Red”!

Pe tron avea să urce, cel puțin *de jure*, Carol al II-lea, la 5 februarie 1649, moment pe care lordul Maitland l-a întrezărit ca o nouă oportunitate în cariera sa politică.

Perechea John Maitland-Elizabeth Murray a fost considerată de mulți dintre contemporani reprezentativă pentru stilul de viață arivist, lipsit de scrupule și definit de lăcomie. În opinia episcopului Burnet, capul răutăților ar fi fost tocmai Elizabeth, un fel de Doamna Chiajna a Scoției! Pasionată colecționară de artă (multe dintre obiectele achiziționate pentru decorarea casei și le comandase la Paris!), cu gusturi extrem de costisitoare, se pare că s-ar fi folosit adesea de influența bărbaților puternici de lângă ea pentru a-și rotunji averea.

Însă viitorul nu s-a dovedit atât de sigur! Regele, în exil, nu avea să stăpânească niciodată cu adevărat în Anglia lui Cromwell, iar viitorul conte de Lauderdale a fost unul dintre cei care au tras, serios, ponoasele alianței cu acesta (legătura sa cu regele avea să dureze, indiferent de timpurile vitrege; în multe dintre scrisorile schimbate între cei doi, Carol al II-lea l-a numit „prietenu meu apropiat“, în timp ce John se considera „urechile“ acestuia pe pământ englez). După înfrângerile armatei scoțiene de la Dunbar și Worcester, Maitland a fost prins și închis pentru trădare. Procesul nu a mai avut loc însă, căci, altfel, l-ar fi costat viața și pe întrepridul om politic scoțian. Dar de închisoare nu a putut scăpa!

Despre acest episod, istoria consemnează momente destul de neclare. Se pare că tocmai intervenția lui Elizabeth Murray, fiica cea mai mare a omului politic William Murray, a fost cea care i-a salvat viața. Multe voci spun chiar că Elizabeth, foarte apropiată de Cromwell (unii considerând-o chiar amanta acestuia!), l-ar fi răsplătit astfel pe John Maitland, în amintirea unui bine pe care viitorul conte l-ar fi făcut părintelui ei. Oricum, stau mărturie chiar cuvintele lui Maitland, care, în amintiri, nota că îi datora lui Elizabeth „întreaga mea gratitudine pentru suferința și greutățile pe care le-a avut de îndurat pentru a-mi salva viața în timpul încarcerării din 1651.“ Dar gestul (sau poate frumusețea fetei, considerate pe atunci una dintre cele mai atrăgătoare femei de la Curte) nu a fost uitat: la moartea primei sale soții

Regele Carol I...

și după ce Elizabeth a devenit din nou liberă, cei doi și-au unit destinele, în 1672.

Atât de asemănători și totuși... dușmani!

Restaurația (soluția acceptabilă atât pentru burghezie, cât și pentru mare parte a nobilimii engleze, produsă

datorită faptului că opoziția dorea înlocuirea absolutismului monarhic și nu a monarhiei), ce a avut loc în mai 1660, avea să reprezinte adevărate puncte de relansare și pentru John Maitland. Și nimeni nu se putea îndoi de faptul că regele Carol al II-lea l-ar dori alături. Mai ales că, dând dovadă din nou de maximă abilitate, i se alăturase în ultimele sale zile de exil, pe pământ olandez, la Breda. Acolo a și primit, în ciuda protestelor multora dintre apropiații tronului (inclusiv a generalului care se va afla în fruntea armatei, George Monk), postul de secretar de Stat pentru Scoția.

O asemenea poziție a stârnit multe pasiuni și invidii. Iar pentru Maitland a însemnat și începutul unui conflict, aproape definitiv atât pentru epocă, cât și pentru personalitățile celor doi rivali care s-au aflat în centrul lui. Celălalt competitor de același calibru a fost primul conte de Middleton, John (aproximativ 1619-1674).

Cei doi au avut vieți oarecum asemănătoare: apropiat al lui Carol I, Middleton a avut, la fel, de suferit în urma înfrângerii acestuia, fiind arestat și închis în celebrul Turn al Londrei. Dar, spre deosebire de Maitland, a evadat, pentru a se refugia la Paris. De unde a plecat spre Olanda, pentru a se afla alături de Carol al II-lea. Lângă care a și rămas, fidel colaborator și sfătuitor, până la reînnoirea acesteia în țară. Tocmai acei ani grei de exil, de suferințe l-au pornit și mai tare împotriva lui Maitland. Ca un profitor, în ochii săi, acesta a venit doar să se servească din bunățile de pe masa învingătorilor!

... și scena execuției sale prin decapitare, în ianuarie 1649

În plus, contele Middleton, bun soldat, nu a fost niciodată și un bun diplomat: subtilitatea și abilitatea, atât de necesare, mai ales în acele vremuri, nu făceau parte din dotarea sa comportamentală. Middleton muncise mult pentru a atinge vârful puterii; considera că lui Maitland i se oferise șansa prea repede și fără să o merite îndeajuns. Hotărât să nu mai cunoască niciodată sărăcia, care se pare că îl bântuise în toți cei nouă ani de exil, Middleton a țesut diverse planuri pentru a-și asigura viitorul. La reușita unuia dintre acestea s-a interpus însă dușmanul Maitland.

Succes total

Povestea e simplă: pe fundalul primilor ani ai Restaurăției, din postura de Înalt Lord Comisionar (pe care o deținea din 1660), a hotărât judecarea celor care au fost considerați trădători ai cauzei monarhiste. Printre ei, Archibald Campbell (1607-1661), marchiz de Argyll, în fond, capul guvernului scoțian în timpul așa-numitei perioade a „celor trei domnii” (1639-1651), ce a culminat cu primul război civil din Anglia. După execuția acestuia, una dintre ultimele ce au avut loc în acea vreme (înainte ca regele să hotărască oprirea lor, la 27 mai 1661), Middleton și-a îndreptat atacurile și împotriva lordului Lorne, fiul lui Campbell, pe care îl dorea, de asemenea, judecat și executat. Însă Maitland a intervenit, oferindu-i viața! Cu toate că procesul odraslei trădătorului a avut loc, Lorne fiind condamnat la moarte, între timp a fost semnat ordinul regal, prin care pedeapsa nu a mai fost pusă în aplicare. Middleton a fost nevoit să se declare învinș!

Carol al II-lea, o nouă oportunitate pentru Maitland

Cu greu și-a putut stăpâni însă furia; de atunci înainte, toate planurile le-a gândit pentru a-și înlătura dușmanul de moarte. Un prilej i s-a părut excelent și a jucat totul pe aceeași carte. Era anul 1662 și așa-numitul Act al Uniformității (care impunea aceleași uzanțe bisericești pe tot cuprinsul Angliei) intra în vigoare și pe teritoriul Scoției. Sub incidența sa, puteau fi pedepsiți cei care nu se conformaseră, mai ales în trecut. Middleton a propus, reușind să-l convingă pe Carol al II-lea, ca 12 persoane, nespécificate însă, dar din dregătoriile de vârf ale Scoției, să fie îndepărtate pe viață

de pe scena politică. Lăsa teoretic soarta să decidă numele lor. O urnă cu bilețele a fost adusă special în acel scop. Bineînțeles că numele lui Maitland era cap de listă. Și se întreprinseseră toate cele necesare ca el să facă parte dintre cei 12.

Încă o dată însă, tocmai lipsa de abilitate diplomatică l-a dus la pierzanie pe Middleton. Căci nu a mai știut să gestioneze așa cum trebuia întreaga situație. Considerând că nu mai este necesar să stea în apropierea regelui și nici să-l țină constant la curent, a scurtcircuitat acea importantă legătură cu tronul. În schimb, Maitland a știut să transforme totul în favoarea sa. Aflând de mașinațiuni, a făcut presiuni pe lângă rege, sugerându-i că nu era deloc profitabil pentru domnie ca una dintre cele mai importante figuri din administrație să cadă astfel în dizgrație.

Regele a reacționat cu furie. Iar Middleton a pierdut totul. Și în primul rând funcția, fiind înlocuit de un colaborator apropiat al lui Maitland, John Leslie, conte de Rothes.

Pentru John Maitland succesul total era aproape. Titluri și poziții înalte aveau să i se ofere, rând pe rând, iar stabilitatea politică nu i-a mai fost niciodată pusă în pericol. La 24 august 1683, funeralsle spectaculoase, după o lungă suferință provocată de câteva atacuri cerebrale, aveau să vorbească de la sine despre rolul pe care l-a jucat în istoria Scoției și Angliei acelor timpuri. Cortegiul, reunind cele mai importante personalități scoțiene ale vremii, a numărat peste 2.000 de cai, 25 de calești, ce se întindeau pe o distanță de aproximativ 4.000 de mile. ■

Scoțienii în nasul regelui în fața roșii (pamflet din 1651)

Reverberații

În numărul 10/2006 al revistei Magazin istoric, domnul Alexandru V. Ștefănescu a publicat articolul 1944. Bătălia de la Târgu Frumos, care a provocat reacții din partea mai multor cititori. Deși se declară nemulțumit de „unele inexactități” (comițând, la rândul său, altele), domnul Constantin Nedelcu, din Craiova, apreciază că este „un lucru lăudabil că se vorbește despre niște operații militare, care la noi au fost cam trecute cu vederea”.

Tot în urma celor scrise de domnul Alexandru V. Ștefănescu, ni s-a încredințat spre publicare articolul care urmează.

Julie 1944, pe frontul din Moldova.
Comandantul Diviziei Blindate „Grossdeutschland”, generalul von Manteuffel (în centrul imaginii)

O SECVENȚĂ DIN „BĂTĂLIA MOLDOVEI”

PETRE OTU

Bazându-se pe unele surse germane, autorul s-a oprit pe larg asupra acțiunilor Diviziei „Grossdeutschland” („Germania Mare”), fără a fixa cu claritate cadrul strategic în care acestea s-au desfășurat. De asemenea, contribuția trupelor române este menționată doar prin aprecierile unui caporal german referitoare la „echipamentul învechit” și „starea dezolantă” a acestora.

În ceea ce ne privește, dorim să facem o prezentare generală a situației militare la flancul sudic al frontului germano-sovietic în primăvara și vara anului 1944, încercând să completăm, să nuanțăm și, în unele cazuri, să amendăm parte dintre informațiile și aprecierile autorului, care are meritul de a fi redeschis discuția despre „Bătălia Moldovei”, sintagmă ce definește acțiunile trupelor româno-germane din partea de est a României în perioada martie-august 1944.

Artilerie capturată de la inamic de către ostașii Diviziei „Grossdeutschland” în timpul luptelor

La 24 decembrie 1943 Înaltul comandament sovietic a declanșat ofensiva de iarnă în sectorul de sud al frontului sovietogerman. În ianuarie-februarie 1944 armata sovietică a înaintat spre vest, apropiindu-se mult de frontierele României.

August 1944: infanteriști români pe frontul din Moldova

Trei fronturi pe șase direcții

După o scurtă pauză operativă, la începutul lui martie, Armata Roșie a reluat ofensiva spre vest. Frontul 1 Ucrainean (mareșalul G.K. Jukov) a desfășurat operația „Proskurov-Cernăuți”, Frontul 2 Ucrainean (generalul de armată I.S. Konev) operația „Uman-Botoșani”, iar Frontul 3 Ucrainean (generalul R. Malinovski), operația „Odessa”. Marile unități comandate de mareșalul Jukov, atacând pe direcțiile Șepetovka-Cernăuți și Vinnița-Hotin, au realizat, la 23 martie 1944, câteva capete de pod la vest de Nistru, iar șase zile mai târziu, la 29 martie, au ocupat Cernăuți. Ulterior, trupele sovietice au ajuns la poalele Carpaților Orientali, pe un front de 100 de km, între Kolomeea și localitatea Marginea.

Concomitent, Frontul 2 Ucrainean a acționat tot pe două direcții: Zvenigorodka-Uman-Botoșani și Kirovograd-Rîbnița, apărarea trupelor germane fiind străpunsă pe un front de aproape 200 de km. La 18 martie trupele acestui front au forțat Nistrul

în sectorul Moghiliiov-Rîbnița și au pătruns pe teritoriul românesc. Din capul de pod realizat, marile unități sovietice au continuat atacul, au depășit Prutul și Siretul și au cucerit succesiv Soroca, Bălți, Botoșani, Rădăuți.

Frontul 3 Ucrainean a dat lovitură principală pe direcția Voznesensk-Razdelnaia, alte forțe fiind dirijate spre Tiraspol și Odessa. Pentru a nu fi încercuite, comandamentul german a dispus retragerea Armatei 6 germană și 3 română pe Nistru, ele constituind pe acest râu un nou aliniament de apărare între Orhei și Marea Neagră. La 12 aprilie 1944 sovieticii au pătruns în Tiraspol, au forțat Nistrul, au realizat un cap de pod la sud de Tighina și au trecut apoi la apărare.

Înaintarea rapidă a armatei sovietice a determinat Înaltul comandament german să abandoneze nord-estul României și să mute efortul de apărare pe pozițiile tari din centrul regiunii dintre Carpații Orientali și Nistru.

La 30 martie 1944, feldmareșalul Edwald von Kleist fusese înlocuit la comanda Grupului de Armate „A” cu generalul colonel Ferdinand

Schörner, marea unitate strategică de sub comanda sa primind, la 5 aprilie, numele de Grupul de Armate „Ucraina de sud”, denumire improprie, deoarece totalitatea forțelor se afla pe teritoriul românesc. Stabilizarea frontului s-a realizat și cu aportul, remarcabil am putea

spune, al comandamentelor și trupelor române. La 1 martie 1944 a fost adus pe frontul din Moldova Corpul 1 Armată (Diviziile 7, 8 Infanterie și 5 Cavalerie). La 15 martie a fost remobilizat comandamentul Armatei 4, la comandă fiind numit generalul Mihail Racoviță. Armatei 4 i-au fost subordonate Corpurile 4 român și 4 german, ulterior și Corpul 5 Armată română.

Nu era o prioritate

La sfârșitul lunii aprilie 1944, aliniamentul defensiv al Grupului de armată „Ucraina de sud” era divizat de râul Prut în două compartimente distincte, ceea ce crea dificultăți în manevra forțelor și a mijloacelor. La preluarea comenzii, generalul F. Schörner a propus retragerea trupelor din Basarabia pe râul Prut, pentru a evita încercuirea lor prin declanșarea unei ofensive sovietice între Prut și Siret, dar, din considerente politice, Ion Antonescu nu a fost de acord. Prin urmare, dispozitivul Grupului de Armată „Ucraina de sud” a fost fracționat în două subgrupuri. În Basarabia a fost

dispus subgrupul „Dumitreșcu”, având în componere Armata 3 română, condusă de generalul Petre Dumitreșcu, și Armata 6 germană, comandată de generalul Maximilian von Freter Pico. Subgrupul comandat de generalul român Petre Dumitreșcu era dispus pe cursul inferior al Nistrului până la Orhei, apoi pe pantele nordice ale masivului Cornești. Între Prut și Carpații Orientali a fost constituit subgrupul de armată „Wöhler”, comandat de generalul Otto Wöhler, având în subordine Armata 8 germană și Armata 4 română.

În ansamblul dispozitivului româno-german dintre Prut și Carpații Orientali un loc important a revenit regiunii Târgu Frumos, deoarece ea se preta unui atac în forță al armatei sovietice, prin care se putea întoarce întregul dispozitiv germano-român. Având în vedere importanța ei strategică, autoritățile române decisese construirea unui sistem de fortificații, lucrările fiind începute încă în septembrie 1939 și continuând până în iunie 1941, când au fost abandonate, odată cu declanșarea operațiilor pe Frontul de Est.

Perspectiva invaziei sovietice pe teritoriul românesc a impus reluarea lucrărilor în toamna anului 1943.

Poziția înaintată „Dacia” începea de la nord-est de Iași, continua pe la nord de localitățile Lețcani, Podu Iloaiei, Târgu Frumos, Heleșteni și se finaliza cu linia fortificată Băile Strunga-Miroslăvești-Păstrăveni. În spatele ei se găsea poziția principală de rezistență, „Traian”, care includea înălțimile de la sud-est, sud și sud-vest de Iași,

General colonel Ferdinand Schöner, comandantul Grupului de Armate „Ucraina de Sud”

apoi o serie de localități și se finaliza tot cu linia fortificată Băile Strunga-Miroslăvești-Păstrăveni.

Marele Stat Major Român a organizat încă două poziții de apărare mai în adâncime, denumite „Decebal” și „Ștefan”, destinate să limiteze pătrunderea inamicului și să oprească înaintarea lui în spațiul dintre Prut și Carpații Orientali. Prima dintre ele pleca de la Albița, pe Prut, continua pe un aliniament situat la 20-30 km nord-est și nord de Vaslui până la gara Buhăiești. Cea de-a doua a fost organizată pe înălțimile de la sud de râul Bârlad, nord-est și nord-vest Roman, până la Piatra Neamț.

„Ofensiva de iarnă” desfășurată de sovietici la flancul sudic al frontului sovieto-german s-a încheiat cu rezultate spectaculoase, trupele lor ajungând pe teritoriul românesc. Peninsula Crimeea a fost ocupată integral la 12 mai 1944. Pentru Înaltul comandament sovietic se punea problema priorităților operative în următoarele luni. În acest scop, în ultima decadă a lunii aprilie 1944, la

Moscova, sub conducerea lui I.V. Stalin, a avut loc o suită de reuniuni ale șefilor militari. Cu acest prilej s-a stabilit: mai întâi o ofensivă de amploare la nord, în istmul karelian și pe direcția Petrozavodsk, apoi o alta în Bielorusia, iar spre finalul verii o a treia acțiune ofensivă pe frontul românesc.

Hărțuiala

La începutul lunii aprilie 1944, în regiunea Târgu Frumos a fost dislocat Corpul 5 Armată, comandat de generalul Constantin Niculescu, având în componere, inițial, Diviziile 1 și 4 Infanterie române, ulterior și Divizia 1 Gardă, dispusă la vest de Târgu Frumos, și Divizia 6 Infanterie, introdusă în dispozitiv la est de Pașcani.

Întrucât era de presupus că sovieticii nu vor renunța la intențiile lor de a-și îmbunătăți situația din teren, la 26 aprilie s-a constituit Detașamentul „General Ștefan Opriș”, format din patru batalioane ale Diviziei 1 Gardă. El a fost dispus într-o poziție înaintată, la nord de localitatea Ruginoasa, acoperind flancul stâng al Corpului 57 Blindat german, comandat de generalul Kirchner, care avea în componerea sa Diviziile Blindate „Grossdeutschland”, 3 SS „Totenkopf” („Cap de mort”) și 24. În linia întâi se afla Divizia de Grenadieri Blindată „Grossdeutschland”, comandată, în perioada 1 februarie-1 septembrie 1944, de generalul von Manteuffel.

La sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1944, acțiunile de luptă din sectorul Prut-Târgu Neamț s-au intensificat. În ziua de 30 aprilie, trupele sovietice au

compus din Corpul 57 Blindat german și Corpul 6 Armată român. La ea au luat parte efectiv Diviziile Blindate germane „Grossdeutschland” și 24, precum și Divizia 18 Munte română. Operația „Sonia” a fost pregătită de Grupul de Corpuri de Armată Mieth, care a angajat Divizia 14 Blindată germană și Divizia 3 Infanterie română. Ambele acțiuni au fost coordonate de comandamentul Armatei 4 române și au început la 1 iunie 1944 pe un front de 40 de kilometri, între Cârpiți și Podu Iloaiei, linia de despărțire între cele două grupări de forțe fiind comunicația Iași-Popricani. La dreapta a atacat Grupul Mieth, iar la stânga Grupul Knobelsdorf. Rezistența trupelor sovietice a fost acerbă și până la 7 iunie, data încetării celor două acțiuni, s-a reușit împingerea cu doar 3-5 km mai spre nord a limitei dinainte a poziției „Dacia”.

O altă stare de spirit

În perioada următoare, pe fondul declanșării marilor operații în secțiile „Nord” și „Centru” ale frontului sovieto-german, pe frontul dintre Nistru și Carpații Orientali s-a instalat o acalmie relativă. Acest lucru l-a determinat pe Hitler să scoată din dispozitiv, în perioada 23 iunie-18 august 1944, 11 mari unități, șapte

dintre ele fiind blindate, inclusiv Divizia „Grossdeutschland”, pe care le-a transferat la Grupurile de Armată „Nord” și „Centru”. Această măsură a slăbit considerabil tăria dispozitivului româno-german, lucru pe care l-a constatat și generalul Hans Friessner, numit, la 23 iulie 1944, comandant al Grupului de Armate „Ucraina de sud”.

În final, se impun câteva precizări. În lumina documentelor de arhivă și a lucrărilor românești și străine (aș semna excelenta lucrare a lui Klaus Schonherr, cel mai bun specialist german în problemele României în cea de-a doua conflagrație mondială *Luptele Wehrmachtului în România. 1944*, Editura Militară, București, 2004), bătălia de la Târgu Frumos trebuie înțeleasă doar ca o succesiune de acțiuni, desfășurate pe parcursul a două luni (aprilie-iunie 1944) în segmentul de front dintre această localitate și râul Siret și la care au participat mari unități române și germane, inclusiv Divizia Blindată „Grossdeutschland”. Miza

acestor confruntări a fost controlul unei poziții tari de teren, cucerirea sau păstrarea unei poziții fortificate (Băile Strunga-Miroslăvești-Păstrăveni) în vederea obținerii unor condiții cât mai bune pentru confruntarea finală. Ea este, în esență, doar o secvență din bătălia pentru Moldova.

Deși mari unități germane au participat și în continuare la acțiuni alături de trupele române, devenise evident că Germania nu-și mai putea respecta obligațiile asumate înainte de intrarea României în război privind apărarea teritoriului acesteia.

De asemenea, trebuie spus că, în ciuda dotării lor relativ modeste, marile unități române și-au făcut în mare parte datoria. S-a produs însă o creștere a opoziției față de războiul împotriva Națiunilor Unite, stimulată și de faptul că aviația anglo-americană a bombardat masiv, începând cu 4 aprilie 1944, teritoriul românesc. Tratatul de pace cu marile puteri ale Coaliției Națiunilor Unite, purtate atât de guvern, cât și de opoziție, s-au intensificat, iar printre

militarii români s-a înfiripat ideea că România trebuia să părăsească alianța cu Germania. Această stare de spirit s-a instalat și în urma contactelor pe care cercurile opoziției din interior le-au stabilit cu o serie de comandanți de rang înalt de pe frontul din Moldova. ■

Generalul Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române, decorează un ofițer german

Monarhi din Balcani

Principe și, ulterior, rege al bulgarilor, Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha (Magazin

istoric, nr. 11, 12/2003) este, indiscutabil,

una dintre cele mai interesante figuri

din Balcanii sfârșitului de secol

al XIX-lea și începutul secolului

al XX-lea. Amestec rar

întâlnit de calități și de-

fecte, Ferdinand al Bul-

gariei și-a lăsat am-

prenta asupra

acestui colț de

lume, unde a

încercat să fie

egalul celor

mari. Bulga-

ria se va dovedi

însă mult prea

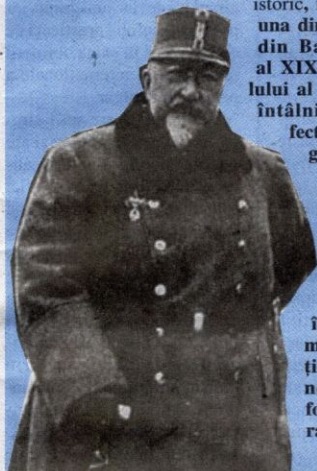
mică pentru ambi-

țiile sale. Visul lui

neîmpărtășit a

fost coroana împă-

raților bizantini.

Suveranul bulgar ... și prima soție, Maria Luiza, cu viitorul rege Boris al III-lea

FERDINAND DE SAXA COBURG-GOTHA

DANIEL CAIN

Mulți istorici au explicat ambițiile nemăsurate ale lui Ferdinand al Bulgariei prin originea sa cosmopolită. Născut la 26 februarie 1861, Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha se considera neamț, în măsura în care tatăl era prinț german și, după abdicare, și-a petrecut ultimii ani în Germania. În multe privințe, el prefera să fie considerat francez, deoarece mama, Clementina de Orléans, era fiica regelui francez Ludovic-Filip. De asemenea, monarhul

bulgar invoca și originea austriacă – mama era strănepoată a împărătesei Maria Tereza, iar el se născuse la Viena. În plus, lui Ferdinand îi plăcea să cocheteze și cu sângele maghiar care îi curgea în vine: una dintre bunici, Antonia, aparținea vechii familii de aristocrați Kohary, de la care a moștenit unele domenii în pusta ungară.

Este așa cum vor constata ulterior diplomații străini acreditați la Sofia „un monarh în toată accepțiunea cuvân-

tului”, ale cărui trăsături caracteristice sunt, „în fond, ale unei Majestăți”. Aviditatea sa de putere era deci genetică, iar ambițioasa mamă i-a amintit mereu că este predestinat unor mari fapte. De aceea, în momentul în care a acceptat tronul Bulgariei, într-o situație deosebit de neclară, Ferdinand a văzut în aceasta o ocazie pentru a juca un rol de seamă în politica internațională. El se considera „plămânul prin care respiră Bulgaria” și visa la gloria lui Simeon cel Mare

(1893-1927), monarhul bulgar care s-a impus prin forța armelor ca un egal al împăraților bizantini. Acesta era proiectul politic în slujba căruia și-a pus întreaga energie. În dorința de a fi egalul celor mari, Ferdinand a dovedit o remarcabilă abilitate de a profita de rivalitatea dintre Rusia și Austria în Balcani, pentru a da viață proiectelor sale politice. Și s-a transformat într-un exemplu tipic de suveran balcanic șiret și sinuos.

Un botez pentru o recunoaștere

Nu-i va fi ușor. Să ne amintim contextul în care Ferdinand ajunge, în 1887, pe tronul recent apărutului Principat bulgar. Unificarea Principatului Bulgariei cu Rumelia Orientală, realizată în 1885, în contradicție cu spiritul deciziilor luate la Congresul de Pace de la Berlin, din 1878, generează o adevărată criză în plan regional, soldată cu un conflict sârbo-bulgar, o lovitură și o contra-lovitură de stat, abdicarea principelui bulgar Alexandru de Battenberg și înrăutățirea relațiilor dintre Sofia și Petersburg. Abdicarea nu pune capăt crizei. Ea se adâncește, deoarece Rusia nu numai că refuză să recunoască regenta, parlamentul și guvernul desemnat, dar rupe chiar relațiile diplomatice cu Bulgaria, aproape un deceniu. Este momentul în care este lansat, fără succes, chiar și proiectul

unei uniuni personale între Regatul român și Principatul bulgar, în frunte cu regele Carol I (*Magazin istoric*, nr. 11/2003).

Singura ieșire din criză o reprezintă alegerea unui principe, în pofida împotrivirii Marilor Puteri. Acesta este Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha. Rusia nu recunoaște alegerea, iar celelalte Mari Puteri nu se grăbesc să-și manifeste deschiderea față de noul principe bulgar. Ferdinand este un necunoscut pentru supușii săi și neinformați despre întorsăturile imprevizibile din viața politică bulgară. Sosirea lui nu aduce liniștea și ordinea așteptată. Noul principe îl numește în fruntea guvernului pe cel care l-a adus pe tron, Stefan Stambolov.

Legăți doar de interesul comun, cei doi trebuie să demonstreze că sunt conducători *de facto* ai unui stat stabil, în speranța că vor obține recunoașterea *de jure*. În fapt, Stambolov guvernează cu o mână forte, în timp ce Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha doar domnește. Pentru a demonstra că Bulgaria poate

supraviețui în postura de paria internațional, Stefan Stambolov recurge la încălcări flagrante ale Constituției. Regimul lui devine anacronic, iar politica rusofobă practică de el o piedică în calea obținerii recunoașterii internaționale a principelui bulgar.

Ferdinand, care nu-l simpatizează pe Stambolov și are un simț politic ascuțit, realizează situația în care se află. Treptat, principele ambițios și însetat de putere se impune pe scena politică bulgară, adaptându-se la realitățile locale. În doar câțiva ani, îi va depăși pe oamenii politici bulgari nu numai prin clarviziune politică, dar și prin cinism și fățărnicie. Folosindu-se și de lipsa de popularitate a lui Stambolov, Ferdinand îl forțează, practic, pe acesta să-și prezinte demisia, în mai 1894. Ceea ce permite re apropierea de Sankt-Petersburg, în condițiile în care sprijinul Marilor Puteri și recunoașterea lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha devin indispensabile pentru realizarea aspirațiilor naționale ale tânărului principat.

În februarie 1896 sunt restabilite relațiile diplomatice dintre Sofia și Sankt-Petersburg, în urma unui compromis. Ferdinand al Bulgariei, catolic, acceptă ca fiul său, Boris (născut în 1894), să fie botezat în religia ortodoxă, în schimbul recunoașterii sale de către Rusia. Mari-le Puteri urmează imediat exemplul

Carte poștală din timpul războaielor balcanice (din colecția Călin Hentea); caricatura îl înfățișează pe Carol I, care îl bate la spate pe Ferdinand al Bulgariei

Rusiei. Se pune astfel capăt unei grave crize politice, iar atenția și eforturile cabinetelor bulgare se îndreaptă spre modernizarea tânărului principat. Ferdinand reușește să preia controlul asupra întregului sistem politic bulgar. După dispariția lui Stefan Stambolov, asasinat în 1895, în centrul Sofiei, nici o persoană și nici un partid nu este în măsură să-i conteste regelui poziția. Este perioada în care se pun bazele așa-numitului regim personal al lui Ferdinand al Bulgariei.

„Bivolii“ violenți

Adept al maximei „divide et impera“, Ferdinand al Bulgariei contribuie la fărâmițarea partidelor politice, jonglând mai ușor cu zece partide fără program, decât cu două, profitând astfel cât mai mult, în scopul realizării ambițiilor sale personale. Fărâmițare de care sunt vinovați și politicienii bulgari, care, așa cum constată diplomații epocii, voiau să ajungă mai repede la putere și numai ca să tragă profituri personale. Venalitatea oamenilor politici bulgari este exploatată de imoralitatea lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha. Conducătorii erau răi, iar „păstorul națiunii amoral“, scrie diplomatul român Alexandru Iacovaky.

Principele recurge la o paletă întreagă de metode, inclusiv crearea unui cabinet de taină, menit să adune dovezi compromițătoare, pentru a-și impune vrerea asupra oamenilor politici bulgari. Cutare șef de guvern s-a îmbogățit de la o comandă de

Principele Alexandru de Battenberg

vagoane, cutare general și-a făcut casă din bacșișurile primite pentru comenzile de material de război. Mai fiecare politician își avea punctul vulnerabil, pe care principele îl exploata cu dibăcie. Situație consemnată de Iacovaky: „O coaliție a partidelor politice nemulțumite, adeseori încercată pentru răsturnarea unui om care stăpânise prea mult puterea, nu putea lua ființă decât dacă Principele ar fi consimțit; altminteri, coalițiile erau dizolvate de către șeful cabinetului tainic, care amintea în mod discret politicienilor nerăbdători că în trecutul lor erau fapte despre care și procurorul ar putea fi informat, spre mai marea daună a coalițiilor“.

Ferdinand al Bulgariei este temut, dar nu iubit de poporul său. Nu se poate concepe un mai mare contrast decât acela dintre Ferdinand al Bulgariei și popor, dintre un suveran atât de complex, cu gusturi subtile, pasionat de botanică și ornitologie, și un popor de țărani aspri, abia ieșiți de sub stăpânirea otomană, al căror

patriotism era acum exploziv, cu ieșiri sălbatice, scrie Dimitrie I. Ghika, ministrul român la Sofia, în preajma războaielor balcanice. Nu-și iubește supușii, pe care îi numește „bivolii“, și se teme de aceștia din cauza violenței lor extreme.

Obiceiul său de a sta trei-patru luni pe an în străinătate spune multe despre relația lui cu țara și poporul. Îl nemulțumește faptul că, în loc de recunoștință, bulgarii „mă atacă și mă înjură constant și mă împoașcă cu noroi și rahat“. Când va fi deja prea târziu, „după moartea mea îi spune Ferdinand ministrului bulgar la București, Hristofor Hesapciev bulgarii vor înțelege cât de valoros am fost pentru ei, însă nu au știut să mă folosească“.

Nici oamenii politici bulgari nu-i inspiră mai multă încredere. Același Ghika relatează o conversație cu suveranul bulgar, care îi spune într-o seară: „Uitați-vă la omul acela care stă sprijinit de coloana din fund; este figura tipică a asasinului înăscut“. Prudent, Ghika invocă o presupusă miopie, pentru a primi următorul răspuns: „E ministrul de Finanțe“.

În contrast cu Carol I

Lui Ferdinand îi place să declare, cui îl ascultă, că regele Carol reprezintă un model pentru el. Ministrul bulgar la București în preajma Primului Război Mondial, Simeon Radev, face o interesantă paralelă între Carol I și Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha.

Deși Carol I nu era „un om extraordinar“, prin prisma calităților sale intelectuale, avea în schimb „sentimentul datoriei, simțul măsurii, silință în îndeplinirea îndatoririlor sale de suveran, o judecată sănătoasă, o fermitate liniștită, într-un cuvânt toate calitățile care-i lipseau adversarului său, Regele Ferdinand mai strălucitor, însă capricios, necumpătat și cu ceva păgubos în el“.

Regina Maria scrie în memoriile sale că este greu a se găsi un contrast mai mare decât cel între Carol I și Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha. Între cei doi „nu prea era mare dragoste [...], însă curtenia lor unul față de celălalt era fără cusur și vrednică de admirat“, iar „pentru spectatori, a-i vedea împreună era ca o scenă dintr-o comedie“. Există, în primul rând, un contrast fizic. Carol I este „un ascet, puțintel la trup, fără pretenție de eleganță [...], un adevărat oștean și întrucâtva spartan“, în timp ce Ferdinand al Bulgariei „dimpotrivă, era înalt, de statură cam greoaie [...], dușman al oricărei osteneli fizice, iubitor de viață ușoară și răsfățată, cât se poate de îngrijit în portul și eleganța lui.“

Sunt de generații diferite. Și nu numai. În timp ce lui Carol I îi lipsește simțul umorului și nu se pricepe la meșteșugul de a flecări, Ferdinand este vestit pentru uneltirile sale politice. Pe cât este Carol de serios și de pedant, pe atât este Ferdinand de imprezibil. Fost atașat militar la Sofia, generalul Dabija scrie în

Stefan Stambolov,
primul ministru

memoriile sale că „de la Cezar Borgia nu a existat un alt șef de stat mai mincinos, mai șiret și mai ipocrit ca Regele Ferdinand“. Având o predispoziție patologică spre minciuni, „minte fiindcă vrea să înșele și înșală fiindcă vrea să mintă“.

Ferdinand joacă – spune același autor – „când rolul de om politic viclean și ceremonios, când pe cel de neînduplecat monarh, ale cărui susceptibilități trebuia respectate, când pe cel de om de lume, blajin, curtenitor, sarcastic, tot numai zâmbete și bunăvoință, când de tiran încruntat, aproape tragic, dominind peste o țară misterioasă, întotdeauna în fierbere“. Dimitrie I. Ghika îl vede pe acesta drept „înmă-nuncherea cea mai despe-recheată a unor rafinamente spirituale și a unor gusturi dublate de fantezii adesea morbide, ce duceau pieziș la rezultate neașteptate“.

Este ironic, sarcastic, plin de umor, curtenitor cu cine vrea, bun *causeur*, ipocrit, dar – așa cum constată generalul Dabija – „ipocrit într-un mod provocator și în același timp

și cinic; însă prin suplețea spiritului său știe să racordeze ipocrizia cu cinismul, care în realitate nu se pot racorda; are totdeauna pe buze un surâs șiret, pe figură un sarcasm și pe limbă o glumă jiguitoare“. Nepoata sa, Regina Maria, îi remarcă simțul rafinat al umorului, care îi oferă lui Ferdinand „delicata plăcere de a râde de el însuși, de a-și lua în zeflema înfățișarea, ciudățeniile, gusturile, simpatiile și antipatiile“.

Oamenii politici ai vremii constată că principala preocupare a lui Ferdinand al Bulgariei o reprezintă „eti-cheta, chestiunile personale și deplasările în străinătate, care, din pricina naturii sale, sunt întotdeauna urmate de diferite incidente“. Modelul vienez este preluat de curtea de la Sofia. Diplomații vremii observă că trăsurile regale erau copia fidelă a celor de la curtea imperială, iar demnitarii casei regale (la început aleși în bună parte dintre gentilomii francezi) respectau reguli de etichetă asemănătoare celor vieneze, „în măsura în care ele se adaptau la o democrație țărănească abia ieșită de sub jugul turcesc“. Are o slăbiciune pentru festivități și pentru decorații, în care vede sensul domniei sale.

Maria Luiza, o singură scăpare

În timpul deselor călătorii în străinătate, suveranul bulgar preferă să treacă prin București, unde aproape mereu se întâlnește cu regele sau cu prințul moștenitor. Pentru

regele Carol, Ferdinand al Bulgariei nu este un oaspete „comod“, ci cu mari pretenții și greu de mulțumit, ale cărui planuri și intenții sunt „învăluite mereu în cel mai mare întuneric“. Care, în plus, se distinge și prin lipsa de punctualitate. Suveranul român este iritat de capriciile suveranului bulgar și de numeroasa sa suită. Un exemplu: cere să i se pună la dispoziție „vagoane din cele noi și cu toate comoditățile moderne“.

Diplomatul Hristofor Hespiciu consemnează aceste capricii ale lui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha, considerate „flecacuri ale măreției“. Astfel, înainte de a sosi la Sinaia, Principele face o serie de demersuri insistente legate de ceremonialul vizitei: cum să fie întâmpinat la gară, cum să i se ridice pavilionul deasupra apartamentului ce i-a fost destinat, ce ofițeri români să fie atașați persoanei sale și ce medalii să fie acordate membrilor suitei. Astfel încât, atunci când l-a așteptat pe Principe la gară, pe o ploaie torențială, primele cuvinte de întâmpinare rostite de Carol I au fost: „M-am străduit să fac tot posibilul pentru a o mulțumi pe Alteța Voastră și regret mult că nu a fost în puterea mea să opresc această ploaie neplăcută.“

Și diplomații străini acreditati la Sofia au de înfruntat capriciile monarhului bulgar. Șefii de misiuni trebuia să se păzească, fiind într-o permanentă stare de alarmă, pentru a putea evita capcanele întinse de Ferdinand, nu fără un pic de sadism. Acestor capricii trebuie să le facă față

Boris al III-lea, rege al țării între 1918 și 1943

și familia. „Mă tem că acest gentilom neasemănat de hazliu nu era cel mai plăcut dintre soți“, scrie Regina Maria. În fapt, se comportă chiar tiranic cu soțiile și copiii.

Ferdinand a fost căsătorit de două ori. Mai întâi, în 1893, cu principesa Maria Luiza de Bourbon-Parma (1870-1899), care „născu tiranicului ei stăpân patru copii și apoi muri, și aceasta i-a fost de bună seamă scăparea“. Remarca îi aparține nepoatei sale, Regina

Antonia Kohary, una dintre bunicile lui Ferdinand

Maria. Ferdinand se recăsătorește, în 1908, cu principesa Eleonora de Reuss, care se va stinge din viață în 1917. Nici această căsnicie nu este reușită. Pătimaș iubitor al frumosului, slăbiciunea lui Ferdinand pentru actrițe și tineri blonzi va genera numeroase bârfe în epocă.

Politica externă este domeniul căruia i se dăruiește în întregime. Fin psiholog, îi plac foarte mult negocierile secrete și tratativele oculte, care-i permit să-și pună în valoare calitățile înnăscute de seducție și persuasiune, de finețe și viclenie. Sentimentul că este un foarte abil diplomat se află la originea unor decizii care se vor dovedi fatale: declanșarea celui de-al doilea război balcanic și intrarea în prima conflagrație mondială, de partea Puterilor Centrale. În consecință, după două înfrângeri consecutive ale Bulgariei, este nevoit să abdice, în octombrie 1918, după 32 de ani de domnie.

Deși cu merite incontestabile în progresul economic și cultural înregistrat de statul modern bulgar, Ferdinand devine *persona non grata*. Niciodată nu se va mai întoarce în țară și nu i se va mai permite să asiste nici la înmormântarea fiului său, regele Boris al III-lea. Soarta nu va fi deloc milostivă cu el. Este martor al asasinării celui de-al doilea fiu, Kiril (1895-1945), al înlăturării de pe tron a nepotului, Simeon al II-lea, și al abolirii monarhiei. Se stinge din viață în septembrie 1948, la vârsta de 87 de ani. Nu înainte de a constata, amar: „Totul s-a prăbușit în jurul meu!“.

A fost odată ca niciodată

POMUL POMENILOR

Dr. GEORGETA ROȘU

În Argeș, în Suceava sau la Poiana Mărului, la înmormântare (sau la parastasele până la un an) se face „mărul mortului” sau pomul pomenilor... O creangă de măr, cireș sau prun, cu trei ramuri, se împodobește cu dulciuri, fructe și colaci „cu figuri”.

În vârf se pun un colac și un buchet de flori, iar pe celelalte ramuri forme diferite din aluat, care atestă preocuparea celor vii pentru sufletul răposatilor.

În imaginarul rural pomul pomenilor reprezintă belșugul de pământ și se dă de pomană pentru ca mortul să aibă ce-i trebuie în lumea de dincolo. Prezența pomului este explicată prin capacitatea sa regenerativă. Astfel se sugerează o posibilă reînviere a celui decedat, prin identificarea destinului acestuia cu cel al arborelui.

În Moldova (Bacău, Galați, Neamț, Suceava, Vaslui) se scoate un pom fructifer din livadă (cu rădăcină), pentru a fi folosit ca suport al pomenilor. Apoi se plantează pe mormânt, lângă cruce, sau acasă, în grădina celui căruia i-a fost dat de pomană.

În câteva sate din Neamț, pe Valea Bistriței, într-un pom din grădină se pun colaci, fructe, dulciuri, lumânări și o scară făcută din aluat. Lângă tulpina pomului se așază un pat și masa cu farfurii cu borș, sarmale și o cană cu vin. Dacă murea o fată nemăritată, i se pune lângă pat și lada cu zestrea care-i fusese pregătită.

Cu lumânări și colaci în el, pomul era „nămît” (dat de pomană) unei persoane. Când se coceau fructele

din acest pom, erau culese de cel căruia îi fusese dat de pomană. Scara din aluat era de folos sufletului celui decedat, pentru că „s-a sui mortu pe scara aceea să ie hainili și mîncarea”.

In Argeș se atărnă în pomul mortului luna și soarele, pentru a-i lumina marea călătorie (de pe tărâmul acesta în cel de dincolo); îngeri, care să-l protejeze; păsări, care să-i arate drumul și să-l ferească de obstacole; chei și lacăt pentru a deschide porțile Raiului;

o traistă, în care să ducă „d-ale gurii” celorlalți morți din neam; o scăriță, împodobită cu îngeri, flori și mărgelile, care să-l ajute să urce în cer. Se mai pun: cai, chip de om sau o mână și o foarfecă, toate din aluat... Să-și taie piedicile din cale... Trebuie să faci pomi pentru toți morții. Pentru cei care nu faci „se supără, pleacă supărați și se întreabă ce-or fi avînd cu ei”.

Pomul se dă de pomană femeii care a cărat apa timp de 40 de zile, nașului de botez sau de cununie al decedatului, preotului sau unei persoane care a participat la înmormântare. ■

Am văzut în numărul trecut care a fost istoria confruntării din ziua de 8 (după alte surse, 10) octombrie 1916, din zona gării Bartolomeu, Brașov, și cum

a evoluat relatarea ei în diverse lucrări.

Să urmărim în continuare povestea monumentului ridicat pentru a o comemora.

MONUMENTUL EROILOR DE LA BARTOLOMEU, BRAȘOV

BOGDAN-FLORIN POPOVICI

În toamna anului 1920, Societatea „Mormintele Eroilor căzuți în Război” a trimis un reprezentant la Brașov, pe căpitanul Ioan Iorga, care să se ocupe de amenajarea mormintelor celor căzuți pe frontul brașovean. Evident, unul dintre locurile pentru care trebuia organizat un cimitir a fost cel al masacrului de la Bartolomeu. Mai mulți autori ignoră însă faptul că ofițerul nu a acționat independent. S-a scris că inițiativa și conducerea construcției „au aparținut «unui om de inimă, priceput și energetic», căpitanul I[oa]n Iorga, ajutat cu dăruire de populația românească a orașului, de instituțiile publice și particulare... Așazicănd, din

nimic, d-l căpitan Iorga a înfăptuit acest cimitir monumental” – susține entuziast reporterul *Gazetei Transilvaniei*, în 1921.

Ironia istoriei

Cercetând arhivele Primăriei, se conturează faptul că toată acțiunea nu a respectat procedurile administrative obișnuite în epocă, în Brașov. Nu există niciun plan, nicio solicitare de autorizare de amenajare a zonei. Corespundența purtată de domnul căpitan Iorga cu autoritățile administrative locale avea un ton destul de imperativ, iar ceea ce a urmat va purta permanent amprenta unei

relații tensionate, între cutuma (și legea) administrației locale și atitudinea ofițerului român.

Modul în care primarul Brașovului de atunci, Karl Ernst Schnell, îl prezintă ulterior pe căpitanul Iorga indică faptul că nu îl agreea în mod deosebit. Astfel, Schnell relatează despre statuia din lemn a unui honved, care era ridicată în Livada Poștei; căpitanul Iorga ar fi scos capul honvedului, ar fi pus în loc un cap de dorobanț și în felul acesta a transformat statuia într-un monument dedicat ostașului român...

Referitor la monumentul din Bartolomeu, fostul primar al Brașovului face o devalorizare asemănătoare: „Ace-

lași căpitan I[orga] trebuia să facă și să amenajeze și să decoreze artistic cimitirul eroilor de la Bartolomeu. Pentru cimitirul eroilor germani, inginerul locotenent Stump făcuse un monument din piatră cioplită și deasupra era un vultur sculptat în piatră. Căpitanul I[orga] a găsit piesele acestui monument în atelierul armatei germane de pe terenul D. Gertner & Co. complet gata. El a pus pur și simplu monumentul destinat pentru cimitirul din Livada Plăieșilor [azi, str. C. Lacea B.F.P.] în cimitirul eroilor din Bartolomeu și acolo, pe una din pietrele de jos unde era gravat «Proiect realizat de locotenent Stump» acum stă numele căpitanului român [mai exact: „Lucrat de Căpitanul Iorga Ioan din Cavalerie” – B.F.P.]. În măsura în care relatarea este reală, ironia istoriei a făcut ca monumentul destinat soldaților germani, acuzați de „crimă de război”, să fie considerat un simbol al eroismului românesc: „un vultur așezat pe un soclu de piatră simbolizează eroismul celor căzuți”.

Cimitirul a fost organizat de-a lungul căii ferate și „de la fereastra vagonului îl treci în revistă. Într-un spațiu de trei metri lățime abia, dar lung de peste două sute, câteva pietre funerare vârfulite cu o cruce se țin una după alta, iar în mijlocul lor, dominându-le, un monument simplu, ca o urnă închisă cu o acvilă deasupra. La capătul șirului de morminte, pe o troiță, inscripția cuvintelor Reginei Ma-

ria: «Nu trebuie să-i plângem pe eroi, ci să-i lăudăm în cântece pentru ca slava numelui lor să treacă în legende». Peste drum de inscripție, pe peretele alb al unui depozit al gării, o cruce neagră e desenată și sub ea o dată: 8.X.1916” (O. Suluțiu).

Reporterul *Gazetei* oferă o descriere mai exactă asupra modului în care arăta cimitirul în 1921: „Cimitirul, care înainte era o afundătură, a fost ridicat cu multă trudă peste nivelul liniei ferate și are o lungime de 250 metri. Sunt 18 morminte comune înzestrate cu pietre frumoase, cu cruci de fier, dintre care 13 morminte conțin osemintele a 455 eroi, iar 5 morminte sunt goale pentru primirea osemintelor găsite, care încă nu s-au putut transporta în cimitir. Între cei morți sunt osemintele căpitanului Cristescu Sava, a 3 căpitani și a 3 locotenenți necunoscuți... Deasupra mormintelor, ca și între morminte, sunt frumoase straturi de flori, iar jur împrejur pietriș. În mijlocul cimitirului se înalță un monument masiv, de-o înălțime de aproximativ 3 metri. Pe un pedestal masiv construit din blocuri de piatră

este fixat un vultur cioplit din piatră simbolul gloriei eterne. Monumentul e încadrat de 8 obuze mari de piatră legate laolaltă cu lanțuri de fier”. Pe fiecare latură a monumentului se aflau inscripții de recunoștință.

Căpitanul Iorga reclamă

În anii următori, patru blocuri de piatră stilizate au fost dispuse în jurul monumentului, iar pe ele s-au inscripționat texte comemorative; la fel, textul reginei Maria a fost inscripționat și pe soclul monumentului (de precizat, date fiind unele atribuiri eronate, că acest text nu a fost dedicat special monumentului din Bartolomeu, ci este un text care apare pe mai multe monumente ridicate de Societatea „Mormintele Eroilor căzuți în Război”).

În anul 1921, la 7 iulie, s-a organizat „un festival pentru preamărirea eroilor căzuți în luptele de la Brașov”. A participat „Reuniunea muzicală română” din Lugoj, condusă de Ion Vidu. „Corul a ținut să ia parte la serbarea dezvelirii monumentului eroilor”. A rulat filmul *Evocațiuni eroice*, realizat de Societatea „Mormintele Eroilor căzuți în Război” din București. Momentul central al serbărilor a fost sosirea familiei regale la Brașov.

Regele Ferdinand, Regina Maria, Principele moștenitor Carol și Principesa Maria au sosit la Gara de Nord a orașului la ora 11, fiind primiți de prefect,

Vechea biserică Bartolomeu

primarul oraşului şi prefectul Poliţiei. Primarul Schnell i-a întâmpinat cu pâine şi sare. Delegaţia a coborât „într-un cortegiu de automobile” pe str. Fântâni [azi, Bd. Eroilor – B.F.P.] şi pe Strada Lungă, toate împodobite cu verdeaţă şi steaguri. La Bartolomeu era organizat un pavilion pentru oaspeţi, tribune pentru public, drapele şi ghirlande.

Familia regală a trecut în revistă gârziile de onoare ale celor 15 regimente reprezentate la serbare. Au urmat obişnuitele discursuri, dintre care îl remarcăm pe cel al prefectului judeţului, V. Mateescu. Acesta, în prezenţa reprezentanţilor saşi ai administraţiei locale, după ce cita un reporter de război german care atribuia ofensiva braşoveană exclusiv unor trupe germane, „preda monumentul în grija oraşului”. Primarul Braşovului, Karl Ernst Schnell, „citeşte în româneşte” discursul („Înimi recunoscătoare şi mâini pioase (sic!) au clădit eroilor care odihnesc aici un demn lăcaş de odihnă [...], iar în onoarea şi pentru veşnica păstrare a amintirii lor, au ridicat monumentul...” şi îşi ia „angajamentul pios de a păstra cu sfinţenie monumentul eroilor” de la Bartolomeu.

După ce principii moştenitori depun crini albi pe morminte, „M.S. Regele cere să îi fie prezentat căpitanul I. Iorga, pe care îl felicită călduros. M.S. Regina de asemenea mulţumeşte căpitanului Iorga pentru ceea ce a făcut la Bartolomeu ca să eternizeze sacrificiul eroilor”.

Serbarea s-a încheiat cu defilarea trupelor şi a gărzilor de onoare, după care suveranii s-au înapoiat la gară, în timp ce principele moştenitor a mai întârziat în oraş, având o recepţie la regimentul vânătorilor de munte...

La 17 octombrie 1921, Societatea „Mormintele Eroilor căzuţi în Război” din Braşov trimite o scrisoare Primăriei Braşov, în care „ţine să vă mulţumească pentru concursul ce aţi binevoit a da dlui căpitan Iorga Ioan, de la această societate, la ridicarea şi construirea acestui cimitir”. Nu ştim cum a fost primită această mulţumire de administraţia braşoveană, dar alte evenimente erau în derulare.

În 25 septembrie, căpitanul Iorga, „delegatul Societăţii «Mormintele Eroilor căzuţi în Război»”, raportase garnizoanei Braşov că „cimitirul Eroilor de la Bartolomeu ce s-a dat pentru păstrare şi îngrijire oraşului Braşov, este într-o stare foarte deplorabilă (sic!)... În mai multe rânduri am intervenit şi am atras atenţiunea că în Cimitirul eroilor de la Bartolomeu buruienile sunt crescute de un metru, iar florile şi brazii încep a se usca, din cauză că nu e îngrijit. De la predarea cimitirului din 7 iulie a.c., nici

florile, dar nici brazii şi nici şoseaua nu s-a mai udată, deşi carul cu apă trece zilnic pe lângă această şosea. Florile, brazii şi castanji, care erau plantaţi şi înrădăcinaţi cu grijă şi deosebită tratare, au început a se usca, prin ce (sic!) s-a cauzat mari daune. Neputând suferi amănare, am fost silit a începe lucrările din nou la acest cimitir... După cele raportate cu onoare vă rog a interveni la locul în drept (la domnul primar Dr. Schnell), iar vinovaţii să fie aspru pedepsiţi pentru neglijenţa şi nepăsarea lor, pentru ţinuta lor nepatriotică, prin care au atras indignarea vizitatorilor şi a publicului”. În egală măsură, căpitanul Iorga înaintează o reclamaţie şi la Prefectură, care, în 5 octombrie, transmite Primăriei oraşului dispoziţia de „a lua măsuri îndată ca aceste morminte neglijate de Primărie să fie îngrijite, având a trage la răspundere pe nepăsătorii însărcinaţi cu îngrijirea acestor morminte”.

Cimitir dezafectat, monument în aşteptare

Primarul Schnell se deplasează în 15 octombrie 1921, la ora 10, la faţa locului, unde încheie un proces-verbal în care notează: cimitirul este „în stare bună. Este adevărat că cea mai mare parte a brazilor plantaţi nu s-a prins; cauza poate fi numai faptul că au fost plantaţi prea târziu şi au fost în parte şi prea mari. O înlocuire a lor trebuie să se facă la timp potrivit la primăvară.

Cimitirul

Dintre castanii plantați au rămas toți în bună stare, afară de 2 sau 3 [...] În sfârșit notăm că șoseaua municipală de-a lungul cimitirului (strada Fabricii) a fost închisă în decursul verii cu sârmă ghimpată [de căpitanul Iorga B.F.P.] și circulația a fost cu desăvârșire împiedicată, din care cauză a fost imposibilă stropirea zilnică ce se ordonase.

Abia la finele lui august a.c., după multe ostenele, i-a reușit Primăriei să obțină înlăturarea închiderii șoselei. După câteva săptămâni dl. cpt. Iorga a dispus să se închidă din nou strada și abia la 11 octombrie a.c., în urma intervenției Primăriei, a fost din nou deschisă; de atunci funcționează și stropirea ei". În urma acestor vizite, la 28 octombrie, Primăria răspunde Prefecturii că plânșurile „nu corespund faptului și protestăm cel mai energic contra unei astfel de învinuirii“.

Căpitanul Iorga nu a reclamat însă situația doar garnizoanei și prefecturii. Print-o adresă a Societății „Mormintele Eroilor căzuți în Război“ (transmisă anterior mulțumirilor adresate Primăriei Brașov), situația cimitirului este adusă la cunoștință și a Ministerului de Interne. În 23 octombrie, H.D. Mihali, inspectorul general administrativ, însoțit de prefect și de căpitanul Iorga, au fost la fața locului și au constatat măsurile ce se impuneau: să se curețe pietrișul prea mare; să se înlocuiască brazii uscați; „o parte din pietrele funerare trebuiesc așezate pe fundațiuni de beton, pentru că, din cauza

Monumentul

slăbirii terenului, au început să se aplece; să se construiască o gheretă cu un paznic“. Aceste constatări au fost transmise Primăriei Brașovului de către Ministerul de Interne, prin intermediul Prefecturii.

Pe de altă parte, așa cum indica mai sus și primarul Schnell, Primăria fusese sesizată de acțiunile căpitanului Iorga și, în 10 octombrie 1921, în Primărie un referent raporta că ofițerul român „a închis iarăși fără motiv strada municipală care se duce [pe] lângă cimitirul eroilor la oborul orașului, unde se ține târgul de vite, atât târgul săptămânal, cât și târgul de țară; afară de aceasta, mijloacele și comunicația din plasa de sus a județului Brașov [sunt afectate]. Închiderea s-a făcut în mod[ul] cel mai primitiv, punând o grindă pe stradă [...] Având în vedere că noaptea foarte ușor se poate a se întâmpla o nenorocire, voind a trece un automobil sau o altă trăsură pe strada numită, având în vedere că comunicația (sic!) e foarte împiedicată mai cu seamă la 1920 octombrie, la care zile se ține târgul de țară, vă rugăm cu insistență ca să binevoiți a dispune de urgență imediată deschidere a străzii numite.

Am cerut-o deja de la domnul căpitan Iorga, dar până acum fără rezultat“. În adresa destinată căpitanului Iorga, se amenință că în cazul în care nu se va deschide strada, se va reclama la Ministerul Comunicațiilor și la Ministerul de Război. A doua zi, se putea circula din nou...

În cele din urmă, problemele se pare că s-au rezolvat, deoarece în anul 1922 Comitetul central al Societății „Mormintele Eroilor căzuți în Război“ și-a exprimat „viile sale mulțumiri pentru îngrijirea plină de dragoste a mormintelor eroilor și ne-a rugat a aduce aceste mulțumiri la cunoștința populației“.

Un alt element menit să rezolve problema a fost exproprierea. La mijlocul anului 1922, după ce prefectul încredințase Primăriei îngrijirea cimitirului eroilor, se constată: „conform decretului 1693/92, publicat în Monitorul oficial nr. 20 din 29.04.1920, urmează ca terenurile necesare cimitirelor de eroi să fie expropriate de către Ministerul de Război, trecând apoi definitiv în proprietatea acestuia“.

În jurul anului 1970, zona Bartolomeu a suferit o serie de modificări urbanistice. Cu această ocazie s-au restructurat traseul căii ferate și al străzii. Ca urmare, cimitirul a fost dezafectat, iar osemintele eroilor au fost deshumate și plasate într-o altă biserică din Brașov. A rămas pe loc doar monumentul, care așteaptă și astăzi o poziționare menită să îl pună în valoare. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Mijloc esențial de comunicare în secolul al XIX-lea, corespondența își vedește – a câta oară? – virtuțile în ceea ce privește dezvăluirea unor fapte istorice. Ion I. Câmpineanu relatează zurbaua preocupărilor de la București, din august 1865, care i-a avut în spate pe unii membri ai „monstruoasei coaliții” formate contra principelui Al.I. Cuza. P.P. Carp urmează obiceiul pământului, al cererii de hățăruri și al încondeierii adversarilor, dar, în același timp, ca ministru al țării la Viena, trimite un raport consistent șefului său privind relațiile țării cu Austro-Ungaria.

Scrisorile se păstrează la Biblioteca Academiei și au fost traduse de noi din limba franceză.

Petre P. Carp, în centru, alături de Iacob Negruzzi

Ion Câmpineanu către Ion Ghica

București, 6/18 august
1865

Dragă vere,

Ai aflat, desigur, de evenimamentele de marți. Amănuntele pe care ți le pot da sunt cam vagi și, oricum, nu le pot garanta autenticitatea. Sigur e că pe la orele 9 sau 10 dimineața pe străzi era mare forfotă, toți alergau; magazinele se închideau pretutindeni. Se pare că municipalitatea a dat dispoziție să se facă dughene și să-i oblige pe precepuți să plătească o chirie socotită prea mare de aceștia. S-a dus vestea, s-a organizat ori nu o mișcare n-am de unde ști. Doar că, încă de dimineață, precepuții s-au

dus, unul câte unul, în piața Sf. Anton și, ca la un semn, s-au năpustit și într-o clipită au distrus dughenele. Pe urmă au intrat în primărie, au devastat tot, au distrus orologiul și au aruncat pe fereastră toate dosarele în gârlă. N-am aflat ce strigau. A sosit armata. Miniștrii se găseau la Ministerul de Război. Primul regiment de linie care păzea piața teatrului și acea parte din oraș, sectorul al VII-lea, sub ordinele lui Mitică [Ghica], a ocupat piața de zarzavat. Răsculații, refugiați în hanul Manuc, ale cărui porți le baricadaseră, trăgeau de la ferestre și aruncau cu bolovani. Atunci s-au tras câteva salve pentru scoaterea porților din tâțani și prinderea răsculaților care continuau să

tragă. Într-altă casă de alături, pe care am văzut-o și eu, și unde se pare că erau alți indivizi baricadați, s-au tras două obuze (prima dată se trăsese cu mitralii). Dimensiunea uneia dintre găurile făcute e cam de cinci degete; prin ea se vede din stradă în interiorul casei. Clădirile din fața hanului Manuc sunt de-a dreptul acoperite de moloz; la ora 3 s-a sunat pretutindeni retragerea. Numărul morților și al răniților n-a fost publicat, dar după cât se zvonește ar fi vreo 40. După proclamația apărută în *Monitor*, sunt cam 150 de arestați. Între ei, Radu Ionescu [1832-1873, ziarist], eliberat imediat. Despre ceilalți, Costică Brăiloiu [1810-1889, jurist, om politic], Golești Nicolae și Albu,

Ion Brătianu, C.A. Rosetti, Corneliu Lapatti [Gr.] ? [1820-1892, poet, om politic liberal], [Eug.] Carada și alții nu pot să-ți spun dacă sunt tot închiși. Se zice că Ion Brătianu ar fi publicat acum câteva zile în *Sentinelă* un articol incendiar.

Cere *Monitoarele* și ai să vezi acolo proclamațiile ministeriale. Circulă zvonul că guvernul ar fi vrut să declare orașul în stare de asediu, dar că s-ar fi împotrivit corpul consular. Asta e tot ce îți pot istorisi.

Am vești despre broșura [*Vademaecum al inginerului și comerciantului?*] dumitale; cred că întregul tiraj e aproape epuizat; numai Danielopol singur a vândut 150 de exemplare și mi-a zis că nu e sigur că s-ar mai găsi.

Micul flacon și paltonul sunt tot la mine; copiii trebuie să fie la țară, pentru că am trimis mereu pe cineva la voi și nu era nimeni.

Familia Olănescu e la Găești.

Te rog să primești expresia desăvârșitei mele recunoștinți.

I. Câmpineanu

P.S. Roagă-l pe Dimitrie să-mi trimită altă scrisoare în locul celei date, fiindcă am rătăcit-o.

P.P. Carp către Ion Ghica

Paris, 21 septembrie 1866

Principe,

Iertați-mă dacă abuzez de bunăvoința pe care totdeauna mi-ați arătat-o, răpindu-vă câteva minute din timpul Dvs.

Frații Golești

prețios. Simt o dată în plus nevoia să vă cer iertare, cu cât scrisoarea e una de solicitare, lucru în general prost văzut. Dar, cum nu e vorba de mine, și apoi cererea mea privește o persoană care, sunt convins, merită protecția Dvs., mi-am învins scrupulele și am îndrăznit.

E vorba de [Titu] Maiorescu și de candidatura lui la viitoarele alegeri. Am avut prilejul la București să vă atrag atenția asupra acestui om atât de distins și socot de datoră mea s-o mai fac o dată. Oamenii capabili și modești în același timp sunt atât de rari, încât, atunci când îi întâlnești, trebuie să te grăbești să-i pui în evidență. Dacă aveți nevoie, în afara ministerului, de un orator de excepție, Maiorescu va fi mai mult decât potrivit pentru acest rol. Dacă laudele mele vă par exagerate și dictate de prietenie, Mitică Sturdza [1833-1914, în acel moment ministru al Lucrărilor Publice în guvernul condus de adresant] vă va putea da referințe despre el care, sunt sigur, nu se vor deosebi mult de ale mele și vor avea

avantajul de a fi mai puțin părtinitoare.

Aș vrea acum, Principe, să adaug câteva cuvinte despre modul superior în care inaugurați la noi o nouă eră administrativă, dar vă văd mustăcând și pare că am cuvântul *linguitor* pe buzele Dvs. Mă abțin, de aceea, de la vreun compliment și aceasta cu atât mai mult cu cât îmi cunoașteți sentimentele fără a mai fi nevoie să le comentez.

În schimb, îngăduiți-mi o observație care va avea dublul avantaj de a satisface dorința ce am de a fi deschis și cinstit și de a vă arăta interesul pentru reușita ideilor Dvs. politice. Ce caută Strat [Ioan D., născut în 1836, mort în 1879, jurist, agent la Paris și Istanbul; la 19 iulie 1866 acesta fusese numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în locul lui C.A. Rosetti] în ministerul Dvs? Sunteți sigur de el? Obişnuiește lovituri ca ale lui Jarnac [nepermise, după numele contelui Guy Chabot de J., mort după 1572, care și-a ucis adversarul într-un duel]. A dovedit oarecare putere și antecedentele lui sunt contrare opiniilor Dvs. Nu vorbesc de trecutul politic al lui Strat, ci de convingerile sociale. Strat este și va rămâne de școală demagogică, purtând în fundul sufletului dușmănia de parvenit și care, dacă se ivește ocazia, va fi purtat de simpatiile sale în cu totul altă tabără decât a Dvs. Or, e totdeauna primejdios să hrănești un șarpe la sânul tău. Poate îl judec greșit pe Strat, poate că după ce își va fi satisfăcut ambiția va abandona de bunăvoie ideile false și primejdioase, fiindcă la noi

ele nu corespund nici vreunei nevoi, nici unui element social; oricum, am simțit nevoia să spun ce cred despre el, cu atât mai mult cu cât Strat nu poate oferi ministerului Dvs. nici un plus de putere.

Iertată-mă, Principe, dacă această mică răutate mi-a scăpat împotriva unuia dintre colegii Dvs., dar ce vreți, firea românului e cam bătaioasă și un cusur inerent caracterului național. În fine, dacă mi-am îngăduit-o, vina e a Dvs., căci m-ați înconjurat cu bunătațea Dvs.

Vă rog să primiți, Principe, asigurarea înaltei mele considerații, cu care am onoarea de a fi foarte supusul și foarte umilul Dvs. devotat serv.

P. Carp

P.S. Sărutări de mâini principesei.

P.P. Carp către Gh. Costăforu, ministru de Externe.

Viena, 10 februarie 1872

Domnule ministru,

Am fost ieri la contele Andrássy [Iuliu A., 1823-1890, ministru de Externe al Austro-Ungariei], care dorea să-mi vorbească, așa cum v-am informat, despre titulatură și joncțiunea căilor noastre ferate. În ce privește prima problemă, mi-a spus că i-ați adus-o la cunoștință baronului Schlechta [Ottokar-Marie, 1825-1894, orientalist, directorul Academiei din

Viena] și că Austria e gata să recunoască oficial titlul de „România”, dar că n-ar putea-o face bruscând prea fățiș Turcia. Și cum e în interesul nostru să nu sărim peste cal înainte de a fi folosit toate mijloacele de convingere față de Curtea suzerană, el vă recomandă să reluați negocierile la Constantinopol, întrerupte de chestiunea monetei, și să faceți să fie recunoscută titulatură printr-un protocol al puterilor garante. Austria promite să intervină pe lângă ele cu toată energia și nu se îndoiește de reușita sigură și totală. Totuși, dacă în pofida așteptărilor, Turcia ar face greutăți, atunci Austria va declara că având a încheia convenții de un interes vital pentru ea, se vede obligată să recunoască, și fără asentimentul Curții suzerane, o titulatură din care noi facem o condiție *sine qua non*. În felul acesta s-ar ajunge la rezultatul dorit de D. Voastră,

cu respectarea în același timp a formelor celor mai curtenitoare.

Cred că, în ciuda dorinței noastre de a termina cât mai repede, ne va fi greu să nu urmăm cele sugerate de contele Andrássy. Dacă Turcia s-a dovedit a fi de rea credință când s-a discutat pentru prima oară această problemă, ne-am putea prevala de această stare de spirit și să susținem că nu dorim un demers a cărui inutilitate ne-a fost demonstrată de experiență. Or, nu e cazul. Turcia aproape că și-a dat consimțământul în timpul guvernării Ghica-Kogălniceanu. S-a răzgândit doar când chestiunea monetei i s-a părut a fi o atingere flagrantă a drepturilor sale. Nu putem, prin urmare, să nu facem o ultimă încercare, a cărei reușită ne este garantată. M-am abținut, totuși, să vă angajez într-un fel oarecare și m-am mulțumit să răspund că voi transmite cu exactitate guvernului meu recomandările Austriei.

Discutând despre titulatură, contele Andrássy mi-a spus, în treacăt, că aveți intenția să puneți și problema monetei. Nu știu dacă Schlechta a transmis corect spuselor D. Voastre, dar socot că ar fi imprudent să se trateze mai multe chestiuni deodată. Turcii sunt morți după amânări. Despărțind problemele, le simplificăm și li se ia prilejul de a se împotrivi cutărei chestiuni pe motiv că nu se pot înțelege asupra alteia. Să obținem întâi titulatura și moneda va veni mai apoi. Nu trebuie uitat

Ion Ghica cu Vasile Alecsandri

că vom avea totdeauna răgazul să tranșăm problema monetei printr-un fapt împlinit. Dacă Puterile ne recunosc ori nu moneda, ea va exista dacă o vom fabrica. Dimpotrivă, titulatura fiind o chestiune de ordin internațional, n-o vom putea consfinți decât făcând să fie admis principiul în-suși. Putem noi să ne numim mult și bine „România”; câtă vreme Puterile nu ne recunosc acest drept, rămânem tot „Principatele Unite”. Nu cred că d. Strat e de altă părere. Oricum, el cunoaște mai bine ca mine situația de la Constantinopol, încât vă va putea spune în ce măsură mă înșel.

În chestiunea căilor ferate, după o scurtă recapitulare a diferitelor faze ale problemei, contele Andrassy s-a plâns de faptul că noi părem a dori amânarea peste măsură a unei soluții definitive. Câtă vreme chestiunea Strousberg [*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979] ne reține întreaga atenție, n-a vrut să ne preseze, dar acum, când afacerea e închisă, insistă o dată în plus, deo-arece Camerele de la Pesta stăruie și guvernul va fi pus într-o poziție intolerabilă dacă nu dovedește că a făcut tot posibilul spre a ajunge la o înțelegere. Ungaria acceptă patru joncțiuni: Vârciorova, Vulcan, Bod și Oituz. Dar ține mai ales la Bod și nu vrea să încheie convenția fără a avea pentru

acest ultim punct un termen cert, fie el oricât de îndepărtat. I-am răspuns că guvernul român n-are nici un interes să nu primească aceste diferite joncțiuni și singurul lucru care îl preocupă, și asta pe bună dreptate, e problema anuităților. A trebuit să facem față la anuități de 24 de milioane, ceea ce a reprezentat mai mult de un sfert din bugetul nostru, și ar fi imprudent să ne expunem a contracta angajamente cărora poate nu le vom putea face față. Am mai adăugat că, de vreme ce Austria nu ține cu orice preț la un termen anume, doar să existe unul, am putea rezolva poate problema eșalonând concesiunile. De pildă, Oituz, pentru care deja aveți o societate, într-un an sau doi; Vulcan și Bod în patru ani, după terminarea Oituzului. În felul acesta vom da celorlalte linii timpul să producă mai mult și vom dirija spre noile concesiuni sumele ce vom economisi asupra anuităților actuale. Contele Andrassy n-a vrut însă să se pronunțe, dar eu cred că Austria va accepta eșalo-

narea propusă de mine. De altfel, oricare ar fi punctul D. Voastre de vedere, mă socot dator să repet ceea ce v-am scris deja asupra acestui subiect. Austria ține enorm la aceste căi ferate. Ar fi nepolitic să ne răcim cu ea, arătându-ne prea rigizi. Știți foarte bine că e singura putere pe care putem conta. Și cum liniștea de azi nu va dura prea mult, e în propriul nostru interes ca liniile ce trebuie să unească Europa cu Dunărea să avanseze odată cu cele rusești. Până azi Dunărea ne-a salvat; de aici înainte, acest rol trebuie asumat de liniile de tranzit. Sacrificiile ce facem astăzi vor fi suplinite cu dobândă mai târziu.

Încheind, domnule ministru, precizez că discuția noastră a avut un caracter absolut confidențial, încât nu angajează cu nimic acțiunea D. Voastre ulterioară, doar că sunteți rugat de contele Andrassy să luați o hotărâre și să i-o transmiteți prin mine. V-aș rămâne recunoscător, așadar, dacă instrucțiuni clare m-ar pune în situația de a putea vorbi în numele D.

Voastre despre cele două chestiuni tratate în acest raport. Aș adăuga că cea a titulaturii pare a fi întrucâtva legată de drumurile de fier. Ar însemna dau ca să-mi dai.

Vă rog să primiți, domnule ministru, expresia prea înaltei mele considerații.

De la stânga la dreapta: C.C. Arion, Titu Maiorescu, general Argetoianu și D.S. Nenițescu

P.P. Carp

mele sociale, economice sau politice majore ale vremii, ci doar pe „oamenii zilei”, oameni care, oricât de „mari” ar fi fost, aveau totuși defecte fizice sau apucături morale ca re puteau fi ușor ironizate de penița sau creionul ascuțit al unui artist inteligent.

Astfel, înțelegem de ce ele au avut succes și căutare în epocă.

Începând tot din anul 1898, N.S. Petrescu a publicat în *Adevărul de joi* și *Pagini literare*, iar mai apoi în *Furnica*, *Drapelul*, *Adevărul*, *Dimineața*, *Seara* ș.a., ani și ani de zile, caricaturile personalităților politice și literar-artiste care erau în atenția opiniei publice românești: Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Vlahuță, N. Iorga, George Gr. Cantacuzino-Nabab, Take Ionescu, Al. Marghiloman, Alecu Bădărău, Vasile Morțun ș.a.

În 1904, N.S. Petrescu a pregătit o expoziție împreună cu Ștefan Luchian, pe care au deschis-o către sfârșitul anului la Ateneul Român. „Amândoi, Luchian și Petrescu, au pregătit, fiecare în felul său, lucrări

Alexandru Macedonski

că în sălile acestei onorabile instituții nu are ce căuta o expoziție de caricaturi... considerate „gen minor de artă”. Presa vremii a luat atunci atitudine, sărind în apărarea caricaturistului și a demascând acțiunea odioasă a lui C.I. Stăncescu.

După cele întâmplări cu expoziția de la Ateneu, deși profund mâhnit, N.S.

serioase, ba și un catalog pe care, au apucat să-l tipărească” (scria criticul de artă Petre Comarnescu). Din păcate, C.I. Stăncescu, prin diferite mașinațiuni, a reușit ca după câteva zile de la deschiderea expoziției să convingă conducerea Ateneului Român

atție. Era sărac, dar plin de demnitate. A fost, se spune, „cel mai elegant purtător de monoclu din București și nimeni nu l-a văzut vreodată decât de o extremă corectitudine vestimentară. Cu mustața neagră ca vopsea, tașos ca un cocoș în ghetre albe, pictorul N. Petrescu părea un hidalgo...” (Adrian Maniu).

La începutul anului 1914, Petrescu-Găină și-a publicat al doilea album de caricaturi, intitulat *Albumul meu*. Apărut într-o ediție restrânsă, în condiții grafice excelente, acesta a cuprins 42 de caricaturi ale personalităților politice ale

Wilhelm al II-lea a beneficiat de o atenție specială; iată-l într-o dublă ipostază (și în pagina următoare, sus)

timpului, precum și ale unor mari oameni de artă și cultură. Din rândul acestora amintim doar pe Ionel Brătianu, Virgil Arion, Alecu Bădărău, generalul Averescu, N. Titulescu, dr. Istrati, Iancu Brezianu, Grigoraș Dinicu, Al. Bogdan-Pitești ș.a.

În anii neutralității României, N.S. Petrescu, filofrancez și patriot, a luat parte culturii franceze, al cărui cunoscător excelent era, și a satirizat militarismul german. Se pare că unele caricaturi cu aceste subiecte au căzut apoi în mâinile efemerilor ocupanți, fapt

Barbu Ștefănescu Delavrancea

pentru care aceștia au găsit de cuviință să-l depositeze într-un lagăr în Bulgaria. El, care o viață întreagă visase să călătorească în străinătate, și-a realizat astfel, ironie a soartei, acest vis. A dormit atunci aproape

pe doi ani într-o magazie, pe paie, și a trăit în condiții de lagăr. Nu și-a pierdut însă umorul și nici bunul obicei de a surprinde pe hârtie chipurile caricaturizate ale celor „dragi“.

După război, avându-se în vedere poziția față de Franța și activitatea sa artistică, N.S. Petrescu-Găină a fost decorat de guvernul francez cu ordinul „Ofițer al Instrucțiunii Publice“.

Anii au trecut apoi unul după altul. N.S. Petrescu a rămas același boem incurabil. Caricaturile sale, indiscutabil mai puține la număr ca înainte, nu și-au pierdut însă caracterul general de șarjă prietenească atunci când era vorba de lumea scriitorilor, artiștilor, ziariștilor, sau acela ironic, polemic, virulent ori acid, atunci

treținere. Pasionat bibliofil și colecționar de stampe, client vechi al anticarilor, prieten al scriitorilor, el a deschis un... anticariat. Dar nici noua ocupație nu l-a pricopsit. Nu a părăsit însă prima dragoste, caricatura, și a con-

când era vorba de personajele marcante ale teatrului politic românesc al epocii.

Nemaiputând, la un moment dat, să-și asigure existența numai din arta sa, N.S. Petrescu a fost nevoit să-și caute alt mijloc de în-

A fost membru al Tinerimii Artistice, iar între 1921-1925 a participat la cele cinci expoziții organizate de „Societatea umoriștilor români“. Succesul material s-a lăsat însă, ca de obicei, așteptat.

La începutul anului 1931, artistul s-a îmbolnăvit grav. Internat la Spitalul Colentina a continuat să realizeze caricaturi. Subiectul acestora... el însuși. Ca un

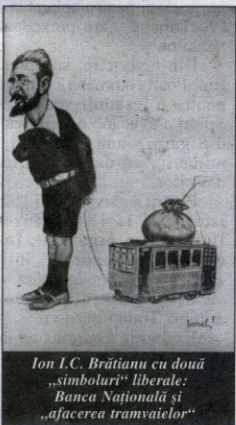
la motiv, caricaturile erau însoțite de textul „Ultima lucrare a pictorului N.S. Petrescu-Găină“. Una dintre acestea îl prezenta cărând în spinare un sac burdușit cu bani...

Caricaturist prin vocație, N.S. Petrescu-Găină a fost

tinuat s-o practice. A publicat-o uneori în presă sau, mai ales, a făcut-o să circule din mână-n mână ori s-o plaseze, prin comisionar, la amatori, fie direct la prieteni. Și-a plătit adesea chiria și consumația la cafenelele timpului prin caricaturi.

un excelent desenator, compozitor și creator de figuri. A lăsat moștenire urmașilor caricaturile mai tuturor oamenilor politici ai vremii, ale mai tuturor scriitorilor, pictorilor și, în general, intelectualilor ce au trăit la București în ultimii ani ai secolului al XIX-lea și în primele trei decenii ale secolului al XX-lea. De incontestabilă valoare artistică și documentară, caricaturile sale au fost și au rămas o încântare pentru cei ce iubesc arta. ■

CLIO
ANUNȚĂ

EXPOZIȚIE PROCLAMAȚIA DE LA ISLAZ ȘI BUCUREȘTI

IONEL ZĂNESCU

Întârziată conștient, așteptând desfășurarea evenimentelor din Transilvania și corelarea cu acestea, Revoluția din 1848 din Tara Românească a debutat cu adunarea populară din 9/21 iunie, de la Islaz. Aici, în fața unei mari mulțimi, s-a dat citire Proclamației ce reprezintă, prin orizonturile prevederilor sale, un document fundamental în istoria gândirii social-politice românești.

Cele 21 „ponturi” ale Proclamației care prevedeau desființarea rangurilor boierești, egalitatea în drepturi politice, contribuția generală după venitul fiecăruia, libertatea presei și dreptul la exprimare liberă, fără nici un fel de ingerință, separarea puterilor în stat, ideea de unitate națională converg către o adevărată constituție modernă.

Dezideratul unirii era privit într-o strânsă legătură cu cel al independenței naționale. Astfel, în chiar primul său punct, *Proclamația de la Islaz* cerea „independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea și Vlad al V-lea și neamestec al niciunei puteri dinafară în cele de întru ale sale”, deziderat prezent și în *Dorințele Partidei naționale din Moldova*, prin care se cerea „neatârănarea administrativă și legislativă în toate cele din lăuntru, fără amestec a oricărei puteri străine.”

Această Proclamație, o adevărată Constituție, va sta la baza Decretului nr. 258 din 14 iulie 1848, când o comisie va lua în discuție întocmirea noului proiect de Constituție, ce urma să fie aprobat pe baza votului universal. La 19 iulie, în fața hotelului „Momolo”, și, trei zile mai târziu, pe drumul de la Câmpia Libertății spre Palatul domnesc, mii de bucureșteni vor striga cu înflăcărare: „Trăiască Constituția.”

Aprinsă la Islaz, flacăra revoluției va cuprinde și Capitala, unde, la 11/23 Iunie, sub presiunea maselor populare, mobilizate de comitetul revoluționar din București, domnitorul Gh. Bibescu a fost silit să accepte programul revoluționar, semnând Constituția și acceptând formarea unui nou cabinet ministerial. La numai două zile, Gh. Bibescu a abdicat și a părăsit țara, de teama intervenției Imperiilor Rus și Otoman.

La 15/27 iunie 1848, pe Câmpia Filaretului, poporul și-a reafirmat sprijinul pentru guvernul și programul național, depunând jurământul pe Constituție. Triumful revoluției în principatul românesc de la sud de Carpați a dat posibilitatea trecerii la îndeplinirea obiectivelor revoluționare programatice. În scurtul răstimp cât a deținut puterea politică, 105 zile, guvernul provizoriu a reușit transpunerea în practică a unora dintre prevederile înscrise în Proclamația de la Islaz: instituirea

tricolorului ca steag național, desființarea rangurilor boierești, înființarea gărzii naționale, desființarea cenzurii, a bătăii și a pedepsei cu moartea, instituirea dreptului pentru orice cetățean de a „vorbi, a scrie și a tipări slobod asupra tuturor lucrurilor”, înființarea Comisiei proprietății pentru aplicarea Articolului 13 din Proclamație, care prevedea împroprietărirea țăranilor.

Din nefericire, sub presiunea Imperiului Rus, Poarta otomană a trimis trupe la București, pentru a restabili vechiul regim. În Dealul Spierei a avut loc o luptă violentă, unde trupe din garnizoana Capitalei, mult inferioare numeric, au dat o puternică ripostă invadatorilor.

Pentru a aniversa cei 160 de ani de la actul istoric de la 1848, Muzeul Municipiului București a organizat, în această vară, o expoziție temporară, intitulată sugestiv: *Proclamația de la Islaz și Bucureștii*. La vernisajul ei a participat președintele României, domnul Traian Băsescu.

Expoziția a cuprins un important patrimoniu legat de această temă: documente, artă plastică, artă decorativă, medalistică, fotografii și planuri, arme și accesorii, litografii și numeroase exponate cu caracter memorial. ■

GUSTAR

18

1503. Moare, în etate de 73 de ani, papa Alexandru al VI-lea (Rodrigo de Borgia), un mecena și un constructor, dar care a avut, obsesiv, o singură preocupare: grija de interesele familiei și de a cuceri noi teritorii pentru cei patru fii. Se crede; nu fără motiv întemeiat, că s-a otrăvit singur, din greșeală. Cert este că moare în aceeași zi în care, împreună cu Cezar, fiul lui, este oaspetele cardinalului Adriano de Corneto. S-a spus că papa și fiul lui au vrut să-l otrăvească pe cardinal și că au băut din greșeală din vinul otrăvit pe care îl pregătiseră pentru acesta. Istoricul Guicciardini povestește simptomele observate în cazul celor doi: „fața umflată și foarte urâtă”. Alexandru moare imediat, în vreme ce Cezar, fiind mai tânăr și luând imediat „doctorii puternice și potrivite otrăvii”, scapă, dar se îmbolnăvește foarte grav.

24

1612. Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, poruncind lui Dumitru, pârcălab de Roman, să cerceteze neînțelegerile dintre orașenii din Roman și episcopul Mitrofan de Roman, îi scrie acestuia că oamenii „ni s-a jeluît, zicând că merg și se suie în clopotniță și strigă cu glas mare că nu este episcopie, ci cărvăsărie. Pentru acea treabă, dacă va fi așa, mare pedeapsă vor avea de la domnia mea. Așa să știi, altfel să nu faci. Scris la Iași, Bolota, august 24. Domnul a poruncit. Marmure (a scris)”. Prin „cărvăsărie” se înțelege „caravanserai”, adică palatul caravanelor sau han, adică locul unde se face negoț. Orașenii răzvrățiți voiau să spună că ceea ce are însemnătate pentru ei nu este episcopia, ci negoțul, și, ca atare, episcopul să nu se mai amestece în treburile orașului, ci să se ocupe numai de cele ale episcopiei.

26

1768. James Cook, pe atunci doar locotenent, se îmbarcă la Plymouth pe corabia *Endeavour* și pleacă spre extremitatea sudică a planetei. Scopul oficial: cercetări astronomice. Dar locotenentul mai are o misiune secretă de la șefii lui din Amiralitatea Britanică, o misiune care va schimba lumea și va hotărî cursul istoriei în Pacific. „Întrucât există motive să ne închipuim că am putea descoperi un continent sau o întindere de pământ de mari dimensiuni în sud... trebuie să te îndrepti în direcția sudică cu misiunea de a găsi continentul despre care am amintit mai sus. Te vei angaja foarte serios în explorarea unei părți cât mai ample a zonei de coastă... pentru observarea naturii solului cu tot ce se află pe el; animalele și păsările care îl populează sau care se deplasează împrejur; peștii din râuri și din zona de coastă și în ce cantitate; și în caz că găsești vreo mină, minerale sau pietre interesante, vei aduce eșantioane și mostre din fiecare, la fel și semințe de copaci, fructe și boabe... de asemenea, vei observa calitățile, temperamentul, organizarea și numărul băștinașilor... Te vei înțelege cu băștinașii să ocupi poziții convenabile pe teritoriul lor; sau, dacă găsești ținuturi nelocuite, le vei lua în posesie în numele Majestății Sale, prin amplasarea unor jaloane și inscripții, care să ateste că posedăm acel pământ în calitate de primii veniți”. Grație curajului căpitan Cook, Australia și Noua Zeelandă devin colonii britanice.

30

1732. A doua zi urmând să se despartă oficial, în bună înțelegere, de soția sa, Bălașa Cărpinișanu, din Craiova, Costandin Stroiescu restituie obiect cu obiect zestrea primită fraților Cărpinișeni. Ispravnicul județului notează, în acest timp, cu precizie, starea tuturor lucrurilor primite cu prețul lor. Bălașa insistă ca și progeniturile lor să aibă parte egală la averea tatălui și nu întâmpină nicio opoziție. Fostul soț acceptă cererea. Mama este mulțumită. Ceea ce nu o împiedică peste opt ani, sfătuită de rude, să-l asalteze cu tot felul de noi cereri, sub pretextul creșterii copiilor, și să-l aducă în fața instanței. Așa mai stoarce 100 de taleri și casele din București ale lui Costandin Stroiescu.

BUCUREȘTI- PLOIEȘTI- PLEVNA, TRASEE ALE INDEPENDENȚEI DUPĂ 130 DE ANI

În timpul ceremoniei de la Ploiești

În 2007 s-au împlinit 130 de ani de la Războiul de Independență. Evenimentul a trecut aproape neobservat pe plan național. Se pare că ne temem să mai serbăm momentele istorice importante! Cu modestele posibilități ale unui grup de entuziaști ai istoriei militare, așa cum este Asociația „6 Dorobanți”, am celebrat acest capital an 1877 prin câteva manifestări de „istorie vie”.

Plevna, în fața mausoleului eroilor de la 1877-1878

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Cu ocazia Zilelor Muzeului Militar Național, 19-20 mai, am invitat un grup de 15 membri marcanți ai Societății Naționale „Tradiția” din Bulgaria, cu care avem deja de câțiva ani strânse și fructuoase relații de colaborare (*Magazin istoric*, nr. 1, 12/2006). Au venit îmbrăcați în uniforme voluntarilor bulgari de la 1877 și, alături de dorobanții noștri, au făcut marșuri, instrucție de front și trageri cu arma. Câteva muzeografe au adus culoarea locală a mediului urban, înveșmântându-se în elegantele toalete ale doamnelor din anii '80 ai secolului al XIX-lea și, pentru ca albumul fotografic al unității să fie ținut la zi cu imagini reprezentative din timpul programului, două

absolvente ale secției Foto-Video a Universității Naționale de Arte au immortalizat pe peliculă evoluția trupelor adunate sub drapel.

Peste o lună, la 23 iunie 2007, la Ploiești a fost organizată o manifestare mai fastuoasă, în colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova. Oaspeții bulgari au fost și mai mulți (45), dată fiind importanța Ploieștilor pentru începuturile armatei lor naționale: în 1877 aici au luat ființă trupele de voluntari, echipate și instruite de ofițeri ruși.

Pe treptele muzeului, pe un scaun, era așezat Hristo Dragozov, care, cu trăsăturile sale nobile și statura

impozantă, întrupa perfect pe Marele Duce Nicolae, comandantul suprem al trupelor imperiale rusești de pe teatrul de operațiuni. Strâns în surtucul verde și cu șapca albă lăsată pe-o sprânceană, privea „de sus” adunarea trupelor în formație.

Fanfara a dat semnalul „atențiune”. În poziția mea de colonel al Regimentului 6 Dorobanți, am primit raportul locotenentului, apoi am salutat trupele și, așezat în fața lor, am citit un prim ordin de zi, prin care doamna Lia Maria Dulgheru, director general al instituției gazdă, era distinsă cu Medalia „Tradiție Militară”. Aceași distincție a fost conferită directorului adjunct al Muzeului Militar

din Sofia, locotenent-colonel Blagoi Milenov, care onorase evenimentul cu prezența sa.

Apoi trupele s-au încolonas și, în sunetul tobei, au început un marș spre clădirea din Strada Iași, numărul 5, în care se aflate, la 1877, statul-major al Legiunii Bulgare. Acolo s-a dat onorul și a fost ținut un moment de reculegere. Pentru armata bulgară aceasta era *sancta sanctorum* din vremea fondării ei. Formația a fost refăcută și marșul a fost reluat spre Bulevardul Independenței. Coloana era deschisă de dorobanți, cu steagul și comandanții în frunte, urmați de doi toboșari, de bulgari cu drapelul lor și de un detașament de infanterie de linie. La capul bulevardului aștepta o trăsură în care a urcat Marele Duce Nicolae, aghiotantul său și colonelul român. Vizitiul purta livea și bicornul corpului ce deservea echipajele regale. Pe capră s-a instalat și cerchezul din gardă, cu căciula sa albă. Trăsura era escortată de doi jandarmi călări. Din acest punct, coloana a fost condusă

de fanfară (care a interpretat marșuri din timpul Războiului de Independență) până la Monumentul Vânătorilor din fața Gării de Sud. Cortegiul era urmat, pe trotuare, de localnicii entuziaști care aplaudau și ovaționau trupele.

Când s-a ajuns la impozantul monument, operă a sculptorului Giorgio Vasilescu, trupele au fost dispuse pe două rânduri. Marele Duce a coborât din trăsură și a fost întâmpinat de o frumusețe a urbei, doamna Magda Ionescu, profesoară care, îmbrăcată într-un splendid costum popular, la fel ca și cele câteva eleve care o însoțeau, i-a oferit nobilului oaspete pâine cu sare și o bardacă de țuică. Apoi acesta, însoțit de comandantul Regimentului 6 Dorobanți, a trecut în revistă și a salutat trupele. Au fost intonate imnurile naționale, după care s-a desfășurat ceremonia în care Marele Duce a înmănat Steagul de la

Samara voluntarilor bulgari, moment cu adânci semnificații în istoria țării vecine.

Trupele s-au încolonas și au reluat marșul înapoi pe bulevard, cu făclii aprinse în mâini. Trăsura ducală urma coloana. Retragerea cu torțe a încheiat în chip feeric seara și

Doi camarazi bulgari și comandantul Regimentului 6 Dorobanți (în dreapta)

a lăsat amintiri minunate întregii asistențe.

La sfârșitul primei decade a lunii decembrie, un grup reprezentativ de membri ai Asociației „6 Dorobanți” am trecut Dunărea pe Podul Prieteniei de la Giurgiu-Rusé și, la invitația Societății Naționale „Tradiția”, am luat drumul Plevnei, spre a participa la reconstituirea predării acestei temute fortărețe.

La Grivița am depus o coroană de flori la monumentul eroilor și dorobanții actuali au dat onorul celor de altădată, care dormeau acolo. Așa s-a încheiat prima

La Ploiești, întâmpinați cu pâine și sare

zi petrecută în această zonă încărcată de istorie.

A doua zi, tot în uniforme și cu decorațiile prinse pe pieptul mantalei, am mers să vizităm Panorama bătăliei de la Plevna, lucrare de mare anvergură, pictată de plasticieni bulgari și ruși la împlinirea centenarului conflictului. Mergând în oraș, am vizitat Muzeul Țarului Alexandru al II-lea. Eram primii dorobanți și artileriști români care, după 130 de ani, păseau pe străzile Plevnei.

Ne-am întors la „cvartir”. Între timp începuse să so-

Rușii și turcii și-au ocupat pozițiile în spatele redutelor sugerate de câteva cutii de carton acoperite cu prelate sau pânze de cort, ce nu se ridicau la mai mult de 40 cm de la pavajul pieței.

Era destul de frig, iar mantaua cam subțire. În acele vremuri, furnizorii armatei se îmbogățeau de pe urma livrării de materiale proaste, nerezistente sau depășite moral poate că și mantalele noastre, insuficiente de călduroase, proveneau dintr-o asemenea speculă de război.

Marele Duce Nicolae
(Hristo Dragozov)

Scenă din lupta „jucată” de la Plevna
(toate fotografiile aparțin autorului articolului)

sească grosul trupelor rusești și turcești, compuse însă exclusiv din bulgari. La orele 19.00 a avut loc un banchet camaraderesc. Au fost rostite alocuțiuni de salut și s-au ridicat toasturi de către președinții celor două organizații.

În sfârșit, a venit și ziua cea mare, luni 10 decembrie. În piața orașului, în preajma mausoleului eroilor de la 1877-1878, avea să se desfășoare reconstituirea luptei. S-au distribuit armele și muniția de manevră. Apoi ne-a fost repartizat sectorul, în flancul stâng.

La ora 11.00 a început ceremonia. Fanfara a intonat imnul național, câteva companii din armata bulgară au defilat în ordine perfectă, apoi a fost ținută o scurtă slujbă de pomenire pentru eroii căzuți și au fost depuse coroane de flori. S-au rostit și câteva cuvântări, după care oficialitățile s-au apropiat de „câmpul de luptă”, fără însă a lua loc la tribună. Trupele beligerante ce stătuseră până atunci în repaus s-au înconlat și și-au ocupat pozițiile față în față. Toba bătea în urma noastră și soldații țineau cadența.

S-a dat semnalul și ostilitățile au început cu mai multe salve de tun, trase din cele două mici piese de artilerie de munte pe care le posedau atât „turcii”, cât și „rușii”. Detunăturile au făcut să răsunе marea piață, să zăngănească geamurile blocurilor din jur și să sperie stolurile de, porumbei adăpostite pe sub cornișe. A fost deschis focul cu armele ușoare. Primul atac rusec a fost respins. Turcii au contraatacat. Atunci au intrat în luptă dorobanții români, care au înaintat până la parapetul redutei. A trebuit, totuși, să se retragă și ei, nefiind susținuți de ruși. A urmat un nou asalt rusec, mult mai înverșunat, dar primit cu un foc viu, de turci. Osman Pașa își îndemna, cu bărbăție, oamenii la luptă. Câteva salve de artilerie au pregătit asaltul final.

Pentru a ne încuraja trupa, locotenentul Șerbănescu a luat drapelul, iar eu, aflat în extrema dreaptă, cu sabia într-o mână și revolverul în cealaltă, am pornit, în „pas gimnastic”

(așa cum se numea pe atunci pasul alergător), în fruntea lor. Am sărit în redută, peste parapet, și am angajat un duel cu un ofițer turc. Locotenentul nostru a fost rănit și ne-am retras din nou, în perfectă ordine, cu schimburi de focuri cu dușmanul. Turcii au ieșit din pozițiile lor și au încercat să străpungă liniile ruse-române, care opuneau o dârză rezistență. Osman Pașa a fost rănit la picior.

Un parlamentar cu o năframă înfiptă în vârful sabiei a venit la noi și a cerut să-l conducă pe ofițerul comandant la *mușurul* Osman. Cu o gardă asigurată de artileriști m-am dus la marele învins ce, așezat pe un scaun, era palid și părea suferind. Osman Pașa, cu un gest dramatic, își scoate pe jumătate sabia din teacă și face

gestul de a mi-o oferi. O refuz, discret. Îl salut și mă întorc la ai mei. Între timp, alt parlamentar fusese trimis la ruși, care, venind la Osman Pașa, au primit sabia. Ridicând-o deasupra capului, generalul-locotenent Stan- cio Djumaliev a arătat-o trupelor și mulțimii, care au izbucnit în urale. Soldații își aruncau chipiele în sus și ovaționau.

Apoi totul s-a terminat, publicul a plecat acasă, iar combatanții de mai înainte s-au strâns în careu, românii în mijloc, rușii în dreapta, turcii în stânga. Tuturor le-au fost distribuite de gaze baretele „Plevna”, pentru a fi prinse pe panglica „Medaliei comemorative Ploiești 1877-2007”, emisă și conferită în vară. După aceea am înmănat fiecăruia dintre membrii Societății „Tradiția” câte o

diplomă din partea Societății „6 Dorobanți”, ca semn al bunei noastre colaborări.

Între invitații oficiali la această aniversare a victoriei de la Plevna s-a aflat generalul dr. Constantin Dege- ratu, în fruntea unei delega- ții militare, care, cu un nobil gest patriotic și camarade- resc, a venit să ne felicite și să se fotografieze în mijlo- cul grupului de ostași din altă epocă, oponenți până mai adineauri, dar buni tovarăși de reconstituiri istorice.

Am urcat în automobile și am pornit spre casă. În timpul drumului, pentru a-i liniști pe cei dragi, am trimis un mesaj de salut și asigurare asupra victoriei și bunei noastre stări sufletești, apelând la textul telegramei lui I.L. Caragiale și Frédéric Damé: „*Medoc fini. Vodka, tzuika dedan!*” ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2008, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**:

- Unde a avut loc întâlnirea dintre Napoleon al III-lea și regina Victoria, la care s-au luat hotărâri importante, ce au permis, în final, realizarea unirii din 1859?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna iunie 2008 este:

Eroilor campaniei din 1913

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Ion Cerchizan**, din comuna **Câmpia Turzii**, județul **Cluj**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2009.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O. P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București

Așa vă place istoria?

FALSURI COSTISITOARE

ADELA POPESCU

Un papirus egiptean datând dinainte de Hristos, păstrat într-un muzeu din Stockholm, conține indicații amănunțite asupra modului în care, din sticlă colorată turnată, se pot face imitații de pietre prețioase. Din însemnările lui Seneca (4 î.Hr.-65 d.Hr.), aflăm că pe vremea lui Caesar existau la Roma mai multe ateliere care falsificau nestemate. Un cunoscut specialist, A. Rhousopoulos, menționează și prezența de perle false, încă din îndepărtata perioadă pre-miceniană (3.500-1.000 î.Hr.).

O nouă meserie, chiar artă, se anunța, odată cu din ce în ce mai neobișnuitele cereri oficiale sau mai puțin oficiale... „Totul

Monetă de aur cu profilul lui Seleukos I Nikator (358-280 î.Hr.), guvernatorul macedonean din Siria

se falsifică! Legături de cărți, mobilă, carcase de ceasuri, covoare, cupe de argint, sfeșnice, mărci poștale, sarcofage, tiare, tablouri, lacăte, sculpturi, porțelanuri, gravuri, arme, costume, miniaturi, dantelă, note, manuscrise, documente, peceti, tabachere, pressepapieri, inele, bani, hârtii de valoare, monete, ștampile vamale, timbre fiscale – pe scurt, tot ce îl atrage pe colecționar și poate fi vândut la un preț mai ridicat decât cheltuielile de

confecționare“ (Frank Arnau, *Artă falsificatorilor – falsificatorii artei, Editura Meridiane, București, 1970*). Falsificarea banilor, încă de la începuturi, a fost sancționată cu pedeapsa capitală.

Istoria păstrează multe dovezi în acest sens. Cunoscutul filosof grec al Antichității Diogene (412-323 î.Hr.), în tinerețe, aflându-se împreună cu tatăl, Hicesias, la conducerea monetăriei din Sinope, a recurs la batere de monetă cu diverse greutăți și cu incizii adânci, după obiceiul timpului, incizii menite tocmai a verifica exemplarele nesigure. După unele surse, tatăl ar fi fost chiar executat pentru contrafacerea livră savârșite, iar fiul a putut scăpa doar cu fuga, mai întâi la Atena, unde a intrat în memoria contemporanilor prin învățăturile sale; apoi, la Corint, ca dascăl pentru copiii

unui bogat localnic, care l-a cumpărat de la piratii ce-l capturasera în timpul unei călătorii și apoi l-a eliberat. După moarte, compatrioții au revenit asupra sentinței și, ca o adevărată ironie a sorții, în timpul stăpânirii romane, la Sinope, localitatea natală, au fost bătute monete chiar cu efigia sa!

Între oficial și neoficial în Antichitate

În opinia specialiștilor, au existat cel puțin două tipuri de falsificări: cel oarecum oficial, respectiv, care se baza pe reducerea titlului de aliaj

(economia de metal nobil astfel realizată aducând câștiguri autorităților), și efec-tiva fabricare de bani falși în mulajele formei monetelor originale se turna metal de culoare galbenă sau ulterior aurit.

Prima monetă de aur cunoscută – care a devenit, ca formă și mod de imprimare, model pentru cele care au urmat – este cea bătută în jurul anului 670 î.Hr. de regele Gyges (708-670 î.Hr.) din Lidia.

Dintre falsurile acceptate, îl putem aminti pe cel al tiranului grec Policrates din Samos (535-515 î.Hr.), care, potrivit însemnărilor lui

Herodot, a trimis spartanilor ce-i înconjuraseră cetatea o mare sumă în monete aparent valoroase, ele fiind bătute din plumb și doar poleite cu un strat subțire de aur. Din aceeași categorie face parte și exemplul ce îl are ca personaj principal pe împăratul roman Teodosiu I sau Teodosiu cel Mare (347-395), care a bătut, la monetăria din Constantinopol, în mod oficial, piese false, cu scopul de a le da în folosință popoarelor migratoare ce pătrunseseră până în Scitia Inferioară și Tracia.

Istoria consemnează și cazuri mult mai vechi. Astfel, pe vremea unui alt împărat roman, Octavianus Augustus (27 î.Hr.-14 d.Hr.), au fost emiși dinari falși, plasați, prin intermediul negustorilor egipteni, pe piața din India, unde erau la mare trecere, deoarece localnicii nu se pricepeau să distingă piesele autentice. În aceeași idee, arheologul german E.A. Stückelberg a dovedit că monete de argint ale primului Imperiu Roman erau falsificate încă din acea perioadă. O dată cu monetele autentice de epocă începeau să circule așa-numiții „dinari căpușii“, monete de cupru acoperite cu argint.

Amploarea falsificărilor de monete din Antichitate este

Ducele Jean de Berry a trebuit să-și plătească mercenarii...

dovedită mai ales prin prezența a numeroase forme de turnare imitate în colecțiile unor muzee importante, precum cele din Paris, Nantes, Orléans, Toul sau Basel.

Din porunca stăpânului

După cum relatează cronică orașului Speyer din Renania, *Jüngere Achtbuch*, în 1443, membri ai bandei Stirnstosser au suflat cu aur și argint monete străine retrase din circulație. Dacă acele monete înnobite nu trezeau dorința de achiziție a presupusului cumpărător, i se povestea că... erau tocmai banii pe care i-a

primit Iuda pentru vinderea lui Iisus Hristos. Populația rurală, îndeosebi, era atrasă de astfel de relicve.

Pe fundalul unor asemenea cereri mari, au apărut și adevărate fabrici de falsificare de monedă. Un loc fruntaș în branșă a fost ocupat și de atelierele din Padova, ale căror monete au devenit cunoscute nu numai pe piețele interne, ci și în cele din Franța sau Germania, sub numele de *Patavina*.

Deseori, arta falsificatorilor încerca și reușea chiar să devină o știință. Anticarul din Padova Giovanni Cavino (1500-1570) și arhitectul, pictorul, cercetătorul de antichități și scriitorul Pirro Ligorio (1493-1580) au devenit cunoscuți ca adevărați maeștri ai falsificării de monete. Cavino, de exemplu, lucra atât de conștiincios, încât se consulta și cu istoricul Alessandro Bassiano pentru ca operele sale să fie cât mai apropiate de realitate. Se spune chiar că marele Goethe, deținător al unei impresionante colecții de monete (circa 4.000), ar fi fost una dintre victimele acestuia. Tehnica nu a dispărut, după cum era de așteptat, cu moartea lui Cavino sau Ligorio. Alte nume recunoscute în domeniul falsurilor

În Moldova secolului al XV-lea baterea concomitentă a unor monete din argint sau bronz cu aceeași greutate, mărime și valoare nominală (în fond, fiind vorba de monete străine, imitate în spațiul românesc!) a reprezentat un adevărat fenomen financiar. Era vorba de o falsificare oficială a monetelor, ca un mod de reglare și acoperire a unor deficite economice. Odată fenomenul crescând în amploare, autoritățile nu au putut rămâne nepăsătoare. Astfel, în 1551,

Gheorghe Martinuzzi, guvernatorul Transilvaniei în perioada 1541-1552, a ordonat bistrifișilor arestarea de urgență a tuturor monetarilor din Rodna, deoarece se descoperise că băteau monedă falsă. În 1618, Dieta din Sibiu se plânga de o altă batere de monete false, la Caransebeș și Lipova.

de monete romane au fost și olandezul Hubert Goltzius (1526-1583) sau italianul L. Cigoi (1811-1875).

Amploarea falsurilor a devenit atât de mare, încât, de exemplu în Spania, în anumite perioade, au circulat mai multe monete de argint – îndeosebi cea denumită *Duro* – parțial sau integral falsificate, în detrimentul monetelor autentice.

Enea Vico (1523-1567) parmezanul, vestit pentru lucrările sale de gravură, a scris, în 1558, și o lucrare aproape dispărută astăzi, în care se ridica împotriva falsificatorilor de monete antice, de altfel piese de colecție foarte căutate în timpul său.

Una dintre tehnicile utilizate viza execuția unei forme în două părți, după piesele clasice bătute, care apoi se lipeau și se turnau. Doar cunoscătorii foarte atenți puteau deosebi o monetă bătută de una turnată, mai ales că falsificatorii răzuiau striurile turnate și gravau manual inscripțiile și reliefurile mai șterse.

În anul 1568, după cum o atestă scrisorile familiei de bancheri Fugger, un negustor i-ar fi oferit unui membru al familiei, vestit pentru colecția sa, o monetă de aur cu profilul lui Seleukos I Nicator (358-280 î.Hr.), guvernatorul macedonean din Siria. Fugger a refuzat însă moneda, trimițându-i vânzătorului un bilet cu următorul conținut: „Pe Seleukos îl socot o piesă turnată și încă una modernă, zică sculptorul Juan ce-o vrea.”

... operație în care a fost implicată și soția sa, Jeanne

Într-o altă scrisoare, câțiva ani mai târziu, în 1610, negustorul de antichități Ph. Hainhofer i se confesa ducelui Philipp de Pomerania și Stettin, insistând tocmai pe posibilele atribute ale autenticității: „...la monete antice nu mă pricep, nu m-am putut ocupa de ele din lipsă de timp; alții însă, care afirmă că le cunosc, consideră aceste *numismata* ca originale și autentice, mai ales că provin dintr-un loc nobil și au fost strânse cu trudă și cheltuială, mulți ani la rând.”

Valerio Belli (1468-1546), un cunoscut giuvaergiu din perioada Renașterii, a intrat în istorie și prin faptul că ar fi imitat monete rare. Faptul ar fi fost dovedit și de amintirile lui Francisco de Hollanda, care scria că aurarul i-ar fi arătat vreo 50 de medalii din „aurul cel mai pur, pe care le-a făcut cu mâna proprie în stil antic, într-un mod atât de demn de admirație, încât înalta părere pe care o aveam despre Antichitate mi s-a părut exagerată.”

La rândul său, cunoscutul artist și biograf Giorgio Vasari (1511-1574) relatează că pictorul Bernardino Marmitta din Parma și-a părăsit meseria inițială și „s-a dedicat cu totul producerii de medalii după model antic”. Iar Lodovico, fiul lui Marmitta, falsifica monete cu o măiestrie pe care același Vasari a calificat-o drept „*grandissima utilità*”.

Un alt caz cunoscut de falsificator de monete al Evului Mediu este Loys Secrétain, care, la Loches, o localitate din valea Loarei, în 1487, fabrica trei perechi de monete, ce imitau la perfecție unele piese locale: *ecu-ul à la couronne*, *demi-ecu-ul* și *florinul*. Arestat, a mărturisit că ar fi realizat... capodopera pentru stăpânul său și din porunca acestuia!

Poate tocmai grație prezenței impresionante de falsuri, s-a ajuns ca, în Viena secolului al XVIII-lea, de exemplu, monetele de aramă să nu fie considerate demne de a fi folosite la Curte. Colecțiile imperiale turnau în

La festinurile celor doi duci, mesele erau îmbelșugate

argint monetele de aramă, falsurile fiind astfel expuse pe post de originale!

Carl Wilhelm Becker (1772-1830), consilier al prințului de Ysenburg, un alt „artist” celebru în branșă, a falsificat, la începutul secolului al XIX-lea, aproape 300 de monete diferite. El își învechea produsele așezându-le într-o ladă umplută cu piei, cu pilitură de fier tratată cu acizi și... bagele. Peste tot unde călătorea, consilierul își purta în diligență prețiosul recipient. Cu toate că a creat atâtea bogății, aceasta nu s-a lipit de el, deoarece Becker își vindea mereu producțiile prin intermediari, mult mai abili din punct de vedere financiar decât germanul.

Familia de Berry are probleme

Unul dintre cele mai debătute cazuri de falsificare de monedă din epoca medievală se leagă de numele ducelui de Berry, Jean, fratele regelui Franței Carol al V-lea (1364-1380). De astă dată, cauza era mult mai... pământească: respectiv, nevoia de a onora plata mercenarilor angajați, în 1412, pentru a apăra orașul francez Bourges. Lipsiți de recompensă materială, soldații puteau fi scăpați din mână și s-ar fi dedat la acte de vandalism și distrugerii.

După cum o atestă un act regal, la 6 februarie 1423, regele Carol al VII-lea (1422-

Artistul și biograful Giorgio Vasari (1511-1574)

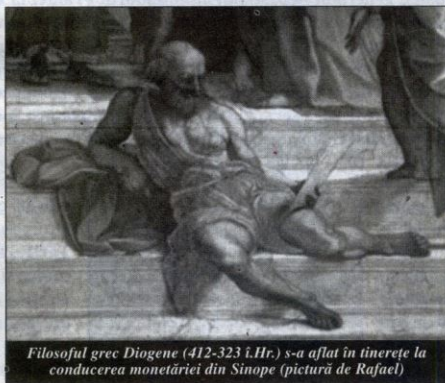
1461) îi acorda unei anume Marie de Boulogne proprietățile lui Jeanne de Boulogne, nimeni alta decât soția mai sus-pomenitului duce.

Și tot o nevoie ar fi împins-o și pe aceasta spre falsificarea de monete! Căci soarta s-a dovedit destul de cruntă cu tânăra Jeanne, născută la 1378, în familia d'Aliénor, moștenitoare atât a comitatului de Boulogne, cât și a celui de Auvergne. La doar trei ani,

rămasă orfană, a fost încredințată unei rude, contele de Foix-Béarn. Acesta a crezut că și-a îndeplinit cu brio dificila sarcină când, în 1389, a căsătorit-o cu unul dintre frații regelui, la fel de necoptul Jean, duce de Berry (1340-1416). La moartea acestuia, nu a rămas prea mult timp văduvă, recăsătorindu-se cu Georges de la Trémoille (1382-1446). Ultima alegere s-a dovedit însă din cale afară de proastă. Căci soțul a ușurat-o de toată averea din Auvergne. Rămasă fără alte posibilități financiare, Jeanne și-a adus aminte de tehnicile folosite, pe vremuri, de primul soț. Pentru a-și produce atât de necesarii bani, a apelat, se pare, la serviciile unui meșter renumit al vremii, pe care l-a adus la castelul său din Saint-Sulpice. Din subsolurile proprietății aveau să iasă apoi aproape perfecții *florettes*, așa-numiții bani de argint, echivalentul a 20 dinari de Tour.

Dar nu era deloc o practică nouă pentru Franța, dacă este să ne luăm după elementele

de atelier desco-perite în grottele din regiunea Aude. Sau, dacă pomenim de așa-numita afacere Fauvel, după numele unui orfevru parizian care a închiriat, în 1459, un castel în apropiere de La Voulte. Motivul, tocmai fabricarea de bani falși. Metoda utilizată, acoperirea cu aur sau argint a monetelor de bronz sau fier. ■

Filosoful grec Diogene (412-323 î.Hr.) s-a aflat în tinerețe la conducerea monetăriei din Sinope (pictură de Rafael)

Fată de boier
de rang mijlociu

● „Revoluția“ declanșată
de doamna Sebastiani ●
Moda pariziană vine de
la... Răsărit ● Școli
pentru fete ●
Dispare obligația
de a sta în picioare
în fața bărbaților ●
Trei din patru librării
din Iași vând doar carte
franceză ● Câte doi
amanți, pentru mai
multă siguranță

Marea logofeteasă Smaranda Catargi
(pictor anonim, ulei pe pânză)

MODĂ ȘI SALOANE ÎN PRINCIPATE

DANIELA COSMA

Începutul secolului al XIX-lea le găsea pe doamnele Principatelor Române – după cum nota scriitoarea Dora d'Istria – „cu desăvârșire deprinse cu datinile asiatice. Șezând jos toată ziua, cu gamba în cruce pe un divan, mestecând la rădăcini de sacăz, ele se ocupau numai cu convorbiri fără însemnătate, cu cosmeticuri și cu toaleta. Unghiile lor erau colorate în roșu deschis, părul presemănat cu galben; gâtul lor scânteia de pietrării, o rochie strâmtă și fără crețuri se prindea cu cataramă sub sân, pe care-l puneau la iveală într-un mod puțin grațios.“

În aceeași perioadă, generalul Sebastiani, ambasadorul Franței la Constantinopol, era invitat la un bal organizat de domnul Țării Românești, Constantin Ipsilanti. Auzind de bal, doamnele bucureștene „alergară aici grăbite de a examina costumul doamnei Sebastiani [...] Își poate face cineva o idee despre înmărmurirea generală, când ea intră cu o simplă rochie de crep albă, fără alte podoabe decât junețea și frumusețea sa. Inteligența cea vie a româncelor fu izbită de acest contrast. De la acea serată, o revoluțiune completă se îndeplini și în ideile și în toaleta lor.“ Am desprins citatul din aceeași lucrare, Femeile în Orient, a autoarei mai înainte menționate.

In mai puțin de un deceniu de la balul dat în onoarea ambasadorului Franței, o mare parte dintre femeile aristocrației din Principatele Române adoptaseră moda apuseană, iar moda nu a fost decât unul dintre primele

semne ale pătrunderii noilor idei ale Occidentului.

Sursele modernizării pentru acest colț al Europei au fost numeroase, ocupațiile rușesti fiind una dintre cele mai importante. Invadând spațiul românesc ori de câte ori se

afila în conflict cu Imperiul Otoman, Rusia a adus în Țările Române, odată cu trupe, și idei din Occident. Acestea cuprindeau un spectru larg de preocupări, de la modă și muzică, la literatură și maniere.

Pe tot parcursul secolului al XVIII-lea, dar cu precădere începând cu a doua jumătate a sa, Imperiul Rus a suferit o puternică influență franceză. Deja, în timpul domniei Ecaterinei a II-a (1762-1796), la Curte se vorbea, se scria, se mânca franțuzește și mai ales se purta moda de la Paris.

In Principatele Române, ocupația rusească din 1806-1812, în contextul unui nou război ruso-turc, s-a dovedit decisivă pentru schimbarea modului în care femeia era privită și se privea pe sine.

Generalul de Langeron, un francez intrat în armata rusă, povestea în memoriile sale: „În 1806 găsirăm multe jupăne în costum oriental, casele lor lipsite de mobile și bărbații foarte geloși.” Doar un an mai târziu, generalul francez Rochechouart înfățișa o cu totul altă imagine: „Jupănesele se îmbrăcau acum după moda pariziană sau vieneză, împrumutând și manierele de la vechea Curte a Franței. Chiar și mobilele lor erau aduse de la Paris.”

Cum a fost cu puțință o transformare atât de rapidă? Un răspuns posibil ar fi că femeile înaltei societăți, neglate decât într-un mod superficial de valorile orientale, odată eliberate din reclusiunea în care acestea le forțaseră să viețuiască, au descoperit o lume foarte diferită, cu noi posibilități, pe care nu s-au sfiit să le exploreze. Pentru a intra în lumea strălucitoare a ofițerilor

LE FOLLET

Le Follet, jurnal de modă parizian

„Așadar, până acum de cinci ori își schimbă hainele. Întâi la 1812 și-a ras barba și s-a îmbrăcat europeană. Pe urmă, în vremea d. Calimah luă iar costumul lung. La 1821 băjenănd, îmbracă iarăși fracul și își rase și mustățile. Întrunându-se, iar luă ișlicul. Apoi, la 1828, apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari și barbete și puse și ochilari. Zice că nu se va mai schimba, dar putem să îl credem?”

(Costache Negruzzi
despre dorința unui boier
de a împăca moda și politica)

Rochie purtată în secolul al XVIII-lea
(atelier balcanic, catifea orientală,
pânză de in, fir de aur)

ruși era nevoie de o cheie, iar aceasta era găsirea unui limbaj comun. Moda a fost o literă foarte importantă în noul alfabet.

Totodată, marii boieri au început pentru prima oară să se preocupe de educația fiicilor lor. Le-au pus să învețe și altceva decât să facă prăjituri sau să crească viermi de mătase. Sosesc acum din Occident numeroși percepatori pentru copilele de boier. Altfel, acestea sunt trimise la pension, în străinătate. Curând se deschid și școli pentru fete în Principate, astfel că în 1812 soții Germont înființează o școală în Moldova, iar în 1815 Aneta Cavallini pune bazele unei școli pentru fete în Țara Românească.

Idată cu hainele și educația, doamnele nobile au primit și un nou statut. Femeile au fost primite să stea la masă alături de bărbați. Li s-a îngăduit chiar să primească și să facă vizite: „Nu mai erau obligate să stea în picioare în fața bărbaților lor și au început să cuteze a se așeza pe divan la locul de cinste”, după cum aflăm de la Pompiliu Eliade.

Capitalele Principatelor Române au început să răsună de muzica balurilor grandioase date de cutare sau cutare mare boier. Moldovencele și muntencele învățaseră de la ofițerii ruși nu numai să se îmbrace după ultima modă de la Paris, ci și să danseze. „Aceste doamne scria același Langeron când vor să învețe ceva dovedesc mari aptitudini: au ajuns, într-un an, să danseze

„Românii se fac turci cu turcii, francezi cu francezii, englezi cu englezii“

(Vasile Alecsandri)

Același conte de Lange-ron, care fusese martorul rapidei transformări în modă, ironiza „spiritul de competiție“ de care dădeau dovadă femeile când era vorba să respecte „canoanele“ modei. „Aflând că, în țările civilizate, uneii femei îi ședea bine să aibă un amant, doamnele din Moldova și-au luat câte doi, ca să fie cât mai la modă.“

de minune, în timp ce pe vremea când am sosit noi în Moldova, nu știau nici să meargă.“

Saloanele patronate de Ana Manu, Elena Sturza, Catinca Ghica sau Cleopatra Trubetzko erau locuri unde se dansa și se asculta muzică, dar găzduiau și adunări unde se discuta politică și literatură.

Cea mai bună sursă pentru a afla despre orice schimbare a modelelor era desigur reprezentată de jurnalele de specialitate care circulau în Principatele Române încă din primul deceniu al secolului al XIX-lea. Astfel, Stanislas Bellanger are ocazia să vadă la București, într-o mare casă boierească, doamne elegante răsfoind un jurnal de modă parizian, *Le Follet*.

În aceeași perioadă Principatele cunosc o adevărată frenezia a romanelor franțuzești. În anii 1830, din patru librării câte existau la acel moment în Iași, trei nu vindeau decât cărți în limba franceză.

Pentru a ilustra amploarea schimbării intervenite în modă, vom apela la o comparație. În 1794, John B.S. Morret de Rokeby, călătorind spre Constantinopol, trece și prin Țara Românească lăsându-ne o descriere detaliată a veșmintelor unei boieroace: „Rochia era adunată în jurul gleznelor și picioarelor ca niște pantaloni și era făcută din muselină ușoară cu picățele. Pe cap purta un fes înalt cu un ciucure de aur în creștet și o basma din șal în jurul frunții, iar părul atârându-i liber pe umeri. Pestă rochie purta o lungă malotea de mătase albastră deschis, mărginită cu blană și cu jumătate mâneci; în picioare avea cizme din piele galbenă, fină, și papuci

pe care îi lăsa lângă sofa pentru a-și ridica picioarele, pentru că ele stau toate turcește.“

Portretul logofetesei Smaranda Catargi, aproximativ un deceniu mai târziu, stă ca dovadă a revoluției vestimentare ce străbătuse Principatele Române. Șalvării au fost înlocuiți cu o rochie albă de muselină cu mici trandafiri roșii și cu fireturi din fir de aur, pe cap fesul și basmau au lăsat locul zulușilor meniți să pună în valoare chipul. Bijuteriile orientale au dispărut complet din vestimentația care dorea să impresioneze prin finețe și simplitate.

Doamnele marii boierimi, inițiind această transformare la începutul secolului al XIX-lea, nu au făcut altceva decât să deschidă calea spre modernizarea mai întâi în înfățișare și apoi în idei a Principatelor Române. ■

Encyclopædia Britannica ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVI

CLASELE V-VIII

PROIECT EDITORIAL UNIC
PE PIAȚA ROMÂNEASCĂ
DE CARTE:

16 VOLUME,
PUBLICATE ÎN PERIOADA
2008-2010!

Enciclopedia nu se cumpără de la chiocșii

Britannica CORINT JUNIOR
www.corintjunior.ro

A APĂRUT
ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVI
volumul 1, litera A

2300

DE ARTICOLE
CU INFORMAȚII
DIN CELE MAI
VARIAE DOMENII

Partener media:
terra

Așa vă place istoria?

Am prezentat, în numărul trecut, unele considerații privind discursul gastronomic în Țările Române în Evul Mediu, cu influențele aduse de contactele cu Orientul, dar și cu Occidentul european. Studiul gastronomiei poate reprezenta o cale de a studia evoluția mentalităților și a transformărilor provocate în societatea românească de procesul de modernizare.

Cărțile de bucate pot fi, astfel, surse de cunoaștere a stilului de viață.

CĂRȚILE DE BUCATE ROMÂNEȘTI

MARIANA NET

În secolul al XIX-lea, seria cărților de bucate românești (cel puțin în ceea ce privește circulația și audiența de care s-au bucurat) este deschisă de volumul *200 rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești* (Iași, 1841), care-i are ca autori pe M. Kogălniceanu și C. Negruzzi. Pagina de gardă menționează că scrierea fusese publicată „cu cheltuiala și îngrijirea unei societăți de iubitori de înaintarea și strălucirea neamului românesc.” Alcătuirea unei astfel de lucrări izvoara, evident, din același program ideologic al generației pașoptiste de modernizare a vieții publice, de răspândire a culturii și de introducere a cunoștințelor

folositoare în straturi cât mai largi ale societății.

Între șnițele și dulceturi

În 1846, tot la Iași, iese de sub tipar o carte de bucate tradusă din franceză de un oarecare Robert. Volumul deschide seria unui lung șir de traduceri de astfel de cărți franceze. Nu ne vom ocupa însă, aici, de această categorie de texte.

Ca și volumul lui Kogălniceanu și Negruzzi, toate cărțile de bucate apărute în spațiul românesc începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea conțin și o prefață a autorului, cu o marcată in-

tenție prescriptiv-didactică, adesea ludică. Sunt date informații despre cum se aranjează masa, în ce ordine trebuie serviți musafirii, succesiunea bucatelor etc. Informațiile de acest tip au o importanță egală cu aceea a rețetelor propriuzise. Apar, de asemenea, referiri la proprietățile unor preparate din carne și ale unor legume, la felul cum trebuie depozitate și păstrate ingredientele ș.a.

În 1865, Christ. Ionin publica la București volumul *Bucătăria română. Carte cu-prinzătoare de mai multe rețete de bucate și bufet*. Conținea rețete franțuzești, balcanice, italienești (*înghețata*), englezești (*curry, pudding*,

punch) și central-europene (șnițel, papricaș). Acest detaliu, aparent insignifiant, arată deschiderea mentalității românești spre alte spații culturale.

În același an, 1865, și tot la București, iese de sub tipar volumul *Bucătăria românească*, cu autor nespecificat. Are 224 de rețete, ce acoperă toate ramurile bucătăriei. Ca și volumul anterior, este destinat, cu precădere, *high life*-ului românesc, pentru care tradiția de tip *cocktail* sau *bufet*, foarte la modă și în Occident, devenise o practică obișnuită, mai ales la baluri.

La puțină vreme, în 1871, Ecaterina Steriady, soția unui colonel, publică *Buna menajeră*. Volumul apare la Galați, la Tipografia Otto Billig. Lucrarea este tributară unei gândiri tradiționaliste, dar marchează, în același timp, trecerea spre mentalitatea vest-europeană. În societatea românească tradițională, gospodina cu o anumită stare se remarcă mai ales prin știința de a face dulceturi, dulciuri, eventual garnituri. Când nu le pregătea ea însăși, știa măcar să supravegheze treaba servitorilor.

Astfel, dulceturile, compoturile, aluaturile, înghețatele, buđincile, deserturile, în general, ocupă cam jumătate din carte. Cealaltă jumătate cuprinde felurile „importante”: marinate, supe, rasoluri, preparate calde, fripturi, salate (inclusiv păstrarea verdețurilor marinate, o delicatesă dispărută astăzi din bucătărie) etc.

Apariția unei cărți de bucate la Galați poate fi un semn că „marea bucătărie” (*la haute cuisine*) încetează de a mai fi apanajul unei elite și tinde spre statutul de *cultură de masă*. Fenomenul arată, totodată, că preo-

Prozatorul Constantin Bacalbașa a scris și o carte de bucate

cuparea pentru îmbunătățirea, pentru rafinarea bucătăriei înșee să se generalizeze.

În anii următori, cărțile de bucate se înmulțesc și încep să apară tot mai mult în orașe de

se înființează școli de menaj. Printre elevele care urmează cursurile acestora se numără mai ales fete sărace de la țară sau din mahalalele orașelor. Cel mai adesea erau orfane aflate sub oblăduirea guvernului sau a Coroanei. Natural, bucătăria ocupa locul cel mai însemnat în aceste instituții.

Semnalăm, în acest sens, cartea *Organizarea lucrărilor practice în Școala de menaj de pe lângă Azilul „Elena Doamna”*, publicată de Mărgărita Miller-Verghy, în 1907, la București. Un întreg capitol este dedicat bucatelor și dulceturilor pe care fetele învățau să le pregătească la școală, iar un altul activităților practice legate de păstrarea curăteniei și ordinii, în bucătărie și în cameră. Fetele trebuia să învețe să gătească lucruri simple, de vreme ce se pregăteau să ducă o viață modestă, lipsită de orice lux.

Se cuvine menționat, totodată, că la finele secolului al XIX-lea apar mai multe cărți de bucate adresate țărăncilor. Doamne din societăți de binefacere țin conferințe pe teme gastronomice în mediul rural sau scriu cărți de bucate adresate, direct și explicit, sătencelor. Poate cea mai importantă calitate a unor asemenea texte este absența totală a oricărei urme de naționalism, de propagandă rurală sau de complexe de inferioritate.

Un singur exemplu: *Bucătăria țărăncei*, volum nedat, de Maria Dobrescu, cuprinde 23 de rețete pe bază de cartofi, 12 rețete pentru varză dulce, 3 rețete pentru varză acră, 10 rețete pentru fasole verde, 3 rețete pentru mazăre, 3 rețete pentru linte, 4 rețete pentru dovleac, 9

„Bucătăria, ca și istoria, ține și de știință, și de artă [...] Progresele ei pot indica gradul de civilizație al unui popor, dar nu sunt în funcție de el, exclusiv. Englezii, de pildă, sunt, fără îndoială, un popor foarte civilizat, dar bucătăria lor e inexistență, pe când despre cea rusească putem sta de vorbă (și vom sta).“

Păstorel

provincie, precum Focșani, Bacău, Craiova etc.

Rețete pentru orfane și pentru „bucătăria țărăncei“

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se fac, de asemenea, eforturi pentru a ridica nivelul de viață al țăranilor. Cam peste tot în țară

Restaurantul „La Iancu” din strada Blăniari

rețete pentru verdețuri ș.a.m.d. Cartea mai include rețete pentru colivă, colaci și alte „pomeni” tradiționale. Mai găsim diverse sfaturi practice cu privire la ciupercile otrăvitoare, sugestii pentru îmbunătățirea unor diverse preparate sau pentru a le moderniza.

Nu e lipsit de importanță faptul că, la începutul secolului, Maria Dobrescu apare, pe coperta unei cărți de bucate publicate la Socec. „Maria general Dobrescu, Diplomata Școalei Normale Superioare de menaj din Fribourg (Elveția), a Școalei de avicultură din Vilvord (Belgia), a învățământului normal menajer și agricol din Lacken (Belgia), Inspectoare școlară a învățământului gospodăresc.”

Un alt exemplu este *Cele trei bucătării principale, sau bucătăria românească, franceză și germană* (București, 1894). Merită menționată și o *Carte de bucate*, nedată, de M. Sevastos, apărută la București cam în aceeași perioadă, ce se ocupă, după cum precizează subtitlul, de „bucătăria română, franceză, rusă, greacă, italiană, turcă, maghiară, poloneză și germană”.

Pentru sănătoși și bolnavi

Cam pe aceeași linie cu lucrarea Mariei Dobrescu se înscrie cartea lui Emil Procopiu (Stamate Bucătaru), intitulată *Rețete de mâncări din bucătăria veche* (Câmpulung, 1931). Volumul pune accent pe preparatele tradiționale, intrate în uz, și cuprinde numai 176 de rețete. Acoperă o zonă

Un alt autor de cărți de bucate, C. Negruzzi

vastă, de la salată de țâri și sardele, de Lisa, la jigo de mistreț și salată de sparanghel, fără a neglija preparate precum ciulama de pui, tocană cu carne de porc, fasole verde cu carne, crap umplut, coaste de porc afumate, piftie sau salată de varză acră. Departe de a indica o tendință naționalistă,

„Raza Balcanului se termină acolo unde, pe lângă altele, în restaurantele în care nu se aud decât șoapte, clienții sunt răbdători și personalul politicos [...] Personalul nu poate avea maniere mai distinse decât clientela pe care o servește.”

Păstorel

cartea își propune să confere o notă de distincție unor feluri de bucate uitate. Printre preparatele din volum: „curcan cu caise”, „ciorbă de melci”, „ciorbă de dovlecei umpluți cu carne”, „sos de capere”, „iahnienie de caracatiță”.

Iași în secolul al XIX-lea

În jurul anului 1900, se constată și un interes marcat pentru dietă. De cel mai mare succes pare să se fi bucurat un volum anonim apărut la București în 1900 și intitulat *Regina bucătăriei sau Bucătăria universală pentru sănătoși și bolnavi*, ce conține peste 100 de rețete de preparate obișnuite, dulciuri, patiserie și băuturi dietetice. Până la Primul Război Mondial, volumul a cunoscut șase ediții.

Apariția acestor cărți indică o tendință evidentă de a acclimatiza tot mai multe bucătării, respectiv, tot mai multe culturi, pe teren românesc. Reflectă însă și un fenomen chiar mai important: absența oricărui complex, odată conștientizat faptul că civilizația românească era situată în punctul de intersecție a diverse influențe, venind din direcții multiple. Astfel, nu este deloc șocantă publicarea, la finele secolului al XIX-lea, a unei cărți intitulate *1.001 de rețete. Carte de bucate pentru familii și restaurante. Bucătărie de lux și bucătărie dietetică*, apărută la București, la

bine-cunoscuta tipografie „Universul” și semnată de prozatorul Constantin Bacalbașa, din acest punct de vedere un precursor al lui Păstorel Teodoreanu.

Introducerea are o însemnată specială. Înainte de a compila acest opus, Bacalbașa a rugat cinci doamne și cinci domni, în general din înalta societate (cu una sau două excepții), să-i trimită rețeta lor preferată. Retorica celor zece „persoaje” variază în funcție de statut social, avere, profesie (printre „intervistați” se numără un di-

plomă, un fost ministru, directoarea unei școli de menaj etc.) și de gradul de cunoaștere a uzanțelor din lumea bună.

Sarmale fierțe în vin de Cotnari

În ceea ce privește civilizația românească interbelică și felul cum a fost reflectată aceasta în cărțile de bucate (în volumele cu teme gastronomice, în general), se cuvin remarcate o serie de detalii interesante. Semnalăm, înaintea de toate, o *Culegere de rețete româno-americane*, compilată de Elisabeta și Lorin și apărută la București, la începutul anilor 30. Scopul mărturisit al volumului era acela de a acclimatiza bucătăria americană (destul de „exotică” pe atunci) în România.

În 1939, cu foarte puțin înainte de izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, textul menționat a avut și o „replică”: volumul *Savoury Rumanian Dishes and Choice Wines* (apărut exclusiv în limba engleză și nesemnă, adaptare mult simplificată a peste 100 de rețete românești la gustul american. Cartea a apărut la București.

O altă caracteristică a discursului gastronomic românesc în perioada interbelică este revenirea în modă a bucătăriei tradiționale. Un exemplu în acest sens îl constituie amintita carte a lui Emil Procopiu.

Reprezentantul cel mai cunoscut al gastronomiei românești puse în text în anii interbelici este, fără îndoială, Păstorel Teodoreanu. Tendința manifestată de Păstorel nu este însă singulară în epocă. În 1926, cu aproape un deceniu înaintea sa,

Un cunoscut reprezentant al gastronomiei românești, Păstorel Teodoreanu

Henriette Krupensky-Sturdza a publicat, la București, o *Carte de bucate veselă! Scrisă de o bunică*. Stilul ludic al rețetelor, remarcile sale în cheie ironică despre ieftinătatea vieții dinaintea de război, prin comparație cu recesiunea de după aceea, considerațiile cu privire la calitatea mușafirilor (determinantă pentru plăcerea pe care o ai la masă), observațiile aproape „filosofice” referitoare la interdependența dintre vârsta comensilor și gradul de considerație care li se acordă în societate fac din Krupensky-Sturdza o precursoră a lui Păstorel.

Pe numele său adevărat Alexandru Oswald Teodo-

reanu (1884-1964), Păstorel era fratele romancierului Ionel Teodoreanu (1898-1954). S-a remarcat ca scriitor comic, epigramist, jurnalist și avocat. A devenit renumit mai ales prin cronicile gastronomice din *Adevărul literar și artistic*, *Bilete de papagal*, *Lumea*, *Magazinul* și *Vremea*. Le-a reunit apoi în volumul *De re culinaria*. În afară de rețetele propriu-zise, cronicile lui Al.O. Teodoreanu au făcut epocă datorită considerațiilor sale cu privire la relația dintre gastronomie și cultură, pe de o parte, și dintre gastronomie și mentalități, pe de altă parte.

Păstorel a adus originale îmbunătățiri unor rețete tradiționale. El a sugerat diferite *metisaje*, ce tindeau să confere statutul de *haute cuisine* unor vechi bucate. De pildă, la rețeta pentru sarmale, a sugerat ca acestea să fie fierte într-un litru de vin de Cotnari în care a fost dizolvată, în prealabil, o cantitate mare de bulion. A adăugat, deloc ludic, că vinul de Cotnari, mult prea rar, poate fi înlocuit cu succes de vinul de Porto alb. Ca vin ideal de băut la sarmale, sugera Bourgogne.

S-ar putea scrie un studiu întreg numai pornind de la remarcile lui Păstorel privitoare la gastronomie. Merită remarcat faptul că, după părerea sa, calitatea unui

preparat culinar prin extensie, bucătăria unui popor depinde mai puțin de ingredientele folosite sau de cantitatea acestora și mai mult de preocuparea consumatorilor de a îmbunătăți, de a rafina continuu acele rețete și, cu deosebire, de *atitudine* a unui popor cu privire la bucătărie și de contextul în care o plasează. ■

Restaurantul „Cafe de Paris”, din strada Mihai Vodă

PRAPORCICUL ION C. BRĂTIANU

MARIA GEORGESCU

Conform „atestatului” cu nr. 2.096 al Dejurstvei [comandamentul] oştirii din 16 aprilie 1843, privind situația militară a praporcicului de cavalerie Ion C. Brătianu, reiese că acesta „a intrat în slujba oştirii în anul 1835, martie 24, cu cin de iuncăr [soldat] și la anul 1838, aprilie 3, s-a înălțat în rang de praporcic [sublocotenent]”.

Așadar, la 14 ani, Ion C. Brătianu a fost încorporat în escadronul de cavalerie comandat

de fratele său mai mare, căpitanul Theodor Brătianu, la sugestia căruia începea o carieră militară pe care o va părăsi curând, în favoarea uneia politice de excepție. Numele său a dominat scena politică românească mai bine de 50 de ani, identificându-se cu o serie de evenimente ce au marcat România modernă: Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor (1859), aducerea prințului străin (1866), dobândirea independenței (1877-1878) și proclamarea Regatului (1881).

Din amintirile bunului său prieten și camarad de arme Grigore Caracș, descoperim un tânăr modest, cu aplecare spre studiu, serios, dar totodată vesel, afectuos și curtenitor cu domnișoarele din saloanele pe care le frecventa. Iancu (Ion C.) Brătianu „nu se mesteca niciodată printre tovarășii de arme care petreceau în jocuri de cărți, cu băuturi și desfrânări. Osebit de datoriile slujbei sale pe care le îndeplinea cu strictețe, ocupațiunile lui erau de a citi, a studia, iar petrecerea lui naivă era de a împărți viața de familie” în casa lui Grigore Caracș sau a surorii acestuia Catina, soția colonelului Ioan Odobescu.

„Silița ce Ion Brătianu arăta la slujba sa militară, dorința lui de a învăța, pe care o vedea toată ziua în familia noastră scria Grigore Caracș – făcu pe colonelul Odobescu să se gândească a-l număra printre ofițerii pe care dorea dânsul să-i trimită ca să studieze în străinătate, pentru ca să poată organiza bateria de artilerie”, cu cele câteva tunuri dăruite de sultan.

Deoarece Adunarea Obștească făcea opoziție domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842), deputații nu au încuviințat

crearea acelor stipendii pentru trimiterea la studii militare în străinătate. Dar colonelul Odobescu a stăruit în planul său și a apelat la clucerul Constantin (Dincă) Brătianu. Deoarece acesta „se cam împotriva, zicând că mai are un fiu mai mare, adică pe Dumitru Brătianu, pe care-l ținea însă de pe la 1835 la Paris cu mare cheltuială” (peste 1.000 de galbeni pe an), a fost nevoie de intervenția domnitorului pentru a-l hotărî „a da fiului său Iancu vreo 200 de galbeni pe an ca să meargă la Paris”.

Ca urmare, în 1841, prin porunca nr. 32 a lui Vodă Ghica, tânărul sublocotenent a fost „slobozit cu voie” a pleca în capitala Franței, părăsind astfel „odăița dintr-o dărmătură de casă din dosul Bisericii Curtea Veche” din București, pe care o împărțea cu un alt camarad de arme, poetul Grigore Alexandrescu.

La Paris nu va trăi mai confortabil. În comparație cu fratele Dumitru, care „era instalat într-un apartament din Rue d'Ouest, unde avea o frumoasă bibliotecă, precum și toate comoditățile”, Iancu locuia într-o mansardă, „unde trebuia să ridice patul cu frânghii la tavan ca să se poată învărti în

jurul mesei și a două scaune ce avea", și „mânca cu 75 de centime pe zi într-un pension din Place Saint Sulpice, recomandand de cărturarul francez filoromân Jean Alexandre Vaillant, pe care-l cunoștea din țară, unde acesta fusese profesor, și care îl va iniția în francmasonerie."

In anul 1843, domnitorul Gheorghe Bibescu (1842-1848) l-a „slobozit din slujbă tot cu acest rang", de praporcic, la cerere. Potrivit unui document emis de Ștabul (Statul Major) oștirii, sub iscălitura șefului oștirii, Costache Ghica, și contrasemnate de „împlinatorii datoriiilor de dejurstoi ștab-ofițer maiorul Popescu" și de „marele adjutant căpitanul Filipescu 2", se preciza că praporcicul Ioan Brătianu „în ștrafuri [amenzi] sub judecată n-a fost", că „însurat nu este" și că „știe să scrie și să citească românește, grecește și franțuzește". Peste numai doi ani, prin „porunca către oștire" nr. 92, din 29 iunie 1845, domnitorul Gheorghe Bibescu l-a reîncadrat și l-a mutat în arma artileriei, permițându-i-se „a merge peste graniță în Franța, cu arătare însă numelui că atunci numai îi va fi folositoare reintrarea sa în slujbă când, făcând învățăturile cuviincioase cu silință, va da la întoarcere dovezi cuviincioase de cerutele silințe. Sorocul ce i se dă spre acest sfârșit este de trei ani".

La Paris, Ion C. Brătianu a încercat să descifreze în instituțiile de învățământ superior frecventate nu numai secretele matematicii și ale artei militare, ci să cunoască și mediul intelectual și social. A urmat cursurile Școlii Militare de Stat Major, dar a fost atras și de cele de istorie, morală și limbi străine, ținute la Collège de France de profesorii Jules Michelet, Adam Mickiewicz și Edgar Quinet. Și-a

însușit – în contact cu școala, literatura și presa – idealurile libertății și democrației. Era firesc, căci a audiat mari profesori, precum François Guizot și Victor Cousin, a cunoscut teoriile economice ale lui Adolphe Thiers și Pierre Joseph Proudhon, a luat contact cu ideile enciclopediștilor, cu deosebire ale lui Voltaire și J.J. Rousseau, dar și cu doctrine sociale și liberale.

Nu a omis nici cunoașterea celor mai radicale opinii despre egalitate politică și socială, precum și cele de libertate individuală și colectivă, cu puternice accente socialist-utopice. A făcut parte din Societatea studenților români, unde se realizase o puternică atmosferă de solidaritate românească. Din 1844 sau 1845 a devenit membru al lojii masonice „Ateneul străinilor" („L'Athénée des étrangers") și, din 1846, al lojii „Trandafirul liniștei desăvârșite" („La rose du parfait silence") a Marelui Orient al Franței (Grand Orient de France), alături de fratele său Dumitru, C.A. Rosetti, N. Crețeanu, C.D. Rosenthal ș.a. A luat parte la revoluția izbucnită la Paris în februarie 1848, ce s-a impus ca model pentru națiunile Europei, inclusiv pentru cea română din întregul spațiu politic românesc.

În aprilie 1848, s-a întors la București, la „sorocul" de trei ani prevăzut de domnitorul Bibescu. „Învățăturile" în străinătate au fost nu numai

„cu silință" făcute, ci mult mai ample, depășind domeniul strict al științelor militare și mai de folos în formarea omului politic care a dominat o epocă – cea de emancipare a societății românești și de creare a României moderne. S-au adevărat aprecierile lui Alecu Vădă Ghica, făcute la un bal organizat la palat: „Să știți că iese ceva din acest ofițeraș!". ■

Fântâna din Place Saint Sulpice

Împăratul Napoleon al III-lea

Regina Victoria

ACORDUL DE LA OSBORNE

ANDREI CĂPUȘAN

Lordul George William Clarendon, ministrul de Externe britanic în mai multe cabinete

Tratatul de Pace de la Paris, semnat la 18/30 martie 1856, care punea capăt Războiului Crimeei (1853-1856; Magazin istoric, nr. 10/2004), nu a rezolvat problema Unirii Principatelor, dar a deschis calea către înfăptuirea ei. Era înlăturat protectoratul rus asupra Țării Românești și Moldovei, instalat după o altă pace, cea de la Adrianopole (1829), suzeranitatea otomană fiind păstrată, dar sub garanția puterilor europene: Franța, Marea Britanie, Austria, Rusia, Imperiul Otoman, Prusia și Regatul Sardiniei. Se hotăra,

Contele Alexandre Walewski, cel care a prezidat Congresul de la Paris

de asemenea, convocarea de Adunări (Divanuri) ad-hoc; care să se pronunțe asupra organizării viitoare a celor două țări, potrivit dorințelor românilor.

Patru luni mai târziu însă, Poarta Otomană adresa o notă circulară Puterilor garante, prin care se pronunța împotriva dreptului viitoarelor Adunări ad-hoc de a discuta problema Unirii.

În martie 1857, soseau la București comisarii Marilor Puteri însărcinați să supravegheze alegerile pentru Divanurile ad-hoc. În aprilie, unioniștii moldoveni protestau pe lângă Comisia europeană de informare împotriva abuzurilor caimacamului Nicolae Conachi-Vogoride, amenințând cu boicotarea alegerilor. În iulie, în Moldova alegerile erau falsificate de ultraconservatorul Vogoride, ostil unirii Moldovei cu Țara Românească. La Istanbul reprezentanții diplomați europeni ai Franței, Rusiei, Prusiei și Regatului Sardiniei au cerut imediat Porții anularea alegerilor. „Chestiunea românească” a adus astfel Marile Puteri în prag de război, cele mai îndârjite dintre ele fiind Franța napoleoniană și Anglia victoriană, aflate pe poziții diferite.

La 26 iulie, Napoleon al III-lea îi telegrafia contelui Alexandre Walewski, ministrul său de Externe: „Astăzi mai mult decât oricând trebuie să dăm dovadă de energie la Constantinopole. Dacă Poarta menține alegerile din Moldova, comunicați-i lui [Edouard] Thouvenel [ambasadorul la Istanbul] să își ceară pașaportul“. La rândul său, la 3 august, lordul Palmerston, premierul Marii Britanii, îl asigura pe ambasadorul otoman la Londra, Musurus Pașa, de întregul sprijin britanic în fața ofensivei diplomatice dezlanțuite de Franța.

Dar nici francezii, nici britanicii nu doreau dezvoltarea unui litigiu anglo-francez. Vor căuta, așadar, o soluție imediată de compromis, care nu putea fi alta decât o întâlnire la vârf Napoleon al III-lea – regina Victoria. Ea a fost rapid perfectată, urmând a avea loc în castelul Osborne de pe insula Wight.

În dimineața zilei de 6 august 1857, la o zi după declararea oficială a ruperii relațiilor diplomatice cu Poarta, Napoleon al III-lea, însoțit de Walewski, sosea la castel. Avea să rămână acolo până la 10 august, purtând discuții cu regina, cu prințul Albert, cu premierul Palmerston și lordul Clarendon.

Întâlnirea de la Osborne nu s-a soldat, din păcate, cu nici un act oficial scris, cu semnăturile și apostilele de rigoare. Există însă câteva documente foarte importante, care atestă conținutul discuțiilor: Memorandumul redactat la 9 august de lordii Palmerston și Clarendon, spre informarea cabinetului britanic; scrisoarea trimisă în aceeași zi de Walewski lui Bourqueney, ambasadorul Franței la Viena (au conținut identic); scrisoarea personală din 11 august a lui Clarendon către Stratford de Redcliffe, ambasadorul britanic la Istanbul.

Tonul împăratului Franței a fost ferm, aproape ultimativ. Englezii au realizat că, dacă ar fi continuat să se mențină inflexibili, consecințele pentru ei ar fi fost neplăcute: relațiile diplomatice ale celor patru puteri pro-unioniste cu Imperiul Otoman odată rupte, războiul devenea iminent, după cum iminentă era și alianța anti-otomană franco-rusă, de care Anglia se temea foarte mult. Confrunțați cu armatele celor patru puteri,

otomanii ar fi pierdut războiul, găsindu-se la masa tratativelor în postura înfrâniților, în fața francezilor și rușilor învingători. Anglia, în condițiile înaintării Rusiei în Asia Centrală și în Extremul Orient și ale răscotei șișailor în India (*Magazin istoric*, nr. 2/1976), cu siguranță nu ar fi dorit să aibă drept rivală o alianță solidă franco-rusă, care ar fi putut distruge integritatea Imperiului Otoman, șubreda ei pavază spre India.

In consecință, Palmerston și Clarendon au conceput o acțiune menită a lovi două ținte dintr-o lovitură: să convingă Poarta să anuleze alegerile din Moldova și să regleze chestiunea organizării interne a celor două Principate. Englezii au consimțit să sfătuiască Poarta să procedeze la anularea alegerilor din Moldova. Și au comunicat părții franceze această cedare, în cursul convorbirilor din 8 august. Imediat, Walewski i-a telegrafiat lui Thouvenel să nu părăsească capitala otomană. Primul – și cel mai important – punct al discuțiilor, consimțământul părții britanice la anularea alegerilor, fusese rezolvat.

S-a hotărât, prin urmare, ca guvernul de la Londra să sfătuiască Poarta să solicite revizuirea listelor electorale în conformitate cu deciziile luate în

Napoleon al III-lea a invitat-o pe regina Victoria să inspecteze flota de la Cherbourg (august 1858)

cadrul conferinței de la Constantinople, din 30 mai. Revizuirea va fi făcută de comisia europeană de informare de la București, în colaborare cu caimacamul Vogoride, într-un termen de 15 zile, din ziua în care va fi anunțată oficial la Iași anularea alegerilor. După expirarea acestui termen vor putea avea loc noi alegeri. Singura concesie pe care partea franceză a făcut-o a fost aceea de a nu supraveghea într-un mod prea rigid maniera de revizuire a listelor electorale.

Al doilea punct al discuțiilor s-a referit la viitoarea organizare internă a Principatelor. Chiar dacă, în această problemă, acordul dintre cele două părți este mai puțin precis și clar, iar în documentele mai sus-menționate există divergențe de opinii și interpretare, s-a ajuns la concluzia comună că de subiect se va ocupa pe larg viitoarea conferință de la Paris a puterilor semnatare ale tratatului din martie 1856. Oricum, în memorandumul părții engleze se preciza cu claritate că „rapoartele comisarilor de la București și dorințele divanurilor din Moldova și Valahia vor fi supuse deliberărilor viitorului congres, care va avea loc la Paris, iar guvernele Marii Britanii și Franței vor menține și garanța, pe de o parte, suzeranitatea sulta-

nului asupra Provinciilor Dunărene, iar pe de altă, vor asigura acestor provincii o organizare destinată să le mențină vechile privilegii și să le favorizeze progresul și prosperitatea.

De aceea s-a convenit că este de dorit ca cele două Provincii să aibă instituții organice similare și un sistem comun pentru toate afacerile civile și militare, păstrând însă separate administrațiile (guvernele) lor“.

După care se trecea la enumerarea concretă a „instituțiilor organice similare”: moneda comună ambelor Principate, tarif comun, uniune vamală, astfel încât să nu fie menținute tarife vamale asupra bunurilor transportate dintr-un principat într-altul. Se mai prevedea ca decretul Curții de Justiție dintr-o provincie să aibă valabilitate și asupra persoanelor care s-au sustras lor, trecând în cealaltă provincie. Evident, nu era omis un sistem militar comun, cu măsuri identice de apărare, valabil pentru ambele provincii. Memorandumul se încheia cu mențiunea clară:

„Toate aceste aranjamente, odată completate, vor fi plasate sub garanția colectivă a celor Șase Puteri“.

La acest document, Ambasadorul Franței la Londra, Persigny, a adăugat un amendament în care se specifica faptul că problema organizării Principatelor era amânată până la următorul congres și introducea în memorandumul britanic clauza secretului acestui aranjament, de la Osborne.

În baza acestui text vor afirma în mod eronat și fals Palmerston și Clarendon mai târziu că, în schimbul anulării alegerilor din Moldova, Napoleon al III-lea abandonase Unirea Principatelor. Nimic mai fals și mai greșit! La Osborne, împăratul Franței nu numai că nu a abandonat ideea unirii, dar a luptat pentru ea cu consecvență, obținând o victorie diplomatică clară.

În momentul părăsirii castelului Osborne, la 10 august, Napoleon al III-lea a exprimat în fața reginei Victoria și prințului consort Albert „bucuria pentru ferici-

cita soluție dată dificultăților orientale”. Prințul Albert i-a dat imediat replica, cu aceeași afabilitate și curtoazie: „Niciodată nu-i vom putea fi suficient de recunoscători Providenței, care a permis ca această vizită să aibă loc exact la momentul oportun”. ■

Regina Victoria și prințul Albert la un bal oferit de Napoleon al III-lea și împărăteasa Eugénie, cu ocazia vizitei lor în Anglia (1855)

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Bucureștiul verii din urmă cu jumătate de secol pare o oază a liniștii (ca și „lagărul socialist“, de altfel), în comparație cu nenorocirile care lovesc lumea capitalistă. O lume, aceasta din urmă, care face față tot mai greu „torentului păcii“, cum se exprimă un ziarist al vremii.

Capitalismul primește lovitură după lovitură, începând cu rachetele americane, ce se prăbușesc imediat după lansare, la Cap Canaveral, precum muștele, în vreme ce U.R.S.S. obține un nou succes, trimițând o altă navă în spațiul cosmic, cu doi câini la bord, la 450 km altitudine, la 27 august.

În cele două luni de vară, temperatura în România a coborât doar vreo 5-7 zile sub 32° Celsius, dar nimeni nu pare să se fi isterizat. Nici urmă de corturi ale Crucii Roșii, de sirene ale Salvării de dimineața până seara, de sticle de apă distribuite gratuit.

La 14 iulie 1958, regele Faisal al II-lea al Irakului este îndeplătit și executat. Țara se proclamă republică, cu un guvern în frunte cu generalul Abdul Karim Kasim. Cum noul regim se orientează către Moscova, Statele Unite și Marea Britanie reacționează. La București, la fel ca în toate capitalele statelor comuniste, se organizează ample mitinguri de protest. Oamenii muncii din Capitală strigă lozinci, atît împotriva acțiunilor din Irak, cît și a intervenției în Liban: „Agresor american/Ieși afară din Liban!“ sau „Ieși afară, domn englez/C-o pățești ca la Suez!“.

Bucureștenii sunt martori și la un alt eveniment de politică externă: retragerea ultimelor eșaloane ale trupelor sovietice. Dacă la Constanța, la Timișoara și la Iași se organizează mari adunări populare pentru a marca despărțirea de militarii sovietici, la București are loc o ceremonie de decorare a unor generali din conducerea acestor trupe, la 25 iulie, iar a doua zi, ambasadorul U.R.S.S., A.A. Epișev, oferă o recepție. Generalul-maior A.G. Drujkov înmânează camarazilor români, în semn de bun răsmas, un tablou cu o scenă de luptă din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. La o ședință a

Centrului de studii ruse și sovietice, consacrată tocmai acestui subiect, generalul în rezervă Ion Coman își amintea că a fost chemat atunci, împreună cu alți ofițeri superiori, la București. Gheorghe Gheorghiu-Dej le-a spus, printre altele, că în fiecare garnizoană de unde pleacă trupe sovietice trebuie decorați toți, nu numai ultimul ostaș sovietic, dar și femeile de serviciu venite din U.R.S.S.

„Mi se pare că termenul «economie» vine din grecește, dar asta nu are nicio importanță scria un entuziast în *Flacăra* din 5 iulie. Definiția? Nu-și are rostul aici.“ Istoria începea abia din 1947. Succesele economice vin unul după altul. „Tricotajul Roșu“, fabrica din Dealul Spirei, furnizează zilnic magazinelor din Capitală 600-700 combinezoane de damă (adică aproximativ 188.000 pe an, dacă facem o scurtă socoteală), 3-4.000 bucăți scampolo (vă mai aduceți aminte ce era?), mii de bluze și maiouri. La „Semănătoarea“, în trei sferturi de oră se montează o combină. Muncitorii s-au angajat la începutul anului să realizeze 3.000 de bucăți în primele șase luni. Au reușit, asigurând necesarul pentru începerea campaniei de recoltare, aflată în plină

desfășurare și amplu reflectată în presă. De altfel, o rubrică de ziar se intitula chiar „În direct de pe arie”. La Tâncăbești se dă în folosință o stație de transformare a curentului electric de 110 kv, ceea ce va îmbunătăți calitatea iluminatului public în Capitală, cât și recepția emisiunilor de radio și tv.

Se întâmplă multe lucruri în Bucureștii acestor luni. De exemplu, la poștă se muncește din greu. Existau 54 oficii poștale. La Poșta centrală erau prelucrate zilnic 30.000 de scrisori, adică 2 tone. Prin oficiul din Gara de Nord treceau zilnic câte 500.000 ziare și reviste. Exista și câte un glumeț, care adresa scrisoarea „tovarășului președinte ministru instalator de apă București”.

Lucrările edilitare încercau „să repare” ceea ce stricaseră primarii interbelici. „Burghezia a construit o capitală în formă de piramidă. De la Palatul Telefoanelor spre periferie, clădirile scădeau treptat”. Drept urmare, în timp, Bucureștiul s-a înconjurat de o centură de cartiere noi, cu blocuri de 8-10 etaje, devenind și mai sufocant. Deocamdată, linia de tramvai 17 parcurgea ultimele două stații trecând pe

lângă curți pline cu oi. În cartierul Militari, pe strada Apusului, au început lucrări de canalizare, pe o lungime de 1.260 m. Curând, pe strada Doamnei, lângă cinematograful Doina, se va deschide o modernă grădină-cinema, cu 800 locuri. Pentru a realiza o legătură directă între Șoseaua Vitan și Splaiul Unirii, Sfatul popular al raionului „Tudor Vladimirescu” a început să paveze și să amenajeze zona de la capătul tramvaiului 1 până la Podul Vitan. În cinstea zilei de 23 august, s-a terminat noua fațadă a Operei Române, placată cu piatră. Urmează să se

Ziua de 23 august, sărbătorită euforie

realizeze și ornamentarea cu grupuri sculpturale reprezentând arta, muzica, dansul, literatura și două basoreliefuli. În parcul din față se va ridica o fântână artiziană (proiect nerealizat nici azi). Se termină și lucrările la blocul „Macul Roșu”, de pe Calea Victoriei. Palatul de la Mogoșoaia cunoaște ample lucrări de restaurare. Sunt refăcute instalația de încălzire și iluminat, fosta pivniță este inclusă între spațiile expoziționale și se proiectează restaurarea cuhnicii.

Nici studenții nu sunt uitați. Se aprobă Regulamentul practicii productive a studenților, parte integrantă a procesului de învățământ. Practica se făcea premergător studiilor teoretice, apoi anual câte 4-7 săptămâni și exista practica pentru diplomă. Pentru bucureștenii care doreau să cumpere cărți și după ora de închidere a librăriilor (ora 21.00), se înființează standuri de carte în față la Librăria „Cartea rusă”, Calea Victoriei 42, și Librăria Centrală, Bulevardul Republicii 5. În zilele de sărbătoare urma să se organizeze astfel de standuri și în alte zone.

Programul magazine-lor în ziua de 23 august era următorul: toate erau închise, cu excepția tutunge-riilor, deschise și dimineața și după-amiaza, și a centrelor de lapte și

Căldura i-a alungat pe bucureșteni pe plajă

gheață, de dimineața și până terminau cota de produse alocate.

Anunțuri din presă informau că se vor introduce în curând la vânzare noile aparate de radio „Balada”, cu 3+1 lămpi și trei lungimi de undă. De asemenea, urma să se aducă din U.R.S.S. frigider „Saratov” și radiouri cu și fără picup, cât și o gamă variată de ceasuri. Era așteptat și televizorul „Rubin”, cu diagonală de 43 cm și cinci canale. La „Metaloglobus” apar sortimente noi: butoni de șoșon, gazificator emailat de rezervă pentru lămpi de gătit; în curând, în premieră, urma să se producă și o jucărie mecanică. La „Cicoarea” se realizează un amestec nou de cafea naturală, cicoare și năut.

În ciuda eforturilor autorităților, existau și unele aspecte negative. „La orele serii sunt asaltate grădinile, cu sau fără muzici, cinematografele, cu sau fără grădini, restaurantele, cu sau fără bere blondă, deservite de ospătari cu sau fără mărunțiș, autobuzele, cu sau fără geamuri deschise, care transportă mii de cetățeni spre parcurile înmiresmate și răcoroase de lângă lacuri [...] Numai că în vesela grădină care este capitala noastră, mai cresc și niscaiva buruieni. Buruienile sunt în majoritate de sex masculin și pot fi întâlnite sub forma unor tineri cu sau fără cioc a la Ferdinand cel cu urechile blegi, cu sau fără coafură cicero ori «tifos», cu prea puțin sau, mai ales, fără nimic sub respectiva coafură [...] Pe bulevarde ei îți acostează nevasta, sora ori fiica sau aleargă în monom indian, scoțând râgete canibale”.

Se manifesta și tendința negativă uneori de a interpreta melodii străine și, mai grav, în limba engleză!

Ca un argument, se invoca reacția unor fotbaliști englezi, aflați într-un restaurant bucureștean, care ascultau cu mare plăcere muzică ușoară românească și s-au arătat deranjați atunci când solistul a început să cânte „The mai i (sic) love” (am păstrat exact ortografia din articol). Studioul „Alexandru Sahia” luase inițiativa lăudabilă de a însoți proiecția filmelor de lung metraj cu documentare proprii. Dar făcuse greșala să

restrângă tematic astfel de filme doar la subiecte din trecut. Trebuia reflectat în egală măsură și prezentul. De altfel, era în lucru filmul *Republica Populară Română*, o importantă coproducție româno-sovietică. O soartă tristă avea și sediul Arhivei Naționale de Filme. După ce rătăcise pe la diferite etaje ale Ministerului Învățământului și Culturii, primise o clădire la marginea Bucureștiului, cu patru încăperi, dar care nu era racordată la rețeaua electrică. În plus, nu dispunea nici de o sală unde să poată fi vizionate filmele. Și pentru că tot suntem în lumea filmului, să menționăm că din delegația română care a reprezentat România la ediția din acest an a festivalului de la Karlovy Vary au făcut parte și actorii Emanoil Petruț și Colea Răutu. Și ca o curiozitate azi dispărută, studioul de diafilme (pentru cei care nu știu ce erau acestea: filme la pozitiv, care se introduceau într-un proiector și cu ajutorul unei roțițe erau proiectate pe un ecran sau pe un perete, cadru cu cadru; așa

au văzut mulți dintre noi pozele „Scuifei Roșii”, lui „Albă ca Zăpada” sau atâtea altele, pe când televizorele erau prezente în foarte puține case) își propusese să realizeze 70 diafilme pe trimetru.

Mai grave erau însă problemele ideologice. Astfel, Nicolae Țic, „un tânăr și talentat

Bucuria din fața televizorului, încă o raritate

prozator", publică în *Viața românească* nuvela *Un om invidiat*. Tatăl inginerului este un bețiv, soția l-a părăsit, maistrul Spirea este un obsedat erotic, care își vinde hainele de protecție, soția lui a înnebunit în urma unui accident în care și-a pierdut copilul. „Asemenea trăsături atribuite oamenilor muncii nedumeresc notează cronicarul vigilant. Oare la atât se reduce orizontul sufletesc al unor muncitori înaintați, care au salvat o sondă?”

Ziarul *Scânteia* publică și el un serial, intitulat *Pentru întărirea principalității marxist-leniniste în critica literară*. „Ion Negoitescu desfășoară o activitate sistematică și fățișă de respingere a tezelor marxiste în problemele esteticii și ale istoriei literare, de canonizare a criticii idealiste și de proslăvire a literaturii decadente [...] O admirație fără rezerve pentru «modernism» se face remarcată și la Ion Frunzeti”. Aurel Martin pleda pentru preluarea în bloc a operei lui Ilarie Chendi, fără un cuvânt de critică față de ideile lui naționaliste, iar academicianul Perpessiciu nu a izbutit să se plaseze întotdeauna pe pozițiile marxiste.

S-au produs și câteva evenimente culturale în aceste luni. La 8 iulie apărea primul număr al revistei *Luceafărul*, în care nu trebuia „să își găsească loc niciun fel de cedare în fața estetismului și snobismului”. În aceeași lună debuta cu un volum de nuvele Dumitru Radu Popescu. Cartea, intitulată *Fuga*, apărea la Editura de stat pentru literatură și artă, iar autorul „se anunță a fi unul dintre prozatorii talentați ai tinerei generații”. La Biblioteca Academiei Române se deschide o sală pentru microfilme. În întâmpinarea centenarului emisiunii „Cap de bour”, se tipărește o serie de timbre cu imaginea acestuia și cu scene din activitatea Poștei Române.

Un colț de capitală

(Brașov), Doftana; plecarea se face sâmbătă după-amiaza.

In cinstea zilei naționale, Teatrul Național „I.L. Caragiale” întreprinde un turneu la Chișinău. În orașul basarabean se organizează și o expoziție de carte, prilej cu care ministrul Culturii din R.S.S. Moldovenească subliniază că „literatura română și-a cucerit o uriașă popularitate în rândurile cititorilor” din acea republică sovietică, fără să și explice de ce. Prilej și pentru Florica Șelmaru să semneze în *Scânteia* un reportaj, din care spicuim: „Oraș de periferie de imperiu în vremea Rusiei țariste, care-și surghiunea deseori aici fiii răzvrățiți, oraș de periferie și de periferie instabilă, așezat la o graniță evident temporară în România burghezo-moșierească, Chișinăul a avut vreme îndelungată vitregul destin al unei existențe înecate.”

Cu prilejul zilei de 23 august, nu sunt uitați nici cei de la postul de radio „Europa Liberă”. „Iată, acestea sunt vocile care ne hulesc, mai ales de sărbători, fie să-și plângă dorul «patriotic» de țară, fie să arate, înjurând birjărește, că nu le vine la socoteală rânduiala cea nouă din țara în care au huzurit [...] Azi ridicăm paharul în cinstea marii noastre sărbători. Sărbătoarea eliberării. Sărbătoarea independenței. Sărbătoarea răsufului în voie, a muncii libere. Azi, ridicăm paharul; și-l ridică-vom și la anul și-n anii veacurilor viitoare!”. N-a fost să fie. ■

Stația de Salvare a Capitalei este gata să preia urgențele

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ion Bulei – O ISTORIE A ROMÂNILOR**, Editura Meronia, 288 pp.

● **CRONICA MOLDOVEI DE LA CRACOVIA** (Studiu introductiv, ediție, note și bibliografie de Constantin Rezachevici), Editura Meronia, București, 2006, 238 pp.

● **Ioan Oprea – VASILE STOICA ÎN SERVICIUL ROMÂNIEI**, Editura Oscar Print, București, 2008, 641 pp.

● **Dr. Anatol Măciș – FILE DIN ISTORIA MAI VECHIE ȘI MAI NOUĂ A ROMÂNIEI**, Editura Paco, 2008, 187 pp.

● **PRO BASARABIA – REPERE ISTORICE ȘI NAȚIONALE**, Societatea de Studii Istorice „Gh. Ghibănescu” (Volum coordonat de Mircea-Cristian Ghenghea, Mihai-Bogdan Atanasie), Editura Alfa, Iași, 2007, 220 pp.

● **Petre Oprea – CRIZA POLONEZĂ DE LA ÎNCĂPUTUL ANILOR 80. REACȚIA CONDUCERII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN’** (Introducere de prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei), Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2008, 223 pp.

● **DOSARUL BRUCAN** (Istorii subterane. Colecție coordonată de Stelian Tănase), Editura Polirom, 2008, 774 pp.

● **Virgiliu Z. Teodorescu – PARCUL CAROL I**, Muzeul Municipiului București, 2007, 696 pp.

● **Lucian Boia – NAPOLEON III CEL NEIUBIT**, Editura Humanitas, București, 2008, 240 pp.

● **BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I”**, SERIE NOUĂ, 5 (Colegiul de redacție Col. Dr. Vasile Popa, Tudorița Toader, Camelia Cristea, Dr. Cristina Constantin), București, 2007, 336 pp.

● **FOREIGN POLICY** (Februarie/Martie 2008), 96 pp.

● **Jozsef Attila – 100 POEZII** (În românește de Paul Drumaru), București, 2005, 136 pp.

Ecouri

Continuăm cu prezentarea unor reacții venite de la cititori pe marginea articolului doamnei Elena Spartakovna Seniavskaia, publicat în numerele 4 și 5/2008. Iată rândurile trimise de domnul IOAN ISPAS.

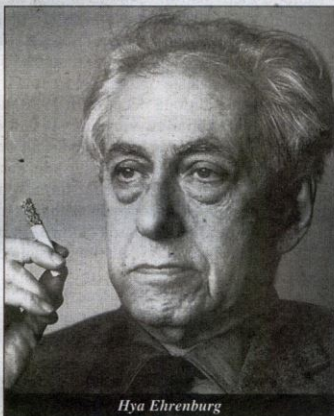
Foarte bună ideea unei asemenea rubrici, dar, cu toate avertismentele redacției și cu toată caseta cu recomandări de lectură, am simțit un gust amar citind articolul doamnei Seniavskaia. Vă propun în continuare câteva aprecieri ale unor istorici occidentali despre Ilya Ehrenburg.

Encyclopedia iudaica, ediția din 1971, îi prezintă pe larg viața și opera. „Activitățile lui din ultimul timp aveau destul de frecvent gustul unui oportunism cinic, la fel alura

sa de mai târziu de campion al libertății ar fi putut fi dictată de dorința de a-și ispăși vina de complice moral la crimele lui Stalin”.

În lucrarea *A writer at war. Vasily Grossman, a soviet journalist with the Red Army. 1941-1945* (Un scriitor în război. Vasily Grossman, un ziarist sovietic cu Armata Roșie. 1941-1945), ediție de Antony Beenor și Luba Vinogradova, Editura Vintage, 2005, realizată pe baza notelor rămase și a articolelor din ziarul armatei *Krasnaya Zvezda* (Steaua Roșie), la pagina 243 aflăm: „În noiembrie 1941, Ehrenburg l-a auzit pe Mihail Șolohov, autorul romanului *Pe Donul liniștit*, făcând remarci antisemite. «Tu ai luptat, dar în acest timp Abraham își vedea de afaceri, în Tașkent.» Ehrenburg a explodat, numindu-l «instigator la pogromuri». Grossman a auzit apoi aceste cuvinte spuse de Ehrenburg reproduce de toți militarii evrei pe care i-a întâlnit pe front.” Episodul l-a deranjat și pe Grossman, chiar evreu fiind. Șolohov a scăpat ușor în urma denunțului; nici măcar NKVD-ul nu l-a reacionat.

The siege of Budapest. 100 days in World War II, scrisă de Krisztian Ungvary, apărută la

Ilya Ehrenburg

Yale University Press, New Haven, London, 2005, p. 336, spune: „În lucrarea sa de propagandă *The German*, autorul sovietic Ilya Ehrenburg numea fără ezitare pe germanii obișnuiți, înrolați, «criminali», «fiare sălbatice» sau «sobolani» și a declarat: «Noi nu-i primim ca făpturi umane [...] Europa trebuie să știe că un german bun este un german mort» [...] Articolele lui Ehrenburg și ale colegilor săi care au apărut pe prima pagină a ziarelor de front,

începând cu iulie 1941, erau obligatoriu citite militarilor Armatei Roșii. Starea de spirit astfel creată a fost responsabilă pentru moartea multor prizonieri germani”.

Incitarea la crimă este remarcată și în cartea *No simply victory. World War II in Europe. 1939-1945*, de Norman Davies, Editura Viking, 2006, unde, la pagina 340, scrie: „Climatul de violență care a încurajat astfel de crime a fost creat de persoane oficiale, care cheamă la răzbunare; de exemplu, romancierul Ilya Ehrenburg, ale cărui articole pline de valuri de sânge apăreau în ziarul *Steaua Roșie*, al Armatei Roșii. Ehrenburg nu incita în mod explicit la violență, cum cerea Goebbels, dar în mod categoric a avut un rol important pentru tot ce s-a întâmplat. Lev Kopelev, mai târziu un faimos scriitor, a fost arestat de NKVD pentru că l-a criticat pe Ehrenburg, fiind acuzat și de răspândirea propagandei burgheze a umanismului, și pentru că ținea partea inamicului.”

Norman Davies mai scrie în cartea lui mai sus amintită că „Molotov a spus odată că «Ehrenburg valorează cât câteva divizii»”. ■

Telex Telex Telex Telex Telex

LUVRUL – ULTIMII 20 DE ANI

Este astăzi cel mai mare muzeu din lume. Pe o suprafață de 180.000 metri pătrați, expune 35.000 de opere, conservă 140.000 de desene, dispune de un fond total de 250.000-300.000 de piese și reunește 65.000 de metri pătrați suprafață expozițională, ceea ce înseamnă o plimbare pedestră de 12 km, parcurgând 5.000 de ani de istorie a artei.

Muzeul, a cărui construcție durează de peste opt secole, a căpătat o nouă dimensiune odată cu crearea Marelui Luvru, inaugurat în urmă cu două decenii, în 1988, de François Mitterrand, și cu înălțarea Piramidei lui Pei. S-a terminat atunci cu vitrinele spălate o dată pe an, cu iluminatul aproximativ, cu mirosul de praf, de pietre tocite, de lemn îmbătrânit de secole.

Un asemenea gigant pune la fel de mari probleme de securitate, dar echipe de pompieri înarmați cu scenarii fel și fel, peste 90 la număr, comandate printr-un sistem informatic, sunt pregătite permanent contra unui incendiu sub Piramidă, după cum un sistem de stăvilare interioare, din bărne din lemn, se declanșează automat, asigurând etanșeitatea clădirii, în caz de revărsare a Senei, așa cum a fost inundația catastrofală din 1910. Luvrul este un oraș care nu doarme niciodată. Programat pentru patru milioane de vizitatori, Marele Luvru a primit în 2007 de două ori și ceva mai mulți. Cei 2.338 salariați au pe limbă același cuvânt: suntem „hiperfrecvenți”.

Henri Loyrette, președintele-director din 2001 al Muzeului, a primit misiunea să ancoreze solid moștenirea Luvrului în veacul al XXI-a. De unde și permanentul compromis pe care îl face între arta pură și rentabilitate. „Muzeul este parte anual la șase evenimente din Europa și la 12 din Asia. El împrumută cca 1.500 de piese pe an. Niciodată capodoperele noastre nu au călătorit atât de mult”. Crearea unui mini-Luvru la Lens, a altuia la Abu Dhabi, parteneriatul cu Muzeul din Atlanta, expozițiile de artă contemporană, nocturnele desfășurate cu prezența unor muzicieni de la Conservator, a unor dansatori de la Operă sunt tot atâtea căutări de rentabilitate și racordare la timp. De curând, la 2 iunie, de pildă, s-a închis expoziția Babilon, prima realizată vreodată despre acest oraș, real și mitic, deopotrivă, care încă fascinează.

MONCALIERI

Pe 5 aprilie anul acesta, flăcările au cuprins unul dintre cele mai frumoase castele din provincia Savoia, locul unde, la 20 noiembrie 1849, cel care nu era atunci decât rege al Sardiniei, Victor Emmanuel al II-lea, a semnat „Proclamația de la Moncalieri”: el cerea electorilor să-i acorde încrederea pentru a ratifica pacea cu Austria. Era doar o etapă în crearea regatului Italiei, 20 de ani mai târziu, sub sceptrul casei de Savoia.

Moncalieri se înscrie în istorie la începutul secolului al XIII-lea, când este fortificat de contele Thomas I de Savoia, pentru poziția lui pe ruta meridională spre Torino. Nobilul chiar va muri acolo în 1233. În veacul al XV-lea Yolanda de Valois, soția lui Amedeu al IX-lea, transformă fortăreața medievală într-un palat de agrement, pe care descendenții ei îl vor dota cu mobilă fastuoasă și elegantă.

După efemera ocupație franceză, din 1798-1814, când castelul a servit drept spital și închisoare, el este restituit lui Victor Emmanuel I, care a decedat aici în 1824. Victor Emmanuel al II-lea va face din el reședința sa favorită. În 1997 Moncalieri a fost înscris în Patrimoniul UNESCO, lucrările de restaurare, demarate deja, necesitând 10 milioane de euro.

SPERANȚE PENTRU POSTDAM

Publicăm noi telegrame, păstrate în fondul Brutus Coste care era atunci ministrul României la Lisabona -, din Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru că avem posibilitatea să oferim cititorilor noștri aceste documente inedite din perioada iulie-august 1945, când la Potsdam, în Germania, s-a desfășurat Conferința celor trei mari învingători din cel de Al Doilea Război Mondial: S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie.

Pentru A. [Alexandru Cretzianu, aflat la post la Legația României din Ankara]

Grup de reprezentanți și senatori americani va vizita spre sfârșitul lunii România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia, cu scopul de a se informa la fața locului asupra situației din aceste țări. Din partea State Department, grupul este însoțit de primul secretar al Ambasadei din Lisabona, Walmsley. Susnumitul se află din aprilie în Statele Unite, unde a fost chemat pentru a face parte din Secretariatul Conferinței San Francisco [cea care a hotărât înființarea O.N.U.]. Voi încerca să stabilesc contact cu dânsul înainte de plecarea din America, căci grupul nu trece prin Lisabona. Dacă aveți posibilitatea, rog a comunica prietenilor să ia contact cu delegatul State Department, referindu-se la mine: este vechi și devotat prieten al meu.

774/20 VII [1945]

Pt. A

Ca urmare la telegrama mea nr. 774: revenindu-se asupra primei hotărâri, Walmsley va însoți grupul parlamentar numai până la Berlin.

778 - 21.VII.[1945]

De la A.

Vă comunic următoarele informațiuni date din 8 august și emanând de la o persoană în legătură strânsă cu șefii partidelor democratice din România:

„Situația modificată de expectativă. Se așteaptă întoarcerea lui Berry, reprezentantului diplomatic american [la București], care trebuie să aducă ultimele instrucțiuni de la Washington. Nici englezii n-au primit încă nimic de la Londra. Imediat ce cele două guverne își vor preciza atitudinea lor față de guvernul Groza, se va pune chestiunea alcătuirii unui nou guvern [reamintim că puterile occidentale au refuzat inițial să recunoască guvernul impus de sovietici la 6 martie 1945, iar regele intrase în „greva regală“, refuzând să mai contrasemneze actele guvernului].

Între timp, Groza și Tătărescu încearcă să-și consolideze poziția cu ajutorul rușilor. Se vorbește de un act de asistență mutuală între Rusia și România similar celui încheiat de U.R.S.S. cu guvernul de la Lublin.

Groza și Tătărescu ar pleca să semneze acest pact la Moscova, încercând în același timp să obțină rețușeri (sic!) la condițiile armistițiului.

Între timp, interpretarea condițiilor armistițiului rămâne tot atât de dură și dovedește aceeași rea credință.

Comisiunea de armistițiu în trei nu a început încă a lucra. Se așteaptă și pentru această chestiune instrucțiuni de la Washington și de la Londra.

Acțiunile partidului social-democrat au crescut foarte mult, iar cele ale partidului comunist au scăzut. Cu toate că Titel-Petrescu este de natură șovăitor, se poate spera că de data aceasta va merge împreună cu Maniu și Brătianu. Comuniștii sunt foarte nervoși și arestările s-au înmulțit irăși.

680 - 13 VIII [1945]

Pt. A.

Cu referire la telegramele dv. Nr. 674, nr. 679, nr. 685:

Voi urma bineînțeles instrucțiunile ce mi-ați trimis. Nu am răspuns mai devreme la prima telegramă, deoarece fiecare zi aducea elemente noi. Firește că n-am făcut nicio comunicare și am desmințit „zvonurile“ pornite de la Madrid. Pangal a sosit în Elveția cu știrea rechemărilor, pe care a aflat-o la Madrid. În fața tăcerii mele va face desigur deducțiuni pe care le va semna la București.

În așteptarea telegramelor dv. din 13 august, nu v-am expedit lungă telegramă cu observațiuni în ce privește modul de a manifesta atitudinea noastră de nerecunoaștere. În lumina telegramelor dv. și a celor ce voi afla de la Cannon înapoiat azi de la Berlin, voi reexamina observațiile făcute și vă voi telefonia în cursul zilei de mâine.

836 14 VIII [1945] ■

CULTURI MATERIALE PREISTORICE ÎN ROMÂNIA

MILENIUL 4-3 I. Hr.		FAIMOS ÎN LUME		BUNĂ DIN CENTRUL		A NU FACE NIMIC		SĂGETI, SULITE PENTRU ANTICI
		CUGETARE ADÂNCĂ		SOLUȚIE ALCALINĂ		MITIC ÎN FOND!		
ACELEAȘ DE LA MILOC!					UN RUS PE TRON			
MILENIUL 5-4 I.Hr.					A IEȘI CU PRESIUNE			
							ÎNTRAREA ÎN BIZANȚ!	
OS LUNG LA PICIOI						STAU ÎN TABERE!		
MILENIUL 3 I.Hr.						A LUA LA OCHI		
								MILENIUL 4-2 I.Hr.
FLUIER MULTIPLU				INTRAREA ÎN NEEEA!			AFLAT ÎN BANCA	
RĂSUCIT LA TORS				OM DE CASĂ MARE				
			... - TURDAȘ MILENIUL 5-4 I.Hr.					
			ERĂ!					
	EPOCĂ				VOLUM DE SCRIERI			
	...III SEC. 18-16 I.Hr.				MILENIUL 5-4 I.Hr.			
		HARNICĂ LUCRĂTOARE						
		MILENIUL 6 I.Hr.						
STAN GOIA			TINUTE DE PREOTII			TEREN PUȘTIU		
LOC GOL!			LE SCOATE DIN LOTI			BĂTUT ÎN PERETE		
DATORAT UNUI VIRUS							INCLUSE ÎN MARCAJI!	
CUI BONT				A POLEI				
DOVADĂ MATERIALĂ ANTICĂ								
			SINGURĂ PE LUME					

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

DESPRE GENERALUL DE GAULLE

În anul 1968 eram ofițer activ și comandam o unitate care a primit misiunea să asigure paza președintelui Franței, atât pe traseul de la aeroport până la reședință, cât și a acesteia (Vila Lac). La această misiune au participat și militari călare, care au asigurat supravegherea pistei de la aeroport și lizierele de pe traseu. Colaborarea cu efectivele de securitate franceze care îl însoțeau pe generalul de Gaulle a decurs foarte bine. L-am cunoscut, cu prilejul unor comemorări cu caracter militar, și pe generalul Polihron Dumitrescu.

Acum, când am citit articolul domnului profesor Paul Rezeanu (*Magazin istoric*, nr. 5/2008), am 80 ani, dar parcă ieri a fost anul 1968. Vremea vremuieste, iar eu am rămas cu acele amintiri plăcute și vă mulțumesc că m-ați înțeles, pentru câteva clipe, în tinerete.

Îi mulțumim și noi domnului col.(r.) DUMITRU STOICA pentru cuvintele frumoase, de apreciere la adresa revistei și îi dorim multă sănătate.

1979, NU 1978

În articolul din numărul 1/2008 al domnului BARTOLOMEU ZDANIUK,

colaboratorul nostru de la Universitatea din Varșovia, s-a strecurat o greșală la o explicație a uneia dintre fotografiile (p.37). La primirea revistei, autorul ne-a semnalat și ne grăbim să semnalăm, la rândul nostru, cititorilor, că **Papa Ioan Paul al II-lea** „nu a venit în Polonia în 1978, chiar în acel an el fiind numit papă, mai exact pe 16 octombrie, ci în mai-iunie 1979. Apoi a venit acasă de mai multe ori: în 1983, 1987, 1991, de două ori, 1995, 1997, 1999, 2002”.

AMINTIRI, AMINTIRI

În *Magazin istoric* din luna mai 2007 (posed întreaga colecție, începând cu aprilie 1967), mi-a atras atenția articolul Valeriei Bălescu, intitulat *Monumentul Independenței din Craiova*. Mi-am adus aminte cu emoție că la 10 mai 1943, am luat parte la Parada Militară organizată cu prilejul Zilei Naționale a României, defilând prin fața acestui monument.

Parada Militară a fost deschisă de elevii Liceului Militar D.A. Sturdza, în fața fiind garda port-drapel cu ofițerul Chirițescu (piteștean), cu mantia albă, decorat cu Ordinul Mihai Viteazul, urmat de elevii cls. I. Eu, îmi amintesc, eram în flancul din dreapta, rândul patru. Trăiesc

și acum emoțiile de atunci. Când eram „învoit în oraș”, duminica, mergând în Parcul Bibescu, treceam prin fața acestui monument. Amintiri, amintiri, dar și regrete, când în anul 1948 a fost demolat.

Citind articolul doamnei Bălescu, am luat cunoștință despre importanța acestui monument și mă bucură faptul că niște oameni de suflet craioveni s-au străduit și insistă ca el să se refacă, pentru că este, totodată, un simbol al Craiovei. Doresc cu toată ființa mea reușită deplină în această patriotică acțiune. **Gândurile aparțin cititorului nostru GHEORGHE NEGOCESCU, din localitatea POIANA LACULUI, județul ARGEȘ.**

CERERI ȘI OFERTE

Doamna CLARA POPESCU, din SUCEAVA (telefon 212187), are disponibile următoarele numere ale revistei: 7/1986, 3/1987, 3/1994, 1/1995, 4/1997, 3, 7/2001, 3, 5, 6/2002, 6, 9/2003. De asemenea, domnul COSTICĂ SPĂLĂȚELU, din localitatea BĂCĂLEȘTI, 147066, O.P. Roșiori 1-3, județul TELEORMAN, poate pune la dispoziție celor interesați numerele: 1/1976, 8/1985, 8/1987, 1, 3, 5, 7, 8-11/1989, 2/1990, 9/1992, 9/1999.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziția 4.055.

Cititorii din București se pot abona la revista noastră și prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL (telefon 031 806 20 33, fax 031 806 20 33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro).

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să scrie articolele cu diacritice românești.

CONTENTS (Romanian History) N. Titulescu Politics according to the commoner ● N.-S. Tanașoca 1960-1962. Balkanologie and politics ● D. Zamfirescu 23rd of August 1939. Backstages at the Soviet German nonaggression Pact ● V. Socor Why are the Baltic States EU members and Moldavia is not? ● C. Rezaचेविци The oldest portrait of Michael the Brave ● C. Scafeș The ordeals of the statue of the great prince ● D. Trică A glimpse into the life of Octavian Paler ● P. Otu The battle for Moldavia (1944) ● G. Roșu The tree of charity ● B.-F. Popovici The heroes monument from the WWI in Bartolomeu (Brașov - II) ● G. Filitti Letters from former days ● P. Rezeanu The cartoonist N.S. Petrescu-Găină ● A.-S. Ionescu The battle of Plevna, reedition 130 years later ● D. Cosma Fashion and ballrooms in the Principality ● M. Neț Old cookbooks (II) ● M. Georgescu I.C. Brătianu's debut in his military career ● A. Căpușan The treaty of Osborne and the unification of the Principalities ● In Bucharest, 50 years ago ● I. Ispas About the article of E.S. Seniavskaja *The Russians about Romanians, as allies* ● Romanian documents at Hoover Institution (LXXXII)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Titulescu La politique des gens bien ● N.-S. Tanașoca 1960-1962. Balkanologie et politique ● D. Zamfirescu 23 Août 1939. Les coulisses du Pacte Ribbentrop-Molotov ● V. Socor Pourquoi les Pays Baltes sont-ils membres de l'UE et la République de Moldavie ne l'est-elle pas ● C. Rezaचेविци Le plus ancien portrait de Michel le Brave ● C. Scafeș Les malheurs de la statue du grand voïvode ● D. Trică Une page de la vie de l'écrivain Octavian Paler ● P. Otu La bataille pour la Moldavie (1944) ● G. Roșu L'arbre de la charité ● B.-F. Popovici Le monument des héros de la Grande Guerre, à Bartolomeu (Brașov - II) ● G. Filitti Lettres d'antan ● P. Rezeanu Le caricaturiste N.S. Petrescu-Găină ● A.-S. Ionescu La bataille de Plevna - reconstitution 130 ans après ● D. Cosma La vie mondaine dans les Principautés Roumaines ● M. Neț Livres de ménage d'autrefois (II) ● M. Georgescu I.C. Brătianu début dans la voie des armes ● A. Căpușan L'Accord d'Osborne et la Réunification des Principautés Roumaines ● À Bucarest il y a 50 ans ● I. Ispas En marge de l'article E.S. Seniavskaja *Les Russes quant à leurs alliés roumains* ● Documents roumains à Hoover Institution (LXXXII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Титулеску Политика обычного человека ● Н.-Ш. Танаșока 1960-1962. Балканология и политика ● Д. Замфиреску 23 августа 1939. За кулисами советско-германского пакта ● В. Сокоп Почему Прибалтийские Республики являются членами ЕС, а Республика Молдова нет ● К. Резачевичи Древнейшая картина Михая Храброго ● К. Скафеш Муки статуи великого воеводы ● Д. Трика Огляд жизни Октавиана Палера ● П. Оту 1944. Битва за Молдову ● Дж. Рошу Дерево панхид ● Б.Ф. Попович Памятник героям Первой Мировой Войны в Бартоломеу (Брашове - II) ● Дж. Филитти Былые письма ● П. Резяну Карикатурист Н.С. Петреску-Гайна ● А.-С. Ионеску Плевенская битва, воссоздание после 130 лет ● Д. Косма Мода и салоны в Румынских княжествах ● М. Нец Поваренные книги прошлого (II) ● М. Джорджеску И.К. Брэттиану, начало военного careers ● А. Кяпушан Сопогашение в Осборне и Объединение Румынских княжеств ● Бухаресте 50 лет назад ● И. Ипас Статя Е.С. Сениавской *Россияне о Румынии, как союзник - отзвук* ● Румынские документы в Институте Гувера (LXXXII)

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Titulescu Politik des einfachen Menschen ● N.-S. Tanașoca 1960-1962. Balkanologie und Politik ● D. Zamfirescu 23 August 1939. Der Ribbentrop-Molotov Pakt - hinter den Kulissen ● V. Socor Weshalb die Baltischen Staaten EU-Mitglieder sind und die Republik Moldau nicht ● C. Rezaचेविци Das älteste Bildnis von Michael dem Tapferen ● C. Scafeș Die Leiden der Statue des grossen Fürsten ● D. Trică Ein Bruchteil aus dem Leben von Octavian Paler ● P. Otu Die Schlacht um die Moldau 1944 ● G. Roșu Der Baum der Gaben ● B.-F. Popovici Das Monument der Helden des Ersten Weltkrieges in Bartolomeu (Brașov II) ● G. Filitti Briefe aus anderer Zeit ● P. Rezeanu Der Karikaturist N.S. Petrescu-Găină ● A.-S. Ionescu Die Schlacht bei Plevna - Rekonstruktion nach 130 Jahren ● D. Cosma Mode und Salons in den Fürstentümern ● M. Neț Kochbücher von Anno Dazumal (II) ● M. Georgescu I.C. Brătianu Debüt in der militärischen Karriere ● A. Căpușan Das Abkommen von Osborne und die Vereinigung der Fürstentümer ● In Bukarest vor 50 Jahren ● I. Ispas Reaktionen auf den Artikel von E.S. Seniavskaja - *Rumänien als Verbündeter* ● Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXXII)

SUMARIO (Historia rumana) N. Titulescu La política del hombre callejero ● N.-S. Tanașoca 1960-1962. Balcanologia y política ● D. Zamfirescu El 23 de Agosto de 1939. Entre los bastidores del Pacto soviético-alemán ● V. Socor Por qué las Repúblicas Bálticas son miembros de la UE y la República de Moldavia no los es? ● C. Rezaचेविци El más antiguo retrato de Miguel el Valiente ● C. Scafeș Las vicisitudes de la estatua del gran vaivoda ● D. Trică Una secuencia de la vida de Octavian Paler ● P. Otu La batalla de Moldavia (1944) ● G. Roșu El árbol de las limosnas ● B.-F. Popovici El Monumento a los héroes de la Primera Guerra Mundial situado en Bartolomeu, Brașov (II) ● G. Filitti Cartas de antaño ● P. Rezeanu El caricaturista N.S. Petrescu-Găină ● A.-S. Ionescu La batalla de Plevna - reconstitución después de 130 años ● D. Cosma Moda y salones en los Principados ● M. Neț Libros de cocina de antaño (II) ● M. Georgescu I.C. Brătianu debut en la carrera militar ● A. Căpușan El acuerdo de Osborne y la Unión de los Principados ● En Bucarest hace 50 años ● I. Ispas Ecos al artículo *Los rusos hablan de Rumania como aliado* de E.S. Seniavskaja ● Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXXII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro
Abonamentul pe un an - 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. - București
ISSN 0541-881X

Lei 3,50

magazin istoric

